SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka
orgán
Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
František Kočiš

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Anna Oravcová

REDAKČNÁ RADA
Ferdinand Buffa, Juraj Dolník, Ladislav Dvonč, Ján Findra, Juraj Furdík, Eugen Jóna, František Kočiš, Rudolf Krajčovič, Ema Krošláková, Milan Majtán, Jozef Mlacek, Anna Oravcová, František Ruščák

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

OBSAH

J. Dolník, Vzťah jazykovedy k vyučovaniu cudzieho jazyka 129
A. Ferenčíková, Funkcia predložky *o* v slovenských nárečiach 135
L. Trup, Interferencia a iné úskalia pri štúdiu španielčiny 145

DISKUSIE

F. Kočiš, Nezhodný prívlastok vyjadrený vlastným menom vo funkcii podmetu a jeho zhoda s prísudkom 150

SPRÁVY A RECENZIE

Významné životné jubileum Marty Marsinovej. K. Buzássyová 157
Súpis prác Marty Marsinovej za roky 1943–1989. L. Dvonč 159
Životné jubileum Matildy Hayekovej. K. Palkovič ... 168
Súpis prác Matildy Hayekovej za roky 1954–1991. L. Dvonč 170
Záverečná správa komisie JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd. F. Kočiš – I. Masár – Š. Michalus 178
Slovenčina medzi najdôležitejšími jazykmi sveta S. Ondrejovič 180
Sémantika slovenských prísloviek. M. Sokolová 182

ROZLIČNOSTI

Performancia, performance a *performer*. O. Orgoňová 190

SLOVENSKÁ
REČ

ROČNÍK 57 - 1992
ČÍSLO 3

Juraj Dolník

VZŤAH JAZYKOVEDY K VYUČOVANIU CUDZIEHO JAZYKA
(Ku koncepcii gramatiky slovenčiny pre vyučovanie cudzincov)

Hoci vyučovanie slovenčiny ako cudzieho jazyka na Slovensku (na vysokých školách, v prípravných kurzoch, v rámci letných seminárov SAS) aj v zahraničí (na slovenských lektorátoch) má už pomerne bohatú tradíciu, slovenská lingvistika mu nevenuje primeranú pozornosť. Jestvujú síce štúdie k istým čiastkovým otázkam (najmä v zborníkoch materiálov zo spomínaných letných seminárov), ale chýba komplexný výskum vzťahu jazykovedy k vyučovaniu slovenčiny pre cudzincov, ktorý by na jednej strane teoreticky osvetlil podiel lingvistiky na racionalizácii vyučovania (optimalizácii jeho metód) a na druhej strane by vyústil do kompendia slúžiaceho ako základný zdroj informácií pri spracúvaní učebníc a cvičebníc, resp. učebných materiálov najrozličnejšieho druhu. V súčasnosti sa používajú materiály, ktoré spracovali učitelia (a zároveň metodici v jednej osobe) prevažne na empirickom základe, opierajúc sa o poznatky z vlastnej práce s cudzincami a o zovšeobecnené poznatky z vyučovania cudzích jazykov. Základnou potrebou metodikov a učiteľov je gramatika. Cieľom tohto článku je prispieť k objasneniu otázok, ktoré súvisia so spracovaním koncepcie gramatiky slovenského jazyka pre vyučovanie cudzincov. Na spracovanie takej gramatiky sa podujala skupina odborníkov v oblasti slovenského jazyka na Filozofickej fakulte UK v Bratislave.

Vychádzame z toho, že lingvistika je popri pedagogike a psychológii disciplínou, ktorá bezprostredne ovplyvňuje metodiku vyučovania cudzích jazykov, a že teda metodici uznávajú určujúcu úlohu jazykovedy. Za reprezentatívny považujeme tento výrok metodika: "...bez presne vypracovaného lingvistického základu sa nedá vytvoriť solídna metodika vyučovania cudzích jazykov a v súčasnosti to dobre chápu všetci metodici" (Ľachovickij, 1981, s. 22). Tento postoj metodikov k jazykovede je prirodzený, lebo metodik sa zaujíma o zákonitosti osvojovania cudzieho jazyka na pozadí materčiny a o princípy stvárňovania vyučovania a lingvistika poskytuje opis

jazyka, ktorý sa má osvojiť a metodicky spracovať. Metodik využíva lingvistické poznatky o jazykových jednotkách a štruktúrach, ale aj jazykovednú terminológiu pre metajazykovú komunikáciu a isté lingvistické výskumné metódy (napr. substitúciu, transformáciu). Aj mnohí lingvisti si uvedomujú význam jazykovedy pre vyučovanie cudzích jazykov. Na potvrdenie tohto faktu uvedieme názor aspoň jedného z nich: "Jazyková teória a náležitý opis jazyka sú nevyhnutným predpokladom efektívneho vyučovania cudzích jazykov. Učiaci sa musí najprv ovládať pravidlá systému osvojovaného jazyka, lebo až tie umožňujú používanie jazyka a komunikáciu vôbec" (Helbig, 1969, s. 15). Žiada sa však zdôrazniť, že treba rozlišovať medzi 1. významom jazykovedy prc metodiku vyučovania cudzích jazykov a 2. významom jazykovedných poznatkov pri osvojovaní, resp. sprostredkúvaní cudzieho jazyka. Ide, pravdaže, o dva súvisiace aspekty vzťahu lingvistiky k metodike, ale na každý z nich sa viažu odlišné otázky. Základnou otázkou spätou s prvým aspektom je, aký opis jazyka najlepšie vyhovuje požiadavkám metodiky, kým v súvise s druhým aspektom sa vynára predovšetkým otázka, či osvojovanie cudzieho jazyka má spočívať na istej (uvedomovanej) sústave znalostí o tomto jazyku. V tomto príspevku nás prednostne zaujíma prvý aspekt, ale – vzhľadom na spomínanú súvislosť – nemôžeme pritom úplne odhliadať od druhej otázky.

Je všeobecne známe, že zmeny metodických koncepcií (stratégií) vyučovania cudzích jazykov boli vždy v závislostnom vzťahu nielen s istými teóriami učenia, ale aj s istými lingvistickými koncepciami opisu jazyka (to je "historický" dôkaz akceptovania dôležitosti lingvistiky metodikmi). Základný význam pre metodiku mali pritom dve otázky, ktoré sme vyššie práve naznačili: a) o aký opis jazykových štruktúr sa má metodik opierať pri spracúvaní učebných materiálov?, b) v akom vzťahu sú znalosti o jazyku k znalosti jazyka (čiže k praktickému ovládaniu jazyka) pri efektívnom komunikačne orientovanom osvojovaní cudzieho jazyka? Na pozadí otázky a) sa metodik rozhoduje napr. pri výbere a usporadúvaní syntaktických štruktúr (rozhoduje sa napr. o tom, či sa vo vyučovaní bude pracovať s modelmi syntagiem, aké typy vetných modelov budú tvoriť základ osvojovania vetných štruktúr a pod.) alebo pri funkčnom (alebo aj inom) usúvzťažňovaní jednotiek a štruktúr (môže sa napr. opierať o funkčno-sémantickú koncepciu opisu jazyka). S otázkou b) súvisí známy metodický postulát, podľa ktorého sa nesmie zamieňať jazykovedné a jazykové vyučovanie ("učíme sa jazyk, a nie o jazyku"). Tento všeobecný postulát, ktorý je prejavom reakcie na prílišné zvýrazňovanie jazykovedného aspektu vyučovania, sa pri metodickom spracúvaní jazyka konkretizuje, pretože sa treba rozhodnúť, "koľko" lingvistiky sa má zaradiť do učiva vzhľadom na okolnosti (vek, vzdelanie osvojovateľov jazyka a pod.) vyučovania. Jednou z najzávažnejších úloh pre metodika je určenie optimálnej miery prítomnosti jazykovedných poznatkov vo vyučovacom procese vzhľadom na jeho cieľ a okolnosti.

Význam jazykovedy pre vyučovanie cudzieho jazyka sa v plnej miere prejavuje v štandardných vyučovacích podmienkach, ku ktorým priraďujeme predovšetkým zameranosť vyučovania na štandardné ovládanie cudzieho jazyka (čiže neobmedzuje sa na čiastkové ovládanie jazyka) a štandardné znalosti osvojovateľov o mate-

rinskom jazyku (čiže znalosti získané pri vyučovaní materčiny v rámci všeobecného vzdelávania). So zmenou týchto podmienok sa mení aj pomer lingvistiky k metodike (porov. aj Jäger, 1974, s. 27). Naša koncepcia slovenskej gramatiky pre cudzincov je orientovaná na štandardné podmienky. To značí, že sa v úplnom rozsahu uplatní pri týchto podmienkach. Ide o predstavu gramatiky určenej pre takú koncepciu komunikačne orientovaného vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka, v ktorej sa pojem druhotnej jazykovej dispozície (kompetencie) chápe ako sústava znalostí jazykových jednotiek a pravidiel ich spájania a schopnosť realizovať tieto pravidlá (prejavujúca sa ako jazyková zručnosť) na rozličnej úrovni uvedomenosti a automatizovanosti (prejavujúcej sa ako jazykové návyky). Riešenie otázky, ako treba postupovať pri rozvíjaní druhotnej jazykovej dispozície, je v kompetencii metodiky vyučovania cudzieho jazyka. Jazykoveda poskytuje opis jazyka, o ktorý sa metodik opiera pri spracúvaní obsahu potenciálnych jazykových znalostí osvojovateľov jazyka. Predpokladáme, že metodici a učitelia slovenského jazyka pre cudzincov sa riadia všeobecne prijímanou tézou, že cesta k neuvedomovanému ovládaniu slovenčiny ako konečnému cieľu vyučovania nevedie cez neuvedomované osvojovanie jazyka, ale cez isté znalosti o jazyku, ktoré sú oporou pri efektívnom nadobúdaní znalosti jazyka.

Na ujasnenie vzťahu lingvistického opisu jazyka k vyučovaniu cudzích jazykov je užitočné pripomenúť si vymedzenie rozsahu pojmu gramatiky G. Helbigom (1975). Gramatika *A* sa vzťahuje na systém pravidiel, ktorý je vlastný istému jazyku a nezávisí od lingvistického poznania; gramatiku *B* prezentuje lingvistický opis tohto systému; gramatika *C* zahŕňa internalizovaný systém pravidiel, ktorý sa vytvára pri osvojovaní jazyka a na základe ktorého hovoriaci ovláda jazyk, t. j. dokáže utvárať správne vety a texty a náležite ich uplatňovať v komunikácii. Medzi gramatiku *B* a gramatiku *C* sa včleňuje didaktická gramatika, ktorá predstavuje metodickú adaptáciu "lingvistickej" gramatiky. Didaktická gramatika predstavuje prechod od gramatiky *B* ku gramatike *C;* prostredníctvom nej sa gramatika *B* (a tým aj gramatika *A* z aspektu daného lingvistického opisu) transformuje do gramatiky *C*. Je jasné, že vypracovanie didaktickej gramatiky je úlohou metodika. Pre lingvistu je v sledovanej súvislosti dôležitá otázka – tú si už G. Helbig nekladie –, ako sa má opísať príslušný jazyk, aby metodik mal optimálny lingvistický opis slúžiaci na didaktickú "štylizáciu". Podčiarkujeme teda, že nám nejde o didaktickú gramatiku slovenčiny v zmysle sústavy informácií o príslušnom komponente jazyka, ktorá sa bezprostredne uplatňuje pri vyučovaní, ale o lingvistickú (t. j. nie didaktickú) gramatiku osobitného druhu, ktorá slúži ako opora pri koncipovaní gramatiky bezprostredne používanej vo vyučovacom procese. Rozdiel medzi lingvistickou a didaktickou gramatikou výstižne formuluje v inej svojej práci G. Helbig (1981, s. 139): "Zásadný rozdiel spočíva v tom, že lingvistická gramatika sleduje (lingvistické) zákonitosti vlastné systému, kým didaktická gramatika predstavuje istý výber, adaptáciu a preformulovanie lingvistickej gramatiky z aspektu psychológie, teórie učenia, didaktiky, metodiky a ďalších disciplín, takže prvotne nie je zameraná na lingvistické zákonitosti."

Opisy jazyka sa diferencujú v závislosti od teoretickej koncepcie, ktorá slúži ako báza opisu. Spracovávateľom didaktickej gramatiky a metodiky vyučovania cudzieho jazyka vyhovuje opis na základe takej koncepcie, ktorá je budovaná na idei, že opis má poskytovať maximum diferencovane relevantných informácií o jazyku na vypracovanie učebných materiálov. Diferencovaná relevantnosť informácií spočíva v tom, že a) niektoré sa dotýkajú vzťahov a súvislostí, ktoré majú psychické koreláty v organizácii jazykovej pamäti, takže majú bezprostredný vzťah k ovládaniu jazyka, a iné racionalizujú proces osvojovania bez toho, aby bezprostredne súviseli so štandardnou praktickou znalosťou jazyka, ďalej v tom, že b) dôležitosť príslušnej informácie závisí od cieľa a okolností vyučovania, a napokon v tom, že c) pri metodickom spracúvaní jazykového materiálu sa hierarchizujú na podklade zvolenej metodickej osnovy. Lingvistický opis gramatiky slovenčiny z hľadiska potenciálnych potrieb metodiky jej vyučovania ako cudzieho jazyka predstavuje systém údajov, ktorý upriamuje pozornosť metodika a učiteľa na vzťahy a súvislosti medzi jazykovými javmi, ktoré sú potenciálne relevantné pri štruktúrovaní učiva. Pri opise jazykových javov si lingvista stanoví isté kritérium (resp. kritériá), ktorým (ktorými) zdôvodňuje voľbu istého spôsobu opisu. Jestvuje názor, že rozhodujúcim kritériom je psychologická platnosť opisu, t. j. jeho zdôvodniteľnosť "psychologicky interpretovateľnými princípmi" (Bierwisch, 1983, s. 17). Ak teda analýza jazykových štruktúr nemá byť iba systematickým opisom z ľubovoľných hľadísk, ale opisom s istou empirickou explanačnou silou, musí spočívať na psychologicky interpretovateľnom základe. V našom prípade je týmto základom predpoklad, že isté jazykové štruktúry sú súčasťou obsahu reálneho ovládania cudzieho jazyka, ako aj predpoklad, že isté vzťahy a súvislosti medzi jazykovými javmi sú pri osvojovaní cudzieho jazyka relevantné v didaktických podmienkach, takže sú interpretovateľné na princípoch psychológie osvojovania druhého jazyka. Inak povedané, vychádzame z toho, že popri reláciách (t. j. vzťahoch a súvislostiach) medzi jazykovými javmi, ktoré nevyhnutne majú koreláty v mentálnej sfére osôb ovládajúcich cudzí jazyk, treba brať do úvahy aj relácie, ktoré sú síce z hľadiska praktického ovládania jazyka nezáväzné, ale v procese osvojovania sú potenciálne funkčné (potenciálne preto, lebo ich uplatnenie závisí od okolností osvojovania, resp. vyučovania). V tejto súvislosti si treba pripomenúť dôležitosť konfrontačnej lingvistiky. Je dobre známe, že poznatky z porovnávania materinského a cudzieho jazyka majú pre didaktickú gramatiku značný význam, hoci znalosti o vzťahoch medzi javmi obidvoch jazykov nie sú záväzným komponentom ovládania cudzieho jazyka (tieto znalosti však pomáhajú pri racionalizácii osvojovania cudzieho jazyka). Do nášho projektu gramatiky slovenčiny ako cudzieho jazyka medzijazykové porovnávanie, prirodzene, nie je zahrnuté, ale počíta sa s tým, že pri jej didaktickej "štylizácii" sa prihliada na poznatky z konfrontácie slovenčiny s inými jazykmi (táto predstava je, pravdaže, istou idealizáciou stavu vecí, pretože niet príliš veľa konfrontačných prác v tejto oblasti; aspoň upozorňujeme na ich potrebu). Potenciálne funkčné relácie medzi gramatickými javmi slovenčiny sa majú zachytiť na základe vnútrojazykovej analýzy.

Opisnú gramatiku slovenčiny, ktorá je prispôsobená didaktickej aplikácii, t. j. požiadavkám, ktoré vyplývajú z potrieb spracovávateľov potenciálnych didaktických gramatík slovenčiny ako cudzieho jazyka, pracovne nazývame modifikovanou lingvistickou gramatikou. Kým "nemodifikované" opisné gramatiky sú výlučne zamerané na objektívne zobrazenie gramatiky *A* (v spomínanom zmysle), cieľom modifikovanej lingvistickej gramatiky je taký opis gramatiky *A*, ktorý tvorí optimálny lingvistický podklad pre didaktickú gramatiku určenú na formovanie gramatiky *C* (porov. vyššie). Jednoducho povedané, je to gramatika na didaktickú objednávku. Jestvujú didaktické gramatiky na vyučovanie materinského aj cudzieho jazyka. Didaktická gramatika materinského jazyka však nie je zameraná na formovanie gramatiky *C*, ale na to, aby sa k znalosti gramatiky materinského jazyka priradili znalosti o gramatike tohto jazyka, takže táto gramatika nemôže slúžiť ako vhodná predloha didaktickej gramatiky na vyučovanie cudzincov. Kým didaktická gramatika na vyučovanie materinského jazyka je gramatikou na uvedomovanie gramatickej intuície (neuvedomovanej znalosti gramatiky), didaktická gramatika na vyučovanie cudzieho jazyka je gramatika na nadobúdanie druhotnej gramatickej intuície. Táto funkcia didaktickej gramatiky na vyučovanie cudzieho jazyka podmieňuje vlastnosti modifikovanej lingvistickej gramatiky.

Modifikovaná lingvistická gramatika je v istom zmysle maximalistická gramatika. Týmto atribútom sa vyjadruje jej špecifickosť (čiže sa konkretizuje jej všeobecná vlastnosť vyjadrená adjektívom *modifikovaná*):

1. Opis gramatického systému zahŕňa vzťahy a súvislosti medzi jeho prvkami (aproximatívne) v maximálnom rozsahu. Extenziou vzťahov sú klasifikačné relácie, t. j. opozície ako relácie totožnosti a odlišnosti, kým rozsah súvislostí tvoria implikačné relácie, ako napr. kauzálna alebo konverzná relácia. Opis ukazuje v úplnom rozsahu zhody, podobnosti, kontrasty, analógie a závislostné vzťahy rozličného druhu medzi gramatickými javmi. Opis zachytáva aj možné alternatívne riešenia otázok spätých s analýzou istých tried javov, pričom sa poukazuje na dôsledky jednotlivých riešení.

2. Opis gramatických javov je maximálne explicitný, t. j. taký, že každý jav sa zaraďuje do príslušnej triedy, resp. podtriedy bez opory o jazykovú intuíciu; inak povedané, každá trieda, resp. podtrieda gramatických javov je jednoznačne a vyčerpávajúco určená. V opise sú explicitne prítomné všetky pravidlá, pomocou ktorých sa identifikujú gramatické jednotky, resp. štruktúry, a tvoria gramatické konštrukcie všetkých typov.

3. Opis využitia gramatických jednotiek je taktiež maximálne explicitný; explicitne sa udávajú podmienky ich použitia. Maximálna explicitnosť (čiže mlčky sa neodvoláva na jazykovú intuíciu), pravda, neznamená, že sa ignoruje "univerzálna" jazyková intuícia, ktorá splýva s prirodzenou logickou intuíciou a ktorá sa pri osvojovaní cudzieho jazyka predpokladá ako samozrejmosť.

Modifikovaná lingvistická gramatika slovenčiny sa zakladá na systémovo-funkčnom prístupe k jazyku a v tomto ohľade sa neodlišuje od štandardných gramatík. V modifikovanosti tejto gramatiky sa prejavuje to, že sa v nej spája prednosť tra-

dičnej gramatiky čiže všestrannosť opisu gramatických javov so základnou vlastnosťou súčasných koncepcií opisu, teda s explicitnosťou. Opis sa nezakladá na istej zjednocujúcej (napr. sémantickej) báze, ale na postupnom uplatňovaní rozličných hľadísk, pričom sa využívajú všetky osvedčené deskriptívne postupy systémovej lingvistiky. Uplatňujú sa štyri hľadiská, a to formálny, formálno-sémantický (resp. funkčný), sémantický (funkčný) a sémanticko(funkčno)-formálny aspekt. Opis na formálnej rovine zachytáva všetky formálne typy morfologických a syntaktických javov s osobitným zreteľom na sprehľadnenie siete relácií medzi nimi. Z vyučovacej praxe je napr. známe, že osoby mimo slovanského jazykového priestoru majú osobitné ťažkosti pri praktickom osvojovaní deklinačnej sústavy slovenčiny. Pri spracúvaní príslušnej didaktickej gramatiky sa musí s tým počítať a úlohou modifikovanej lingvistickej gramatiky je poskytnúť komplexný prehľad o reláciách medzi deklinačnými tvarmi, z ktorých metodik vyberá (vzhľadom na okolnosti vyučovania) tie, ktoré považuje za relevantné z hľadiska ich ukladania a uchovania v jazykovej pamäti. Lingvista vychádza z toho, že každá relácia je pri osvojovaní gramatiky potenciálne relevantná. Z formálno-sémantického (funkčného) hľadiska sa opisujú sémanticky motivované formálne obmedzenia pri istých triedach gramatických javov. Vyčerpávajúco sa vymedzujú podmienky, ktoré umožňujú utváranie istých formálnych štruktúr, resp. podmienky, ktoré utváranie štruktúr blokujú (prirodzene, v mnohých prípadoch sa môžeme spoliehať na spomínanú univerzálnu gramatickú intuíciu; napr. sotva treba niekomu vysvetľovať, prečo sú pri slovese *pršať* blokované osobné tvary). Pri opise gramatických javov na sémantickej rovine považujeme za najvhodnejšie opierať sa o klasické štrukturalistické pojmy, a to o pojem paradigmatického a kombinatorického významu, transpozície a neutralizácie. Osobitná dôležitosť sa pripisuje tomu, aby sa v modifikovanej lingvistickej gramatike opísali typy podmienok používania istých gramatických štruktúr (pravda, aj tu by boli redundantné opisy, ktoré ozrejmujú to, čo je súčasťou univerzálnej jazykovej intuície). Opis javov zo sémanticko-formálneho hľadiska sa zakladá na usúvzťažnení sémanticky ekvivalentných foriem, t. j. na postupe, ktorý je známy z funkčno-sémantickej koncepcie lingvistického opisu (porov. napr. Bondarko, 1984; tento postup sa využil aj pri spracúvaní českej gramatiky; dobre to znázorňuje prehľadná osnova tejto gramatiky, ktorú reprezentujú Teoretické základy synchronní mluvnice spisovné češtiny, 1975). Prijímame názor, že opis založený na tomto postupe, t. j. na integrácii prostriedkov rozličných čiastkových systémov do funkčného poľa, vytvára dobré predpoklady na zostavovanie jazykových cvičení, ktoré sú zamerané na upevňovanie znalosti foriem spätých s istým sémantickým invariantom (o uplatnení tejto lingvistickej koncepcie pri vyučovaní cudzieho jazyka porov. napr. zborník Sprachkommunikation und Sprachsystem, 1983, resp. Boeck, 1981).

Modifikovaná lingvistická gramatika slovenčiny predstavuje štvoraspektový (komplexný) opis, ktorý poskytuje maximálne množstvo údajov o formálnej a sémantickej stránke gramatických javov a optimum informácií o ich pragmatickej stránke (optimum je vymedzené mierou, ktorá je pre opisnú gramatiku únosná; obmedzujeme sa na opis typického kontextového, resp. situačného používania javov;

túto mieru nemôžeme, prirodzene, presne určiť, a tak sa opierame o úvahu autorov). Predpokladá sa, že autori didaktických gramatík slovenčiny pre cudzincov nájdu v ňom všetky údaje, ktoré sú potrebné pri rozvíjaní jazykových znalostí na základe rozvíjania a upevňovania vnútrojazykového pozitívneho transferu a zabraňovania (resp. odstraňovania) vnútrojazykovej interferencie. Z tohto zorného uhla sa uplatňuje "taktika" vnútrojazykovej konfrontácie javov v rámci systémovej "stratégie". Pripúšťame možnosť, že v budúcnosti sa do modifikovanej lingvistickej gramatiky včlenia relevantné údaje z konfrontácie slovenčiny s inými jazykmi (taká úvaha je aktuálna v súvise s angličtinou vzhľadom na to, že väčšinu zahraničných osvojovateľov slovenčiny spája tento jazyk, takže vyučovanie slovenčiny na báze angličtiny je v mnohých kurzoch najprijateľnejším kompromisom).

Literatúra

BIERWISCH, M.: Psychologische Aspekte der Semantik natürlicher Sprachen. In: Richtungen der modernen Semantikforschung. Red. W. Motsch – D. Viehweger. Berlin, Akademie 1983, s. 15–64.

BOECK, W.: Funktional-semantische Sprachbeschreibung als linguistische Grundlage eines kommunikativ orientierten Fremdsprachenunterrichts. In: Kommunikativ-funktionale Sprachbetrachtung als theoretische grundlage für den Fremdsprachenunterricht. Red. W. Boeck. Leipzig, Enzyklopädie 1981, s. 34–68.

BONDARKO, A. V.: O grammatike funkcional'no-semantičeskich polej. Izvestija Akademii nauk SSSR. Serija literatury i jazyka, *43*, 1984, s. 492–503.

HELBIG, G.: Zur Applikation moderner linguistischer Theorien im Fremdsprachenunterricht und zu den Beziehungen zwischen Sprach- und Lerntheorien. Deutsch als Fremdsprache, *6*, 1969, s. 15–26.

HELBIG, G.: Bemerkungen zum Problem von Grammatik und Fremdsprachenunterricht. Deutsch als Fremdsprache, *12*, 1975, s. 325–332.

HELBIG, G.: Die Bedeutung der Sprachwissenschaft für den Fremdsprachenunterricht. Deutsch als Fremdsprache, *18*, 1981, s. 138–146.

JÄGER, G.: Zur Diskussion über das Verhältnis von Sprachwissenschaft und Fremdsprachenunterricht aus linguistischer Sicht. Deutsch als Fremdsprache, *11*, 1974, s. 29–33.

ĽACHOVICKIJ, M. V.: Metodika prepodavanija inostrannych jazykov. Moskva, Vysšaja škola 1981. 160 s.

Sprachkommunikation und Sprachsystem. Linguistische Grundlagen für die Fremdsprachenmethodik. Red. L. Wilske. Leipzig, Enzyklopädie 1983. 253 s.

Teoretické základy synchronní mluvnice spisovné češtiny. Slovo a slovesnost, *36*, 1975, s. 18–46.

Adriana Ferenčíková

FUNKCIE PREDLOŽKY o V SLOVENSKÝCH NÁREČIACH
(Na nedožité 70. narodeniny J. Oravca)

1. Príspevok vychádza z materiálu zhromaždeného v kartotéke Slovníka slovenských nárečí a v zatiaľ skromnej gramatickej kartotéke slovenských nárečí (jej základy sa položili pred štvrťstoročím na podnet J. Oravca excerpciou predložkových

aj bezpredložkových pádov zo súvislých nárečových prehovorov v archíve nárečových textov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV), ďalej zo spracovania predložky *o* v našej dialektologickej literatúre (J. Stanislav, 1932; A. Habovštiak, 1965; I. Ripka, 1975; J. Orlovský, 1982; G. Horák, 1988), ako aj z údajov získaných v niekoľkých západoslovenských a stredoslovenských lokalitách podľa Inventára syntaktických javov v slovenských nárečiach (J. Oravec – A. Ferenčíková, 1974).

Pokiaľ ide o územné rozloženie nášho východiskového materiálu, relatívne najlepšie sú v ňom zastúpené stredoslovenské nárečia, slabšie východoslovenské a severozápadoslovenské nárečia. Najbohatšie údaje o skúmanom jave máme z liptovských nárečí, a to aj vďaka výskumom J. Stanislava (1932), ktorý predložke *o* v našej dialektologickej literatúre venoval najviac pozornosti. Do Inventára syntaktických javov v slovenských nárečiach (ďalej ISJ), koncipovaného ako návod pri získavaní terénnych údajov pre pôvodne plánovaný V. zväzok Atlasu slovenských nárečí, zaradil J. Oravec tieto javy patriace do sledovanej problematiky: predložkový akuzatív miery typu *o desať rokov starší, o tri metre širší*, ktorý konkuruje bezpredložkovému akuzatívu (otázka č. 37), napr. *desať krokov ďalej*, a bezpredložkovému inštrumentálu, napr. *troma metrami nižšie, Mišo je hlavou vyšší* (č. 73); väzbu *dbať na niečo/o niečo* (č. 43); *plakať, báť sa, trápiť sa o dačo, o dakoho/o dakom* (č. 88); *písal, spomínal mi o tie stromčeky/o tých stromčekoch* (č. 89); časové určenie typu *o tomto (o takomto) čase, o Jáne, o Vianociach, o novej jari* (č. 90) a nezhodný prívlastok typu *chlieb o dvoch kôrkach, píšťala o deviatich dierkach, dve telá o jednom srdiečku*.

2. Predložka *o* patrí medzi základné synsémantické prostriedky všetkých útvarov nášho národného jazyka. Slovník slovenského jazyka (ďalej SSJ) jej fungovanie v spisovnom jazyku predstavuje takto: I. s akuzatívom vyjadruje 1. vzťah slovesného deja k miestu, s ktorým niečo alebo niekto prichádza do styku, napr. *hodiť klobúk o zem*, 2. prostriedok, nástroj, napr. *oprieť sa o palicu*, 3. časový úsek, po ktorom nasleduje nejaký dej, napr. *o hodinu*, 4. rozdiel v miere, napr. *o meter vyšší, skrátiť o tretinu, cúvnuť o piaď*, 5. spôsob (obyč. vo frazeologických spojeniach), napr. *bežať o dušu*, 6. účel, napr. *prísť o radu*, 7. zreteľ, napr. *je ťažko o byty*, 8. príčinu pri slovesách z významového okruhu *báť sa*, 9. zasiahnutie veci alebo osoby nejakou činnosťou (predmetový vzťah pri slovesách alebo im zodpovedajúcich dejových menách); II. s lokálom 1. čas, napr. *o tretej, o Jáne*, 2. nástroj, napr. *chodiť o palici*, 3. spôsob, napr. *byť o hlade*, 4. príčinu, napr. *zhynúť o hlade*, 5. zasiahnutie osoby a veci nejakou činnosťou (pri slovesách hovorenia, informovania, myslenia, rozhodovania a dejových menách utvorených od nich), 6. množstvo, počet obsiahnutý v dačom, napr. *píšťalôčka o deviatich dierkach*, zastar. vec, ktorá je súčasťou niečoho, napr. *domy o končitých strechách*.

Morfológia slovenského jazyka (1965, ďalej MSJ) sa od tohto členenia odlišuje tým, že pri predložke *o* s akuzatívom do jedného čiastkového významu zahŕňa "mieru pri komparatíve adjektív a prísloviek, ako aj pri slovesách vyjadrujúcich zmenu vlastnosti alebo stavu" (s. 643) aj frazeologizované spojenia typu *o dušu spasení, o milých päť*, teda prípady, v ktorých SSJ – podobne ako v konštrukcii *hrať sa o žmúračku, baviť sa o zbojníkov* – priznáva predložke *o* spôsobový význam. Pri použití predložky *o* s lokálom sa MSJ od SSJ odlišuje v tom, že význam spôsobu nahrádza významom stavu (pred menami *hlad, smäd, nevoľa, hanba*...) a význam príčiny významom podmienky, ako aj v tom, že nezachytáva prípady typu *píšťala o deviatich dierkach, domy o končitých strechách*. Pri spojení predložky *o* s akuzatívom Krátky slovník slovenského jazyka (1987; ďalej KSSJ) redukuje do jedného čiastkového významu význam miesta a význam prostriedku a nástroja (na tesnú súvislosť významového odtienka prostriedku a nástroja s miestnym významom poukazuje i J. Oravec, 1968, s. 69) a neuvádza význam spôsobu; pri spojení tejto predložky s lokálom zahŕňa do jedného čiastkového významu význam spôsobu, prostriedku a nástroja (*byť o hlade, žiť o chlebe, chodiť o palici*), vynecháva príčinný (SSJ),

resp. podmienkový (MSJ) význam (*zhynúť o hlade*), no na rozdiel od MSJ, hoci s kvalifikátorom *knih.*, uvádza význam veľkosti, množstva, rozsahu (*jednotka o sile 20 mužov, sud o obsahu 500 l*).

Používanie predložky *o* v spisovnej slovenčine doteraz najpodrobnejšie analyzoval a dokladovým materiálom ilustroval J. Oravec v knižnej práci Slovenské predložky v praxi (1968, s. 69–74). V jej spojení s akuzatívom vyčleňuje desať významov: 1. miestny význam, 2. význam prostriedku a nástroja, 3. význam účelu, 4. cieľový význam gramatikalizovaný v predmetnom význame, 5. význam spôsobu, 6. význam zreteľa, 7. význam príčiny, 8. význam miery (miera rozdielu), 9. časový význam, 10. použitie pri nezhodnom prívlastku, napr. *zápas o existenciu*; v použití s lokálom vyčleňuje šesť významov: 1. význam časového bodu, 2. význam stavu ("okolnosť, ktorá ako sekundárny dej – stav sprevádza hlavný dej vety", c. d., s. 73), 3. príslovkové významy podmienky a príčiny, 4. význam prostriedku (zrastený s významom stavu, napr. *chodí o palici, stáť o jednej nohe*), 5. význam predmetu (pri slovesách z okruhu *hovoriť, vedieť, rozmýšľať, spytovať sa*), 6. význam prívlastku (pri substantívach od slovies s predmetom v lokáli).

E. Horák, ktorý pri opise sémantiky slovenských predložiek vychádza z inej teoretickej pozície a používa iné metodologické postupy (E. Horák, 1972; 1977 – porov. aj polemické stanovisko J. Oravca, 1974, 1976), priznáva predložke *o* iba jeden význam, a to vyjadrenie kontaktu deja s objektom ako dynamického dotykového kontaktu (1972, s. 346). Tento význam je podľa E. Horáka (1977, s. 283) zákonom, "na základe ktorého predložka funguje v reči, v texte."

Z hľadiska cieľa našej štúdie nás osobitne zaujíma postoj kodifikačných príručiek ku konštrukcii *hrať sa, baviť sa o dakoho, o dačo*, k časovým výrazom typu *o Jáne, o Vianociach* a k používaniu predložky *o* pri nezhodných prívlastkoch vyjadrujúcich veľkosť, množstvo, rozsah, teda k typu *jednotka o sile 20 mužov, dom o dvoch poschodiach*, ako aj hodnotenie týchto prípadov v práci J. Oravca (1968).

V SSJ sa pri hesle *o* použitie tejto predložky v spojení *hrať sa o niekoho, o niečo*, doložené z diela Ľ. Ondrejova a M. Rázusa, hodnotí ako archaické. Pri hesle *hrať sa* sú však doklady *hrať sa o žmúračku* (Švantner), *deti sa hrajú o muža a ženu* (Kukučín) bez štylistického kvalifikátora, teda používatelia SSJ ich môžu pokladať za rovnocenné s konštrukciou *hrať sa na dakoho, na dačo*. Pri hesle *baviť sa* SSJ spojenie typu *baviť sa o vojakov* (Rázus) hodnotí ako nárečové. MSJ (s. 643) ani KSSJ (s. 243) predložku *o* v tejto funkcii už neregistrujú. Naproti tomu J. Oravec (1968, s. 71) ju v tomto spojení hodnotí ako štylisticky príznakovú, hovorovú, teda spisovnú. Ako štylisticky nepríznakovú ju v takomto prípade uvádza J. Orlovský (1965, s. 323).

Výrazy typu *o Michale, o fašiangoch, o poludní* SSJ II (1960, s. 403) charakterizuje ako ľudové alebo archaické, MSJ (s. 644) len ako archaické, J. Oravec (1968, s. 73) ako hovorové alebo archaické. KSSJ význam časového bodu už výrazmi tohto typu neilustruje.

Predložka *o* v spojeniach typu *jednotka o sile 20 mužov* sa v SSJ pokladá ešte za neutrálnu, v KSSJ už za knižnú, v spojení typu *staré domy o končitých strechách* (vec, ktorou je niečo vystrojené) ju SSJ označuje za zastaranú, KSSJ takýto typ už nespomína, MSJ neuvádza ani prvý typ (význam množstva) a J. Oravec (1968, s. 74) priamo upozorňuje, že spojenia typu *dom o dvoch poschodiach* sú nespisovné.

3. Relatívne presný opis fungovania predložky *o* v slovenských nárečiach bude musieť vychádzať z oveľa bohatšieho a územne rovnomerne rozloženého východiskového materiálu, brať do úvahy konkurujúce výrazové prostriedky a popri nich aj frekvenčné hľadisko. Tu chceme predovšetkým naznačiť, na ktoré funkcie tejto celoslovenskej predložky sa bude treba v ďalšom výskume sústrediť.

Pri triedení nárečového materiálu sa opierame o členenie významov predložky *o* v MSJ a v práci J. Oravca (1968).

A. Predložka *o* s akuzatívom

1. Používa sa pri vyjadrení miesta dotyku po slovesách typu *hodiť, oprieť, uviazať, zavadiť* a pod. a ich nedokonavých náprotivkov:

Koňie_3ápruti sä o kláta privážau (Kokava n. Rim. RS); Klobúg_hoďiu o zem (Vígľaš ZVO); Mau opretú o hlavu tú zbraň (Kľak NB); Aňi kebi hra_há3au o sťenu (Lipt. Peter LM); opreu sa o sťenu (Osádka DK); kravu ho3elo o zem (Podmanín PB); On ho aj o zem uderí (Brodské SKA); Krava bola o mna opretá (Ružindol TRN); O zanné kolesá uvázali kozu (Valas. Belá PDZ); Štrajhnul o slup s koľesom (Klčov LVO); Stal oparti o stroma (V. Šariš PRE)

Nezvyčajné je spojenie predložky *o* v miestnom význame so slovesom *lietať*: *Tá hanpuľka mu o padláž ľietala* (Lišov KRU). Ide zrejme o situačné eliptické vyjadrenie toho, že hanpuľka lietala hore-dolu a narážala do povaly.

O význam dotyku ide aj v spojení *držať sa o niečo*, potvrdenom jedným dokladom z modrokamenskej nárečovej skupiny: *Viďím, že sa držím o vŕbu* (Zombor MK). Pri vyjadrení takejto mimojazykovej skutočnosti sa slovesá s významom "držať sa" spájajú s bezpredložkovým genitívom. Z vetnočlenského hľadiska tu ide o zásahový akuzatívny predmet s predložkou *o*.

2. Pri určení prostriedku alebo nástroja (pri názvoch nástrojov alebo predmetov zastupujúcich nástroje) nie je predložka *o* v našom východiskovom materiáli dostatočne doložená, územné rozloženie dokladov však signalizuje, že v tejto funkcii je celoslovenská, napr.:

Ocieľka sa zakresala o gremenček (Opatovce n. Nitr. PDZ); Utri si ruki o ten uťerák (Vieska n. Žit. ZM); Sprvoci si ruki o3írali o tí pni (Ružindol TRN); Viaski zme trepaľi ot_teho prahu o taki druk (Kokšov-Bakša KOŠ); Spraxňelku o spraxňelku čuxal (Kendice PRE).

3. Pri určení času, po ktorom sa dej uskutoční, máme predložku *o* dobre doloženú zo stredoslovenskej a východoslovenskej nárečovej skupiny, zo západného Slovenska nie je vo východiskovom materiáli zachytená. Príklady:

O jeden rog_zase [prasa] predau (Hor. Mičiná BB); O peď rokou sa vráťi (Beharovce LM); O tri tížňe bola svadba (Párnica DK); Za xvíľu to [obklady] mala a o xviľu to pozha3uvala (Ležiachov MAR); O tri ňňi som moseu spievať (Livina TOP); O dve hoďini xlebíg_vibraľi (Devičie KRU); O xviľu ma začňe dačo šťípaťi (Rovňany LUČ); Planka še o rok prijala (Sedlice PRE); O ti3eň mu už ľepši bu3e (Kokšov-Bakša KOŠ).

V západoslovenských nárečiach sa v tejto funkcii uplatňuje spojka *za*, presahujúca aj do časti stredoslovenských nárečí:

Za hodinu bolo tma (Selec TRČ); Potom sme išli za tri dňi ven (Lopašov SEN); Za peď minút tam bude (Bzince p. Jav. NMV); Ceľa sa postaví na nohi za ho3inu, za dve (Podmanín PB); Vráťi sa za xviľku (Babín DK); Za xviľi bolo šetko taká čľapkaňica (Málinec LUČ).

Presnejšie vymedzenie areálu predložky *za* pri vyjadrení časového úseku, po ktorom sa dej uskutoční, a určenie jej produktívnosti v porovnaní s konkurujúcou predložkou *o* si vyžaduje osobitný výskum.

4. Pri vyjadrovaní miery sa predložka *o* používa so substantívom v akuzatíve vo všetkých slovenských nárečiach, napr.:

Aspon o cól sa mala rezaťi na kračé (Ozdín LUČ); o tri metre ňižie (Vyš. Kubín DK); Dostau o ďesaď zlatíh viacej (Vígľaš ZVO); O dobrú hlavu je viší (Teplý Vrch RS); Bola o tri roki mlaččia ode mna (Dlhé Pole BYT); Rola bola o tri metre širšá (Modrovka TRČ); Hibaj o ho3inu skór (Brestovany TRN); Bul ode mňe starši da o tri roki (Brezina TRB); Je o hlavu meňši (Závadka SOB).

Na konkurujúci bezpredložkový akuzatív miery priniesol J. Stanislav (1932, s. 377) početné doklady z liptovských nárečí, údaje získané podľa Inventára syntaktických javov v slovenských nárečiach (ISJ) a zo súvislých textov ho okrem tejto oblasti potvrdzujú aj na Orave, v Turci a v myjavskom nárečí, napr.:

Kúpiu štiri čiastki viac (Lipt. Ján LM); Bolo (dieťa) tri mesáce skorej (Žaškov DK); Bola mlačia tri roki (Sliače RUŽ); Si dva roki staršia (Krpeľany MAR); Táto lata je tri metre širšia jak hentá (Myjava).

Pri skúmaní konkurencie predložkového a bezpredložkového akuzatívu miery v nárečiach bude treba venovať osobitnú pozornosť vyjadreniu časovej miery s poukazom na jej východiskový bod, napr.:

Ja so mala o tri roki po sobáši ďieťa (Detva ZVO); Tri roki po vojňe prišiou prievrat (Ležiachov MAR); Tri roki nato zme vihoreli (Brestovany TRN).

Pri tomto druhu časového určenia môže predložke *o* konkurovať nielen predložka *za*, ale aj predložka *na*, napr.: *Aš po Petre za tíden lebo za dva sa kosilo* (Hrnčiarovce TRN); *Potom na tri roki zme mali sina* (Chrťany MK).

5. Pri vyjadrovaní spôsobu býva predložka *o* so substantívami v akuzatíve vo frazeologizovaných výrazoch typu *o dušu (spasenú), o milých päť* a po slovesách *hrať sa, baviť sa*. Prípady prvého typu signalizujú naše doklady na strednom a západnom Slovensku, napr.: *Robiu o prietrh* (Ležiachov MAR); *Fackovali sa o dušu* (V. Bielice TOP); *Tag vám išli tí kravi o život* (Ružindol TRN).

Predložku *o* v príslovkovom určení spôsobu pri slovesách *hrať sa, baviť sa* so substantívom v akuzatíve v spisovných prejavoch používali iba autori stredoslovenskej proveniencie, napr. Hviezdoslav, Kukučín, Ondrejov, Sládkovič, Švantner. Náš východiskový materiál je na presnejšie vymedzenie areálu tejto konštrukcie ešte nedostatočný. V ďalšej fáze výskumu tohto javu bude treba sledovať tri sémantické typy, a to či sa príslovkovým určením vyjadruje a) kto alebo čo sa v hre predstavuje, napr. *Chlapci sa bavia o zbojníkov* (Rázus); *Tam detváky sa boli ihrali o pohreb* (Hviezdoslav); b) aká činnosť sa pri hre vykonáva, napr. *hrať sa o žmúračku* (Švantner); c) aký predmet sa pri hre používa, napr.: *Hej, ty, poď sa hrať o loptu* (Ondrejov). Doklady z nárečí:

Mi ako ďeťi zme sa o purgu hrávaľi (Lipt. Peter LM); Ďeťi sa hrávajú o naháňački (Mošovce MAR); Baviľi zme sa o školu (Ležiachov MAR); Hrávaľi zme sa o sviňe (Detva ZVO); O gombíki sa hrávalo (Dlhé Pole BYT); Hrali sa o páriki (Mur. Dl. Lúka REV).

6. Pri vyjadrovaní účelu sme predložku *o* zachytili iba v stredoslovenskej a západoslovenskej nárečovej skupine, napr.:

Išieu tam o stravu (Lipt. Osada RUŽ); Už dva razi zme boľi o múku (Mošovce MAR); O sabačák si xoďí (Detva ZVO); Už ľem o hňiezdo xoďila (Čelovce MK); Potem idú o ohuáški (Chropov SEN).

V časti južnostredoslovenských nárečí je konkurujúcou predložkou predložka *za*, napr. *Misín za vaše ľiske behaťi* (Lišov KRU); *Bou za kvarťieľ* (Hnúšťa RS).

Spojenia *robí o groš, o groše,* ktoré J. Stanislav (1932, s. 410) doložil z viacerých liptovských obcí, majú tiež účelový význam. V spisovnom jazyku sa predložka *o* takto nepoužíva.

7. Doklady na fungovanie predložky *o* pri vyjadrovaní zreteľového významu:

O kľince je žďi ťaško (Zvol. Slatina ZVO); Teraz e veľká bieda o stavební materiál (Ležiachov MAR); Zľe ím je o vodu (Porúbka LM); Bolo taško o petrolín (Brestovany TRN); Teho roku buže češko o zarno (Kľčov LVO).

Zreteľový význam má predložka *o* aj vo vete *Každí hraje o sebia* (Brodské SKA), t.j. z hľadiska vlastného prospechu.

V súčasnej fáze výskumu nepoznáme situáciu v severozápadoslovenských nárečiach a vo veľkej časti východoslovenských nárečí.

8. Pri vyjadrovaní príčiny po slovesách z okruhu *báť sa, trápiť sa, tŕpnuť* sa konštrukcie s predložkou *o* používajú vo všetkých slovenských nárečiach s výnimkou užských, napr.:

Ti sa o to ňetráp (V. Lom MK); Doma sa o níx trápili (Hybe LM); Bála sa oňho (Krpeľany MAR); báť sa o zdravie (Hradište TOP); Zežírala sa o svoju poviest (Cerová-Lieskové SEN); Velice sa bál o svój majetek (Sládečkovce ŠAĽ); miet o to strax (Záh. Bystrica BRA); Už som búl o tebe f slabé nádeji (Kameňany REV).

V užských nárečiach sa v tejto funkcii používa predložka *za*, napr. *Ňebujce śe za peňeźi* (Sobrance); *Mau strah za mňe* (Sobrance). Takúto predložku máme v rovnakej konštrukcii doloženú aj z južnej časti záhorských nárečí, napr.: *Máš mųadú ženu, nebojíš sa ti za nu?* (Jablonové MAL).

9. Akuzatív substantíva s predložkou *o* vyjadruje v spisovnom jazyku cieľový predmet (Oravec, 1967, s. 199–201) a viaže sa s veľkým počtom slovies z významových okruhov *bojovať, usilovať sa, žiadať, zaujímať sa, starať sa, dbať* (so zreteľovým odtienkom), *spytovať sa, odkazovať* (so zreteľovým odtienkom), *deliť sa, prísť o niečo, pripraviť sa o niečo* (s odlukovým odtienkom).

Na presnejší opis situácie v nárečiach nemáme ešte dostatok východiskového materiálu, preto poukážeme iba na zhody so spisovným jazykom a na niektoré prípady, ktorými sa časť nárečí odlišuje či už od ostatných nárečí, alebo od spisovného jazyka.

Pri slovesách z okruhu *hádať sa: Tak sa ruvali o látku* (Krušovce TOP); *Vaďili zme sa o peňiaze* (Lipt. Ján LM); *O korunu sa ňebuďeme hádať* (V. Bielice TOP);

odlišná väzba: *staviť sa za dva metre žita* (Málinec LUČ); *Oňi še na tim va3eľi* (Geča KOŠ).

Pri slovesách z okruhu *usilovať sa: Ňikto sa ňeuxou o ďeďinu* (V. Lom MK); *Já sa ešťe o to pričiňím* (Lapáš NIT); odlišná väzba: *Jennalo sa za každú korunu* (Maňa VRB).

Pri slovesách z okruhu *žiadať: Žena volala o pomoc* (Krupina); *Proseu ho o otpusťeňia* (Lomnica PDZ); *Volala o rati* (Studenec LVO); odlišná väzba: *Prosiu za almužnu* (Jablonové MAL).

Sloveso *písať* s predložkou *o* a akuzatívom sa podľa ISJ zachytilo v ôsmich z desiatich skúmaných lokalít. Explorátori, ktorí uviedli iba väzbu s lokálom, si zrejme neuvedomili jej odlišný významový odtienok.

Pri slovesách z okruhu *zaujímať sa, starať sa:*

Mláďenci sa zaujímajú o ňu (Detva ZVO); Šlo o jeho osobu (Lomnica PDZ); O nu iďe (Revúca); O hambu tu iďe (Klokoč ZVO); I3e mi o tvarox (Dlhé Pole BYT); Jennalo sa o hlavu (Modranka TRN); On o to nestáu (Jablonové MAL); Vo ňu sa ňeobozre (Málinec LUČ); Mama sa museli o ná_starat (Tajov BB); O šetko sa družbovié starali (Dol. Súča TRČ); Bars še zastareu o svojo 3eci (Sobrance).

Pri slovese *dbať* väzbe s predložkou *o* konkuruje väzba s predložkou *na*. Pri nárečovom výskume bude potrebné prihliadať aj tu na sémantiku. Na časti územia sa predložka *na* používa pri abstraktnejšom význame "dávať si záležať na niekom, na niečom, brať ohľad na niekoho, na niečo" a predložka *o* pri konkrétnejšom význame "poskytovať opateru, starať sa", napr. *nedbau na to//dbá o zajícú* (Cerová-Lieskové SEN); *nedbá na svekrušiné frflání//dbá o kone* (Brestovany TRN).

Pri slovesách z okruhu *deliť sa: Tem bi sa bou aj o to posledňie rozďeľiu* (Ležiachov MAR).

Pri slovesách z okruhu *pripraviť niekoho o niečo, prísť o niečo:*

O šetko prišieu (Prosiek LM); Prišó o ruku (Sirk REV); Opčisťiľi ho o peňiaze (Ležiachov MAR); Xcel ih o to doniesc (Dlhé Pole BYT); Pripraviu ťa o tvoj mladi život (Závadka BRE).

V hontiansko-novohradskom nárečí má väzbu s predložkou *o* aj sloveso *opatriť sa* vo význame "zaobstarať si": *Za ovocia na čaru zme sa opatrile o kapustu* (Čelovce MK). Inde jej zodpovedá väzba *(za)opatriť si niečo* alebo *(za)opatriť sa niečím.*

V liptovských nárečiach sa pri slovesách, ktoré označujú hovorenie, popri spojení s lokálom predložka *o* spája aj s akuzatívom (Stanislav, 1932, s. 410): *Ňevrauťe o zubi* (Lipt. Ján LM); *O ten majetok sa rosprávelí* (Vlašky LM).

10. Určením podmienky je konštrukcia s predložkou *o* vo výpovedi *O živí svied_bi tam nešeu* (Brodské SKA).

B. Predložka o s lokálom

1. Časový bod pri názvoch hodín sa pomocou predložky *o* vyjadruje na celom území slovenského jazyka a v tejto funkcii nemá konkurenciu v inej predložke, napr.:

Tu so misela stať o dvux (Hor. Mičiná BB); Večera bola o sedmé (Turíčky LUČ); Išla som ráno o ósmej (Štrážov ŽIL); O trox sa zvečerívalo (Ružindol TRN); O še3mej mušeľi šme virazic (Sokoľ KOŠ); Už mi kravi dojila o štvartej (Brezina TRB).

V časových orientačných bodoch podľa názvov sviatkov, výročných dní, častí ročného cyklu alebo s ním súvisiacich skutočností sa predložka *o* ako produktívny výrazový prostriedok uplatňuje už iba v časti stredoslovenských a západoslovenských nárečí. Príklady:

O Márteňe apka čele zakrejvau, o Kračúňe im letáče zúžiu (Čelovce MK); O Žofii sa konope zasiale (Závadka MK); Bola horúčava o Jakube (Drábsko RS); o Šix svetí (Detva ZVO); O Martiňe sa to žďi zíďe (Turany MAR); o Urbaňe (Necpaly MAR); o Petre-Pauľe (Dol. Lehota DK); o duonoví (Smrečany LM); o Mixale (Dobrá Voda PIE); o Matúši, o Kateriňe (Modrovka TRČ); o Jozefkovi, o Velkej noci (Brestovany TRN).

Takéto časové určenia, v spisovnom jazyku už archaizmy (MSJ, s. 644), sa v areáli svojho výskytu diferencujú stupňom produktívnosti. Na základe ich frekvencie v súvislých nárečových textoch a na základe údajov získaných podľa ISJ môžeme konštatovať, že v súčasnosti sú ešte živým výrazovým prostriedkom v jazyku starších príslušníkov časti južnoslovenských nárečí, trnavských a južnotrenčianskych nárečí. Výskum podľa ISJ v Krpeľanoch pri Martine zachytil tento typ časového určenia už iba v piesni: *O Vianociah dlhie noci, dobre z milím spať a o Jáňe, kaďe ľahňe, misí hore stať*; z každodenných jazykových prejavov výskum potvrdil iba výrazy typu *na Jána*. Ešte v tridsiatych rokoch, ako svedčí rukopisný Slovník turčianskych nárečí od V. Vážneho (deponovaný v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV), boli výrazy typu *o Jáne* bežné aj v Turci. Ich ústup možno badať aj v oravských a liptovských nárečiach.

2. Príslovkové určenie prostriedku sa pomocou predložky *o* a príslušného substantíva v lokáli vyjadruje vo všetkých slovenských nárečiach, napr.:

Čaptau sa horká ďeďinou o paľički (Lešť MK); Xo3ím o dvox palicáx (Zádubnie ŽIL); Skackal o jennéj noze (Bošáca TRČ); Moja žena o bakuľi xo3i (Fintice PRE).

3. Rovnaká geografická situácia je aj pri vyjadrovaní príslovkovým určením stavu a podmienky, napr.:

Prišieu z vojni o jednej nohe (Vyš. Kubín DK); O kúsku xleba bou celí ďeň (V. Bielice TOP); Ňexcem ostať o hambe (Lipt. Ján LM); Robí o groš (Dúbravy LM); O hlaďe zmo buľi tri dňi (Ratková REV); Zle bi nám bolo o jennéj krave (Bošáca TRČ); Ja som virascená o samíx suxí_hruškáx (Strážov ŽIL); O masťe mušim bic (Buglovce LVO).

4. Predložka *o* so substantívom v lokáli vyjadruje predmet vo všetkých slovenských nárečiach, niektoré slovesá však majú územne diferencovanú väzbu alebo popri väzbe s predložkou *o* majú v rovnakom význame aj inú predložkovú väzbu. Keďže túto problematiku treba preskúmať na bohatom východiskovom materiáli, môžeme tu poukázať iba na niektoré náhodne zachytené odlišnosti.

Slovesá majúce predmet v lokáli s predložkou *o* zoskupil J. Oravec (1967, s. 222) do štyroch okruhov: 1. *hovoriť, písať – mlčať*; 2. *dozvedať sa – informovať, počúvať, počuť*; 3. *myslieť, vedieť, predstavovať si, tušiť, veriť, súdiť, uvažovať*; 4. *hlasovať, jednať sa, dohadovať sa, rozhodnúť*.

Pri slovesách z prvého a druhého okruhu je a) väzba s predložkou *o*, napr.:

O fšeľičom pokľebeťia (Lipt. Peter LM); Ňebolo čuvaď o ňom (Stožok ZVO); Dozveďeu sa o tom (Somorova Ves PDZ); O tom sa ušili (Mur. Dl. Lúka REV); Svoker viprával o tem (Bánov NZ); Pisaľi o čistoce (Sokoľ KOŠ); O tim bi še dalo veľo beše3ic (Jabloň HUM);

b) väzba s predložkou *o* a akuzatívom v užskej nárečovej skupine, hraničiacej s ukrajinským jazykovým územím, napr.: *Ja jim za svuj život bešedovala* (Sobrance); *Hutori za farara* (Úbrež SOB); *Aj za Užhorod mi čitau* (Sobrance). Rovnaká väzba pri slovese *povedať* v nárečovom úze v Ivanke pri Dunaji, napr. *Povím vám za teho Plexového* pravdepodobne odráža vplyv chorvátskej jazykovej enklávy na okolí Bratislavy.

Používanie predložky *o* pri slovesách *pýtať sa, myslieť, pamätať sa, zabudnúť* je príznakové aj v nárečiach. Územný rozsah tejto väzby a jej fungovanie v porovnaní s konkurujúcou predložkou *o* s akuzatívom je vecou ďalšieho výskumu. Príklady:

Iďem sa opítať_o ocovi, ďe ostau (Lazisko LM); O meďveďovi som tedi ňemisľeu (Lipt. Ján LM); Len o robotáx som mislela (Dlhé Pole BYT); Ňepamätám sa o tom (Ľuboreč LUČ); Žabudnú o Mádajovi (Závaž. Poruba LM).

Na preskúmanie z územného hľadiska čakajú aj konštrukcie *snívalo sa mi o niečom/snívalo sa mi s niečím*.

5. Prívlastky s predložkou *o* vyjadrujúce veľkosť, množstvo, rozsah sa v spisovnej slovenčine charakterizujú ako knižné (KSSJ) alebo nespisovné (Oravec, 1968, s. 74). V nárečiach sú spojenia typu *dom o dvoch oblokoch* tiež na ústupe – v kartotéke Slovníka slovenských nárečí máme naň nateraz iba dva doklady: *Prišli do ďeďine vozom o jednom koňi* (Čelovce MK); *I3eme sebe na takej bidarki o dvox koľesox* (Brezina TRB). Sondačný terénny výskum podľa ISJ ju miestami ešte zaevidoval vo frazeologizovaných spojeniach *Aj tam jeďia xľieb o dvux kuorkax* (Krpeľany MAR); *Budež jedávať xlebíčeg_o dvox kórkax* (Modrovka TRČ), výnimočné je aj spojenie *randlica o troh_nohách* (Brestovany TRN). Explorátori však pripomínajú, že bežne sa používa konštrukcia s predložkovým inštrumentálom, napr.: *palica z dvuma koncami* (Krpeľany MAR); *dve telá z jenním srdiéčkom* (Modrovka TRČ); *randlica z dvoma uxáma* (Brestovany TRN).

Spojenie predložky *o* s akuzatívom pri nezhodnom prívlastku s významom miery sa vyskytuje v užských nárečiach, ako to dokumentuje zápis S. Czambla (1906, s. 399, 400) zo Sobraniec: *šarkan o tri hlavi*. Táto konštrukcia je popri väzbe predložky *o* s lokálom aj v hornej lužičtine (*hornc wo štyri litry* – Kopečný, 1973, s. 135) a miestami aj v poľských nárečiach (Okoniowa, 1987, s. 153, 154).

Pri nezhodných prívlastkoch typu *reč o úrode* je geografická situácia rovnaká ako pri predmetovej väzbe typu *hovoriť o niečom.*

Nazdávame sa, že aj tento sondačný pohľad na fungovanie predložky *o* v slovenských nárečiach podporuje presvedčenie J. Oravca o potrebe systematického výskumu nárečovej syntaxe a spracovania geograficky diferencovaných syntaktických javov v samostatnom zväzku Atlasu slovenského jazyka.

Poznámka. Z technických príčin označujeme bilabiálne *v* znakom *u̯*.

Literatúra

CZAMBEL, S.: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Turčiansky Sv. Martin, vlastným nákladom 1906, s. 359–400.

HABOVŠTIAK, A.: Oravské nárečia. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1965, s. 301.

HORÁK, E.: Predložkový systém spisovnej slovenčiny. Slovenská reč, *37*, 1972, s. 341–354.

HORÁK, E.: Metodologické a teoretické východiská opisu sémantiky slovenských predložiek. Slovenská reč, *41*, 1976, s. 85–97.

HORÁK, E.: Invariantný význam slovenskej predložky *o*. Slovenská reč, *42*, 1977, s. 281–294.

HORÁK, G.: Detvianske nárečie. In: Detva. Red. J. Zemko. Martin, Osveta 1988, s. 261–288.

KOPEČNÝ, F.: Etymologický slovník slovanských jazyků. 1. Slova gramatická a zájmena. Red. B. Havránek. Praha, Academia 1973, s. 132–138.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. Bratislava, Veda 1987. 592 s.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.

OKONIOWA, J.: Polskie przyimki gwarowe. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódz, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1987. 264 s.

ORAVEC, J.: Väzba slovies v slovenčine. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1967. 392 s.

ORAVEC, J.: Slovenské predložky v praxi. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 232 s.

ORAVEC, J.: Predpoklady systematizovania predložiek v spisovnej slovenčine. Slovenská reč, *39*, 1974, s. 291–303.

ORAVEC, J.: K základom opisu sémantickej štruktúry slovenských predložiek. Slovenská reč, *41*, 1976, s. 98–102.

ORAVEC, J. – FERENČÍKOVÁ, A.: Inventár syntaktických javov v slovenských nárečiach. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1974. 231 s. (cyklostyl)

ORLOVSKÝ, J.: Slovenská syntax. 2. vyd. Bratislava, Obzor 1965. 372 s.

ORLOVSKÝ, J.: Gemerský nárečový slovník. Martin, Osveta 1982. 424 s.

RIPKA, I.: Dolnotrenčianske nárečia. Bratislava, Veda 1975. 280 s.

Slovník slovenského jazyka. Zv. 1, 2. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959, 1960.

STANISLAV, J.: Liptovské nárečia. Turčiansky Sv. Martin, Matica slovenská 1932. 564 s. + 12 máp.

Značky administratívnych centier (podľa stavu z r. 1950)

BB – Banská Bystrica, *BRE* – Brezno, *BYT* – Bytča, *DK* – Dolný Kubín, *HLO* – Hlohovec, *HUR* – Hurbanovo, *KOŠ* – Košice, *KRU* – Krupina, *LM* – Liptovský Mikuláš, *LUČ* – Lučenec, *LVO* – Levoča, *MAL* – Malacky, *MAR* – Martin, *MK* – Modrý Kameň, *MYJ* – Myjava, *NB* – Nová Baňa, *NMV* – Nové Mesto nad Váhom, *NZ* – Nové Zámky, *PIE* – Piešťany, *PB* – Považská Bystrica, *PDZ* – Prievidza, *PRE* – Prešov, *REV* – Revúca, *RS* – Rimavská Sobota, *RUŽ* – Ružomberok, *SEN* – Senica, *SKA* – Skalica, *SOB* – Sobrance, *TOP* – Topoľčany, *TRB* – Trebišov, *TRČ* – Trenčín, *TRN* – Trnava, *VRB* – Vráble, *ZM* – Zlaté Moravce, *ZVO* – Zvolen, *ŽIL* – Žilina.

Ladislav Trup

INTERFERENCIA A INÉ ÚSKALIA PRI ŠTÚDIU ŠPANIELČINY

1. Pri štúdiu cudzích jazykov sa neraz stretávame s viacerými ťažkosťami a problémami. Tieto môžu byť dôsledkom jednak typologickej a genetickej odlišnosti medzi jednotlivými jazykmi (v našom prípade medzi slovenčinou a španielčinou), jednak výsledkom interferencie, t. j. negatívneho vplyvu materinského jazyka pri štúdiu či vyučovaní cudzích jazykov.

V našom príspevku sa snažíme poukázať na niektoré nežiaduce typy interferencií a transferov zo slovenčiny do španielčiny, pričom si všímame také jazykové plány ako sémantika, morfológia, syntax a fonetika. Okrem toho sa dotkneme aj otázky kalkov zo slovenčiny do španielčiny, keďže ide o pomerne frekventovaný jav pri kontakte dvoch jazykov.

2. Zdá sa, že javy medzijazykovej interferencie sa najčastejšie objavujú v oblasti sémantiky. Ide v podstate o problematiku paroným či tzv. "zradných slov" alebo "falošných priateľov" prekladateľa (z franc. faux amis), o ktorých sme už písali na stránkach tohto časopisu (porov. Trup, 1981), ale aj inde (Trup, 1987), takže sa nimi nebudeme podrobnejšie zaoberať. Poznamenávame len, že paronymá, ktoré sú výsledkom medzijazykovej interferencie či pôsobenia podobnosti (analógie), sa zvyčajne chápu ako slová, ktoré svojím pôvodom (majú napr. spoločný latinský alebo grécky etymón), prípadne morfologickou a fonologickou štruktúrou si v dvoch jazykoch zodpovedajú, ale vývojom v rôznych jazykových prostrediach nadobudli odlišný význam. Túto problematiku možno skúmať nielen vo vzájomnom vzťahu príbuzných jazykov, ale aj medzi jazykmi typologicky a geneticky odlišnými, nepríbuznými, o čom svedčí viacero teoretických prác.

Z veľkého množstva prípadov slovensko-španielskej interferencie uvedieme na ilustráciu aspoň niektoré:

absolvent – ex alumno; graduado licenciado; egresado; alumno diplomado; *demonštrácia* – manifestación; demonstración – 1. dôkaz, 2. prejav (citov, lásky): una demonstración de cariño; *dramatik* – dramaturgo; *dramaturg* – asesor; asesor literario (literárny poradca, asesor); *ignorovať* (úmyselne, zámerne si nevšímať) – pasar por alto; desconocer; no hacer caso a alguien; no tratar con alguien; hacer caso omiso de algo; ignorar (= no saber) – nevedieť (o niečom), nepoznať; *konkurovať* (súperiť, súťažiť) – competir; concurrir – 1. zísť sa, zúčastniť sa (na niečom), 2. spolupracovať, 3. uchádzať sa (o niečo), 4. súhlasiť, zhodnúť sa (s niekým); *principiálny* – de principio; por principio; desde un principio; *principal* – hlavný, podstatný atď.

Osobitne si musíme všimnúť omyly týkajúce sa lexikálnych kalkov. Stáva sa totiž, že používatelia slovenčiny automaticky prekladajú do španielčiny nejaké slovo, pričom berú do úvahy iba jeden z jeho možných signifikátov, ktorý však v danom prípade je použitý neadekvátne. Tak napr. v bežnej, neviazanej forme reči sa v Španielsku vyskytuje výraz *?no?* (= *nie?*) slúžiaci iba ako spájací element bez akéhokoľvek konkrétneho významu, napr.: *Oye, vamos al teatro, ?no?* (doslovný

preklad: *Počuj, pôjdeme do divadla, nie?*). Na vyjadrenie tohto obsahu však Slovák mimovoľne použije časticu *áno*?, ktorá takisto funguje len ako podporné slovo zbavené konkrétneho významu (šp. *muletilla*) a do španielčiny sa prenáša v nesprávnej podobe *?sí?: Oye, vamos al teatro, ?sí?* (= *Počuj, pôjdeme do divadla, áno?*). Niekedy počuť dokonca *Pues vamos al teatro, ?sí?* (= *Teda pôjdeme do divadla, áno?*). V tomto prípade *pues* stráca svoj pôvodný význam a funguje ako spájací prvok s predchádzajúcou výpoveďou. Nesprávne sa dáva namiesto *oye* (= *počuj*), *entonces* (= *nuž*) atď. Podobne: *Pues, ?qué tomas?* namiesto *Entonces, ?qué tomas?* a i.

Ako píše J. López Alonso, v niektorých prípadoch dochádza k prehnanému používaniu výrazu *pues* zo strany Slovákov študujúcich španielčinu, a to najmä v dialógoch. Náležité uplatňovanie tohto, ale aj mnohých ďalších sémanticky prázdnych slov spôsobuje používateľom slovenčiny nemalé ťažkosti, pretože pri ich preklade mechanicky a podvedome aplikujú štruktúry svojho materinského jazyka.

V bežnej, hovorovej španielčine (ale niekedy aj v publicistickom štýle) sa podobné výrazy, tzv. podporné slová vyskytujú často a ich správnemu prekladu, resp. ich vynechaniu musíme venovať zvýšenú opatrnosť. Tak napr. na pomenovanie akéhokoľvek konkrétneho či abstraktného substantíva, pre ktoré nie je naporúdzi presná definícia, sa v španielčine použije výraz *cosa*, ktorý však v pôvodnom význame "vec; záležitosť" nemôžeme prekladať; zodpovedá skôr vágnemu pojmu *niečo ako, niečo podobné ako: Es como una cosa psicológica*. Najfrekventovanejším podporným slovom v hovorovej španielčine je výraz *!vale!* (= *v poriadku, platí!, dobre, súhlasím* atď.), ktoré však španielski lingvisti (napr. A. Llorente Maldonado de Guevara) neuznávajú za správne a nevyskytuje sa ani v slovníku Španielskej kráľovskej akadémie. Podľa Amanda de Miguela *!vale!* zodpovedá približne anglickému *well* alebo *O. K.*

Ďalšie podobné výrazy, ktoré nám pri preklade môžu spôsobovať ťažkosti, sú *!bueno!* (= *dobre*), *tú tranquilo* alebo *Usted tranquilo* (= *neznepokojuj/te sa, pokojne, nerob/te si starosti*), *en cualquier caso* (= *v každom prípade*), *en este contexto* (= *v tejto súvislosti*) a i.

Pri štúdiu španielčiny niekedy nevieme presne rozlíšiť slovesá *venir* a *llegar* (porov. aj franc. *venir* a *arriver*); zamieňame ich významy, a to tým skôr, že v slovenčine sa príslušné slová *prísť* – *dôjsť* pokladajú za synonymá. V španielčine výraz *venir* (z lat. *venire*) znamená "prichádzať, prísť odniekiaľ niekam", pričom je tu implikovaný moment pohybu, kým *llegar* (z lat. *plicāre*) má skôr význam "prísť niekde". Omyly teda môžu vyplývať z blízkosti signifikátov obidvoch slovies.

3. Pokiaľ ide o javy interferencie v morfologickom pláne jazyka, poukazujeme predovšetkým na rozdiely v gramatickom rode, ktoré sa týkajú niektorých slov, napr.:

blokáda (f) – bloqueo (m), stôl (m) – mesa (f), epizóda (f) – episodio (m), kniha (f) – libro (m), ľalia (f) – lirio (m), skriňa (f) – armario (m), panika (f) – pánico (m), kľúč (m) – llave (f), dynamo (n) – dinamo (f), koberec (m) – alfombra (f), metóda (f) – método (m) a pod.

V súvislosti s rodom podst. mien poznamenávame, že niektoré šp. substantíva majú rozdielne významy podľa toho, či sú mužského alebo ženského rodu, napr.:

el corte (rez) – *la corte* (kráľovský dvor), *el delta* (delta rieky) – *la delta* (delta, písmeno gréckej abecedy), *el frente* (front) – *la frente* (čelo), *el moral* (morušovník) – *la moral* (morálka), *el orden* (poriadok) – *la orden* (rozkaz), *el pendiente* (náušnica) – *la pendiente* (svah), *el cura* (farár) – *la cura* (liečenie), **el cólera** (cholera) – *la cólera* (hnev).

Početné sú ďalej rozdiely v gramatickej a fonologickej štruktúre a v slovnom prízvuku:

admirál – almirante; aklimatizovať – aclimatar; autogram – autógrafo; diskreditovať – desacreditar; erotika – erotismo; labyrint – laberinto; monocultura – monocultivo; štatistika – estadística a mnohé ďalšie.

Interferencia na formálnej a gramatickej rovine sa týka aj niektorých toponým a antroponým, napr.: *Andrej – Andrés, Bavorsko – Baviera, Kristof – Cristóbal, Slovan – eslavo, Štefan – Esteban, Ukrajina – Ucrania, Vincent – Vicente* a i.

Treba povedať, že všetky uvedené javy môžu rovnako spôsobovať problémy aj po španielsky hovoriacim študentom slovenčiny.

Pokiaľ ide o kategóriu čísla, nezhody medzi slovenčinou a španielčinou môžu vyplývať z existencie substantív pluralia tantum v jednom jazyku oproti singularia tantum v druhom jazyku a naopak. Výsledkom sú kalky typu *los dineros* – správne *el dinero* (= *peniaze*), *las gentes*, spr. *la gente* (= *ľudia*), *los periódicos*, spr. *el periódico* (= *noviny*), *los trineos*, spr. *el trineo* (= *sánky*), *los pantalones*, spr. *el pantalón* (= *nohavice*) a i.

Osobitnú pozornosť si zasluhujú španielske kopulatívne slovesá *ser* a *estar* a pomocné sloveso *haber*, ktorých správne rozlíšenie je pre nás neraz naozajstným hlavolamom, pretože v slovenčine na ich vyjadrenie máme iba jediný slovesný tvar – *byť*. Všeobecne sa tvrdí, že sloveso *ser* vyjadruje trvalé stavy a vlastnosti, kým *estar* sa používa na vyjadrenie prechodných javov, umiestnenia v priestore a pod., napr. *Pedro es alegre* (*Peter býva veselý* = má veselú povahu) oproti *Pedro está alegre* (*Peter je veselý* = v tejto chvíli; je to momentálny stav, prechodná nálada). Toto pravidlo je síce správne, ale podľa našej mienky nedostačujúce, pretože vo viacerých prípadoch nie sú zreteľné hranice medzi niečím stálym a tranzitívnym a interpretácia býva neraz subjektívna. Kým uvedený príklad (*Pedro es alegre – Pedro está alegre*) jasne naznačuje stálosť a prechodnosť stavu, nemožno to isté tvrdiť napr. o spojeniach *estar vivo* (= *byť živý*) alebo *estar muerto* (= *byť mŕtvy*), v ktorých funguje sloveso *estar* napriek trvalej vlastnosti vyjadrenej adjektívami *vivo* a *muerto*.

Neosobný tvar *hay* (od slovesa *haber*), ktorý je rovnaký pre singulár i plurál, znamená "je, vyskytuje sa" (porov. franc. *il y a*). Práve významom "vyskytuje sa" sa tento tvar líši od tvaru *es* (3. os. j. č. slovesa *ser*), ktoré označuje vlastnosť, a od tvaru *está* (3. os. j. č. slovesa *estar*) poukazujúceho na stav alebo miesto. Neprekvapuje, že vety typu *En la mesa hay un libro* (= *Na stole je, sa nachádza nejaká*

kniha) a *El libro está en la mesa* (= *Kniha je na stole*) môžu byť zdrojom omylov a nedorozumení.

Komplikácie nám spôsobuje aj zložitý systém časov, ktorý španielčina zdedila z latinčiny, a to vrátane tzv. súslednosti časovej; ďalej problematika vidu a spôsobu slovesného deja v slovenčine a v španielčine a najmä tzv. spojovací spôsob (modo subjuntivo), na ktorého vyjadrenie obsahu slovenčina a vôbec slovanské jazyky nemajú osobitné gramatické formy. Tieto otázky sú však veľmi zložité a vyžadujú si hlbšiu analýzu.[1]

4. Na syntaktickej rovine si treba všimnúť najmä slovesá s odlišnou valenciou v slovenčine a v španielčine a vyhnúť sa omylom spôsobeným syntaktickými kalkami; porov. napr. sloveso *kúpiť* (niečo od niekoho pre niekoho) vo vete *Ján kúpil knihu od Petra pre Jozefa* so španielskym slovesom *comprar* v spojení *Juan le compró un libro a Pedro para José.* Z porovnania vychodí, že slovenčina používa genitív *od Petra*, kým španielčina uprednostňuje datív *a Pedro*. Vplyvom interferencie môže dôjsť k utvoreniu nesprávnej vety *Juan compró un libro de Pedro para José.*

Viaceré španielske slovesá sa viažu s inými predložkami ako slovenské slovesá, na čo musíme osobitne prihliadať. Uvedieme niekoľko príkladov:

záležať na – depender de; pýtať sa na – preguntar por; vystreliť na – disparar contra; vraziť do – dar contra; zaľúbiť sa do – enamorarse de; hnevať sa na – enfadarse con; rozlúčiť sa s – despedirse de; žiarliť na – tener celos de a mnohé ďalšie.

Pokiaľ ide o postavenie záporných výrazov *nada* (*nič*), *nadie* (*nikto*), *nunca* al. *jamás* (*nikdy*), *tampoco* (*tiež nie*), tie môžu stáť pred slovesom alebo za ním. V pozícii za slovesom sa používa zápor *no,* napr. *no sé nada* (= *neviem nič*), *no viene nadie* (= *nepríde nikto*), pokiaľ však stoja pred slovesom, zápor *no* sa nepoužíva, teda: *nada sé* (= *nič neviem*), nespr. *nada no sé; nadie viene* (= *nikto nepríde*), nespr. *nadie no viene* atď.

Rovnako je dôležité prihliadať aj na postavenie španielskych prídavných mien voči substantívam či zámenám, pretože niektoré adjektíva podľa postavenia menia svoj význam. *Pobre* pred podstatným menom znamená "úbohý", za podstatným menom "chudobný": *pobre mujer* (= úbohá žena) – *una mujer pobre* (= chudobná žena); porov. aj iné prípady:

mi mayor deseo (= moje najväčšie želanie) – *mi hermano mayor* (= môj starší brat); *un nuevo traje* (= nové, ďalšie šaty) – *un traje nuevo* (= nové, novo kúpené, ešte nepoužité šaty); *el mismo color* (= tá istá farba) – *lo haré yo mismo* (= urobím to ja sám); *un simple soldado* (= prostý vojak) – *un hombre simple* (= prostoduchý, naivný človek); *?hay algún remedio?* (= je nejaká pomoc?) – *no, no*

[1] Porov. napr. Škultéty, J.: Acerca de la problemática del aspecto y de "Aktionsart" en los idiomas eslovaco y español. In: Philologica. 33. Red. Š. Caltík. Bratislava 1982, s. 3–26; López Alonso, J.: La modalidad de las oraciones sustantivas (de contenido) en eslovaco y en español. In: Philologia. 6. Red. A. Minárová. Pedagogická fakulta a Katedra jazykov UK Bratislava 1986, s. 91–98; Černý, J.: Sobre la asimetría de la categoría del tiempo y del aspecto en el verbo español. In: Philologica Pragensia, 12, 1969, s. 83–93 a i.

svoj význam. *Pobre* pred podstatným menom znamená "úbohý", za podstatným menom "chudobný": *pobre mujer* (= úbohá žena) – *una mujer pobre* (= chudobná žena); porov. aj iné prípady:

mi mayor deseo (= moje najväčšie želanie) – *mi hermano mayor* (= môj starší brat); *un nuevo traje* (= nové, ďalšie šaty) – *un traje nuevo* (= nové, novo kúpené, ešte nepoužité šaty); *el mismo color* (= tá istá farba) – *lo haré yo mismo* (= urobím to ja sám); *un simple soldado* (= prostý vojak) – *un hombre simple* (= prostoduchý, naivný človek); *?hay algún remedio?* (= je nejaká pomoc?) – *no, no hay remedio alguno* (= nie, niet žiadnej pomoci); *gran casa* (= pekný, zámožný dom) – *casa grande* (= veľký, priestorný dom); *gran hombre* (= veľký, významný človek) – *hombre grande* (= veľký, vysoký človek) a pod.

5. S výslovnosťou španielskych samohlások a spoluhlások v podstate problémy nie sú. V španielčine existuje totiž len jedna spoluhlásková fonéma, ktorú slovenčina nepozná – [ɵ]. Graficky sa označuje ako *c* pred *e, i* a *z* všade inde. Španielske [ɵ] sa podobá anglickému [ɵ] v slovách ako *third, truth*, lenže v španielčine sa realizuje energickejšie a interdentálnejšie, napr. *cerca* (= blízko), *cinco* (= päť), *paz* (= mier) a pod.

J. López Alonso poukazuje na výslovnosť španielskej fonémy [*y*]. Slovenskí a českí hispanisti navrhujú výslovnosť [*j*] dokonca v intervokálnej pozícii, na začiatku slova a po *n, l: Goya, yo* vysl. [*goja*], [*jo*] atď. Podľa J. L. Alonsa však fonéma [*y*] má dva fonetické varianty: palatálne [*y*] medzi dvoma samohláskami a polozáverové [*ỹ*] na začiatku slova a po *n, l.* V takom prípade, a najmä v intervokálnej pozícii, [*y*] sa blíži výslovnosti medzi [*j*] a [*dž*], teda variantom, ktoré sú typické pre hispanoamerické krajiny (Argentína, Uruguaj), ale aj pre niektoré oblasti Španielska. Uvedený jav však nie je relevantný z pragmatického, komunikatívneho hľadiska, podobne ako slovenské alveolárne [*s*], ktorého výslovnosť sa čiastočne líši od španielskeho apikálneho [*s*].

Literatúra

ALCINA FRANCH, J. – MANUEL BLECUA, J.: Gramática Española. Barcelona, Ariel 1987.

AMANDO de, M.: La perversión del lenguaje. Madrid, Espasa-Calpe 1985.

Diccionario de la Lengua Española. Zv. 1, 2. Madrid, Real Academia Española 1984.

LÓPEZ ALONSO, J.: Algunos de los problemas que tienen los eslovacos al estudiar español. In: Philologia VII-VIII. Red. A. Minárová. Pedagogická fakulta a Katedra jazykov UK Bratislava 1987/1988, s. 113–118.

LLORENTE MALDONADO de GUEVARA, A.: Consideraciones sobre el español actual. In: Anuario de Letras XVIII. México 1980, s. 5–61.

ŠKULTÉTY, J.: Gramatika španielčiny. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1966.

TRUP, L.: Problematika "zradných slov" v slovenčine a španielčine. Slovenská reč, *46*, 1981, s. 212–221.

TRUP, L.: Los parónimos en español y en eslovaco. Iberoamericana Pragensia 21, 1987, s. 91–101.

DISKUSIE

František Kočiš

NEZHODNÝ PRÍVLASTOK VYJADRENÝ VLASTNÝM MENOM VO FUNKCII PODMETU A JEHO ZHODA S PRÍSUDKOM

1. V syntaxi sa rozlišujú zhodné a nezhodné prívlastky. Medzi zhodné prívlastky sa zaraďujú aj prívlastky vyjadrené vlastným menom, napr. *vrch Poludnica, mesto Prešov, rieka Nitra* (porov. Oravec – Bajzíková, 1982, s. 131). Zhoda týchto prívlastkov sa prejavuje v tom, že sa skloňujú zarovno so svojím nadradeným členom, napr. *vrch Poludnica – z vrchu Poludnica, za vrchom Poludnicou; mesto Prešov – do mesta Prešova, za mestom Prešovom* a pod. Z hľadiska jazykovej kultúry sa takéto najmä domáce prívlastky neodporúča používať ako nezhodné prívlastky, teda v nesklonnej podobe. Na druhej strane sa vyčleňujú podobné alebo syntagmaticky navlas rovnaké substantívne (resp. prívlastkové) syntagmy, v ktorých sa však prívlastok vyjadrený vlastným menom neskloňuje, napr.

hotel Nitra (v hoteli Nitra, do hotela Nitra), okres Trnava (v okrese Trnava), raketa Polaris (s raketou Polaris), báseň Mor ho! (v básni Mor ho!), román Babylon (v románe Babylon), rýchlik Spišan (do rýchlika Spišan), zápas Slovan – Slavia (v zápase Slovan – Slavia).

Uvedené prívlastky vyjadrené vlastným menom sú nezhodné.

Z jazykovej praxe vieme, že tieto zhodné či nezhodné prívlastky sa často používajú samostatne, teda bez nadradeného apelatívneho člena, ba treba povedať, že zhodné prívlastky vyjadrené vlastným menom sa zvyčajne používajú samostatne a ako také sa napr. viažu s príslušným prísudkom (napr. *Prešov sa stal významným východoslovenským mestom, Váh sa v minulosti často rozlieval*) a prísudok sa zhoduje s podmetom aj v rode. Podobne, hoci nie tak často a bežne, sa v spojení s prísudkom používajú aj nezhodné prívlastky, pravda, niekedy s tým rizikom, že vlastné meno vo funkcii subjektu sa nemusí vždy pochopiť ako nezhodný prívlastok označujúci vlastnosť nejakej reálie vonkajšej skutočnosti. Túto problematiku však treba širšie rozvinúť a osvetliť teoreticky i na náležitých spojeniach a dokladoch z jazykovej praxe.

2. V dennej tlači sa po niekoľkých dňoch vojenského konfliktu v Perzskom zálive objavili správy o irackom útoku na Izrael a Saudskú Arábiu v podobe rakiet Scud. Proti týmto raketám sa zo strany spojeneckých vojsk nasadili rakety s názvom Patriot. V tejto súvislosti sa v novinárskych textoch vyskytol zaujímavý jazykový problém syntaktického rázu. Zaznamenali sme totiž niektoré správy, v ktorých sme mohli čítať aj takýto titulok: *Patriot zadržal rakety.* Na prvý pohľad je táto veta gramaticky správna. Podmet, ktorý je vyjadrený názvom *Patriot* a ktorý je pod-

statným menom mužského rodu, sa viaže s prísudkom v tvare slovesa minulého času, 3. os. sg. a mužského rodu. Je tu teda bežná zhoda podmetu s prísudkom.

Keď však vezmeme do úvahy, že názov *Patriot* je iba súčasťou úplného syntaktického skladu *raketa Patriot*, zhoda medzi podmetom *Patriot* a prísudkom *zadržal* sa ukáže v inom pomere. Syntagmaticky, významovo i komunikatívne je tu úplné iba spojenie *raketa Patriot*, pričom nadradeným členom tohto skladu je podstatné meno *raketa*, a tak iba toto nadradené podstatné meno či nadradený člen syntagmy určuje zhodu podmetu s prísudkom (porov. Grepl – Karlík, 1986, s. 265). Názov *Patriot* je tu prívlastkom, ktorý zvyčajne nevchádza samostatne do syntaktického kontaktu s iným vetným členom, v našom prípade s prísudkom. Z toho vyplýva, že náležité a informačne úplné znenie vety, o ktorú ide, by bolo takéto: *Raketa Patriot zadržala rakety Scud.* Na potvrdenie správnosti a náležitosti zhody nadradeného podstatného mena s prísudkom a nie rozvíjacieho podstatného mena vo funkcii prívlastku môžeme uviesť niekoľko príkladov:

Hotel Nitra prijal nových hostí. – Okres Trnava začal so žatvou ako druhý. – Firma MIMAX dodala väčšie množstvo pečiatok. – Rieka Váh sa v minulosti často vylievala. – Mesto Levoča bolo kedysi prekvitajúcim centrom Spiša.

Treba však vysvetliť, prečo niektoré názvy ako prívlastky predsa len môžu zastupovať celé spojenie (napr. namiesto spojenia *rieka Váh* vystačíme aj s názvom *Váh*, podobne aj pri spojení *mesto Levoča* iba s prívlastkom *Levoča*) a spájať sa so slovesom v prísudku podľa svojich morfologických príznakov, napr. *Váh sa v minulosti vylieval, Levoča bola kedysi prekvitajúcim centrom Spiša.* Vysvetlenie treba podľa nášho názoru hľadať v tom, že prívlastky *Váh, Levoča* sú v syntagme *rieka Váh* a *mesto Levoča* zhodnými prívlastkami, ale ani nie tak podľa svojho morfologického zaradenia, ako skôr z hľadiska toho, že Váh je rieka a Levoča mesto, čiže ide o historicky podloženú vnútornú zhodu a identitu medzi apelatívami *rieka, mesto* a vlastnými menami *Váh, Levoča*. Podľa M. Grepla – P. Karlíka (porov. Skladba spisovné češtiny, 1986, s. 265) ide tu vlastne o dve rozličné pomenovania tej istej skutočnosti.

Podľa citovaného miesta v Syntaxi od J. Oravca – E. Bajzíkovej sú prívlastky v syntagmách *vrch Poludnica, mesto Prešov, rieka Nitra* zhodné a význam všeobecného podstatného mena zužujú na minimum, lebo majú jedinečný význam. Ako zhodné prívlastky sa preto skloňujú s nadradeným apelatívom na rozdiel od iných podobných syntagiem, v ktorých sa vlastné meno hodnotí ako nezhodný prívlastok (napr. *okres Nitra, hotel Kyjev, bistro Natalka).* Názvy *Nitra, Kyjev, Natalka* a pod. sa ako nezhodné prívlastky zvyčajne nepoužívajú samostatne, ale so svojím nadradeným členom, lebo samy osebe nemajú dostačujúcu identifikačnú silu (dosť často totiž označujú rozličné objekty).

Ako v rámci týchto syntagiem so zhodným a nezhodným prívlastkom vyjadreným vlastným menom hodnotiť samostatné používanie nezhodného prívlastku *Patriot* alebo akéhokoľvek iného nezhodného prívlastku vyjadreného vlastným

menom (niekedy aj apelatívom), teda bez jeho nadradeného člena a v rodovej zhode s príslušným slovesom v prísudku? Predovšetkým treba povedať, že ide o nezhodný prívlastok, ktorý sa v spojení s nadradeným členom neskloňuje (*do rakety Patriot, s raketou Patriot*). To značí, že vzhľadom na svoj nadradený člen sa správa ako amorfný tvar. Škoda, že ani v spomínaných syntaktických príručkách sa postavenie nezhodného prívlastku v tomto zmysle nedomýšľa – nerieši sa totiž, či v spojení s prísudkom sa správa samostatne, teda kongruentne podľa svojich morfologických znakov (najmä z hľadiska svojho rodového zaradenia), alebo či ako nezhodný prívlastok vstupuje do kontaktu s prísudkom s kongruentnými znakmi svojho nadradeného člena. Podľa nášho názoru by takýto nezhodný prívlastok pri kontakte s prísudkom ako podmet mal tiež zostať amorfný a nemal by utvárať zhodu s prísudkom. Jeho syntagmatické zaradenie ako nezhodného prívlastku by teda malo stále platiť, a tak pri jeho spojení s prísudkom by z hľadiska zhody mal byť rozhodujúci nadradený člen i napriek tomu, že vo vete či v syntagme nie je prítomný: *[raketa] Patriot zadržala rakety Scud.* Takéto riešenie má svoju oporu aj v existujúcich vetných konštrukciách, v ktorých sa zhoda s prísudkom riadi podľa nevyjadreného nadradeného člena (napr. *Strýko Slanina sa už vrátil – Slanina sa už vrátil*), alebo podľa nadradeného generickо-logického podmetu, ktorý stojí v pozadí podmetu formálne vyjadreného určitou číslovkou (od päť vyššie) alebo neurčitou číslovkou (substantívami označujúcimi mieru, napr. *kus, sila, kvapka, kopa* a pod. – porov. Oravec – Bajzíková, 1982, s. 86–87); prísudok je v týchto prípadoch v tvare sg. neutra, napr.

Umrelo im pätoro detí. – Desať žien si šlo od roboty ruky zodrať. – Na dvore sa zhŕklo hŕba ľudí. – Už im len kus dobrej pečienky chýbalo. – Ešte mi tu kvapka vínečka zostalo.

Treba však pripomenúť, že v Syntaxi J. Oravca – E. Bajzíkovej sa uvádza, že najmä pri niektorých číslovkových výrazoch sa popri tvaroch sg. neutra používajú aj kongruentné tvary predikátu, najmä keď ide o zhodu s gramatickým rodom kvantitatívneho substantíva: *ešte mi tu kvapka vínečka ostala, väčšina detí šla domov.*

Zhoda nadradeného a potenciálne syntagmaticky prítomného člena v podmetovej časti s prísudkom sa ukazuje reálna aj v iných konštrukciách, napr. [*slovo*] *Richtár sa niekedy písalo s tvrdým y. – [hotel] Forum sa v Bratislave stal exkluzívnym hotelovým zariadením. – [časopis] Verbum mal redakciu v Košiciach.* Pravda, takéto názvy alebo pomenovania sa najčastejšie uvádzajú – ako sme už uviedli – aj s nadradeným členom, aby sa dosiahla presnosť označenia objektu, inštitúcie, veci a pod., ale aj z hľadiska presnosti a úplnosti syntaktickej konštrukcie, v ktorej sa má zachovať zhoda podmetu s prísudkom, a napokon a najmä preto, že samotný názov ako nezhodný prívlastok nemôže informačne vystačiť (napr. pri existencii takých reálnych spojení, ako sú *rieka Nitra, hotel Nitra, okres Nitra, mesto Nitra).*

Celé doterajšie uvažovanie o tomto probléme sa pohybovalo takmer na rovine teoretickej dedukcie a opieralo sa o doklady, ktoré sa síce v gramatikách uvádzajú a sú teda známe, a tak sa nemožno čudovať, že prvú verziu nášho výkladu vycha-

dzajúceho z dosť osamoteného dokladu z dennej tlače posudzovatelia jednoznačne odmietli azda pre náš nepresvedčivý výklad, možno z nepochopenia i nedocenenia jemnej syntaktickej problematiky (možno aj z nevraživosti voči mojej osobe, ktorú podnecovali a vari aj podnecujú niektorí pracovníci z bývalého vedenia ústavu). Pri prvej verzii výkladu sme ešte nemali poruke také doklady z úzu, ktoré by jednoznačne ukázali, že táto problematika reálne existuje a že ju treba adekvátne riešiť a dotiahnuť ju aj v súvislostiach, o ktoré nám v článku ide.

Prvým dokladom z tlače, ktorý potvrdil náš názor, bola správa ČSTK o výbuchu sopky Pinatubo pod nadpisom *Pinatubo pohrozil* (Slovenský denník, 21. 6. 1991, s. 6). Zo správy odcitujeme tú časť, v ktorej sa zreteľne prejavuje zhoda podmetu s predikátom nie podľa gramatického rodu názvu *Pinatubo*, ale podľa rodového zaradenia nadradeného člena spojenia (nadradený člen je v článku vyjadrený dvoma podstatnými menami – *sopka* a *vulkán*, zhoda sa vyjadrila podľa substantíva mužského rodu); táto zhoda sa prvý raz prejavila už v nadpise *Pinatubo pohrozil*, druhý raz v tomto súvetí: *Pinatubo včera opäť šesťkrát vychrlil popol do výšky asi päť kilometrov a spôsobil ďalšie materiálne škody v okolitých obývaných oblastiach.* Že ide o nadradený člen syntagmy mužského rodu *vulkán*, explicitne potvrdzuje ďalšia veta zo spomínanej správy: *Sopečná činnosť tohto vulkánu neprináša obyvateľom postihnutých končín filipínskych ostrovov iba pohromu.* Autor správy však použil aj syntagmu s nadradeným členom *sopka* (porov. *Dôvodom bola skutočnosť, že základňu Clark, kde boli títo vojaci umiestnení, značne poškodili erupcie sopky Pinatubo*). Zhoda prísudku a podmetu realizovaná na gramatickom rode nadradeného člena syntagmy *vulkán* je zreteľná, lebo názov *Pinatubo* ako vlastné meno by podľa formálneho zakončenia mal byť stredného rodu.

Doteraz sme príklady na nezhodný prívlastok vyjadrený vlastným menom uvádzali v spojeniach, v ktorých tento nezhodný prívlastok bol v nominatíve. V tomto páde sa totiž používa najčastejšie. V niektorých gramatikách sa označuje aj ako tzv. pomenovací nominatív (porov. Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 150–151); tento atribút sa v uvedenej syntaxi pokladá za nesklonný prívlastok, keď stojí pri svojom nadradenom substantíve, napr. *symfonická báseň Vltava – koncert bude zahájen symfonickou básní Vltava*, ale predpokladá sa tu aj možnosť samostatného použitia prívlastku: *bude zahájen Vltavou*. V Mluvnici češtiny sa však ďalej poznamenáva, že pomenovací nominatív je jedna z viacerých realizácií takéhoto prívlastku, môže mať teda rozličné formy (uvádzajú sa tieto príklady: *symfonická báseň Z českých luhů a hájů, cyklus s názvem Matičce, výkřiky Vpřed!*). Tieto atribúty sa zrejme pokladajú za nezhodné alebo lepšie povedané za nesklonné, ale v spomínanej príručke sa, žiaľ, na tomto mieste nič nehovorí o zhode s prísudkom, o ktorú nám v štúdii ide. A práve tieto nezhodné prívlastky jednoznačne potvrdzujú, že ak stoja vo funkcii podmetu (bez svojho nadradeného člena), zhoda s prísudkom sa realizuje na báze rodového zaradenia nadradeného člena.

Jednoznačnú zhodu v rode nadradeného člena syntagmy a prísudku prinášajú doklady z prekladu nemeckej štúdie o pápežských sociálnych encyklikách od J. Schaschinga (prel. V. Mikula, SJ) v časopise Viera a život:

Pacem in terris bola testamentom na smrť chorého pápeža pre celý svet. – Sollicitudo rei socialis bola v rozvojových krajinách prijatá s oduševnením. – Aj Quadragesimo anno je ešte tým silne poznačená. – Aj keď Quadragesimo anno už krátko spomenula medzinárodnú prepojenosť, predsa... – Tým Mater et Magistra vyslovila zásadu, ktorá... – Quadragesimo anno stála pred skutočnosťou naplno rozvinutej triednej spoločnosti. – Už Rerum novarum odmietla model vznikajúcej triednej spoločnosti.

Latinský názov encyklík (*Pacem in terris, Sollicitudo rei socialis, Quadragesimo anno, Mater et Magistra, Rerum Novarum*), nemožnosť zaradenia týchto názvov do reálneho gramatického rodu, nazdávame sa, že ani do všeobecného stredného rodu, priviedli prekladateľa k jedinému možnému riešeniu: zhodu podmetu s prísudkom realizovať na základe gramatického rodu nadradeného apelatíva *encyklika*.

Náhoda nám dožičila možnosť prečítať si dielko J. Cígera-Hronského Tri múdre kozliatka z roku 1974, a tak sme získali aj tieto vzácne doklady z beletrie:

Všadejama vypadlo z lavice, lebo bolo ťarbavé a nevedelo po ľudsky sedieť, a Všadekapusta zjedlo mapu... (s. 15) – Všadebrada sa hneď poobzeralo... (s. 16) – Všadekapusta hneď by bolo jeden uchmatlo,...ale Všadejama chytro ho kleplo po paprčkách. (s. 16) – Všadekapusta iba raz si chcelo uchmatnúť kalerábik, ale Všadebrada naň zaškúlilo, tak si ho radšej neuchmatlo a len sa tak v sebe hnevalo... (s. 18) – ...starostilo sa Všadekapusta, lebo sa v škole neprizeralo veľmi na litery. (s. 19) – Všadejama chcelo sa vyhovoriť na tmu... (s. 20) – Všadebrada sa len tak opálalo, no veľmi bolo rado, že hosťa s velikánskymi fúziskami dobre poumývalo. (s. 39)

Všetky doklady zreteľne ukazujú na zhodu prísudku s neprítomným nadradeným členom *kozliatko*. Hronský tento nadradený člen niekedy aj uvádza, napr. *Zakríklo ho kozliatko Všadekapusta...* (s. 17).

Napokon pokladáme za užitočné uviesť aj niekoľko dokladov, v ktorých na mieste podmetu stojí názov časopisu, pričom zhoda tohto názvu ako podmetu s príslušným prísudkom vo vete je u toho istého autora a v tom istom článku raz podľa rodu nadradeného člena (*časopis*), raz podľa rodu substantíva predstavujúceho názov časopisu:

Najväčšiu autoritu mal u nás Stimmen der Zeit, ktorý vydávali jezuiti. (L. Hanus) – Z bývalého ťažkého obranného, apologetického kanóna Stimmen aus Maria Laach z minulého storočia sa stali elitnými pozorovateľmi európskeho života. (L. Hanus)

Osobitný prípad predstavujú tieto doklady:

Verbum formoval aj mladých. (M. Fedor) – To, čo začala Kultúra..., v čom pokračoval "časopis slovenskej kultúrnosti" Obroda, to prevzal Verbum, "časopis pre kresťanskú kultúru". (M. Fedor) – Ani košické Verbum – neumlčali. (M. Fedor)

V uvedených dokladoch ten istý autor, dalo by sa povedať, syntagmaticky voľne narába s názvami časopisov v podmete a následne aj s ich zhodou s prísudkom: *Verbum formoval* (je tu zhoda prísudku s neprítomným nadradeným členom *časopis*); *začala Kultúra* (názov je vo funkcii podmetu a v rodovej zhode s prísudkom); *časopis slovenskej kultúrnosti Obroda pokračoval* (názov *Obroda* je nezhodným prívlastkom, podmetom je nadradený člen *časopis slovenskej kultúrnosti* a je v rodovej

zhode s prísudkom); *to prevzal Verbum, časopis pre kresťanskú kultúru* (názov *Verbum* vystupuje ako riadiaci člen prístavku *časopis pre kresťanskú kultúru*, zhoda s prísudkom sa realizuje podľa rodu prístavkového substantíva i napriek tomu, že názov *Verbum* ako riadiaci člen prístavku je formálnym podmetom); *košické Verbum* (jednoduchá syntagma so zhodným prívlastkom rozvíjajúcim nadradený člen *Verbum*, ktorý je stredného rodu).

Popri týchto naozaj presvedčivých dokladoch, hoci nemožno povedať, že by boli veľmi bežné, zachytili sme aj doklady, v ktorých sa problém sledovanej zhody rieši dvojakým spôsobom, o čom sme sa zmienili už vyššie. V novom časopise Liturgia sa v tom istom článku raz uvádza celá syntagma so zhodou podmetu a prísudku založenou na rodovej zhode nadradeného člena syntagmy, inokedy sa uvádza iba nezhodný prívlastok vyjadrený vlastným menom so zhodou založenou na gramatickom rode tohto nezhodného prívlastku: *Predchodcom nášho časopisu bol liturgický časopis Svetlo, ktorý vychádzal na Spiši. – Svetlo podrobne informovalo o liturgickom dianí na Slovensku.*

3. Na záver zhŕňame náš výklad a získané poznatky takto: substantívne syntagmy s nezhodným substantívnym prívlastkom vyjadreným vlastným menom (napr. *hotel Kyjev, okres Trnava, raketa Patriot, encyklika Quadragesimo anno),* zriedkavejšie apelatívom sa vo funkcii podmetu spájajú s prísudkom ako celok, pričom zhoda s prísudkom sa riadi podľa nadradeného substantíva syntagmy (napr. *Raketa Patriot zadržala rakety Scud).* Pri samostatnom vstupe tohto nezhodného prívlastku vo funkcii podmetu do prisudzovacieho vzťahu s prísudkom by sa mala zachovať pôvodná zhoda v rode podľa príslušného nadradeného člena (napr. *Patriot zadržala rakety Scud*). V týchto prípadoch však naše súčasné syntaktické príručky neprinášajú nijaké riešenie, a tak sa v jazykovej praxi prejavuje v tomto smere kolísanie. Tam, kde vo funkcii podmetu stojí pôvodne nezhodný prívlastok vyjadrený vlastným menom a má zreteľné rodové zaradenie, lebo ide o domáci názov (napr. *časopis Svetlo – Svetlo*) sa zhoda podmetu s prísudkom zvyčajne realizuje podľa tohto rodového zaradenia (*Svetlo podrobne informovalo...*), teda tak, ako keby šlo o zhodný prívlastok (napr. *Váh sa kedysi často vylieval, Levoča bola centrom Spiša).* V prípadoch, keď nezhodný prívlastok ako podmet je logicky i sémanticky úzko spätý so svojím nadradeným (i keď neprítomným) členom, zhoda s prísudkom sa realizuje podľa príslušného nadradeného člena (napr. *[slovo] Richtár sa kedysi písalo s ypsilonom. – [hotel] Forum sa stal exkluzívnym hotelom v Bratislave. – [vulkán] Pinatubo pohrozil).* Keď vo funkcii podmetu stojí nezhodný prívlastok vyjadrený vlastným menom, ktoré nemá zreteľné rodové zaradenie (napr. keď je vyjadrený podraďovacou alebo priraďovacou syntagmou – *Quadragesimo anno, Mater et Magistra*), zhoda s prísudkom sa realizuje podľa gramatického rodu príslušného nadradeného člena syntagmy (v prípade názvov *Quadragesimo anno, Rerum novarum, Mater et Magistra, Sollicitudo rei socialis* atď. dominujúcim členom syntagmy je substantívum *encyklika* a s ním sa zhoduje tvar slovesa v prísudku v rode, keď ide o minulý čas). Rovnaká realizácia zhody prísudku s neprítomným nadradeným členom (*kozliatko*) je aj v uvedených príkladoch z knihy J. Cígera-Hronského.

I napriek istým kolísaniam v realizácii takejto zhody možno na záver konštatovať, že vo vetách, v ktorých vo funkcii podmetu stojí nezhodný prívlastok vyjadrený vlastným menom alebo aj apelatívom, zhoda prísudku sa často nerealizuje medzi prísudkom a týmto nezhodným prívlastkom, ale medzi prísudkom a neprítomným nadradeným členom, s ktorým nezhodný prívlastok tvorí substantívnu syntagmu. Dôvody takejto zhody sme demonštrovali a potvrdili na preukazných dokladoch.

Literatúra

GREPL, M. – KARLÍK, P.: Skladba spisovné češtiny. 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1986. 474 s.

Mluvnice češtiny. 3. Skladba. Praha, Academia 1987, s. 150–151.

ORAVEC, J. – BAJZÍKOVÁ, E.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1982. 272 s.

Významné životné jubileum Marty Marsinovej

11. mája 1992 sa dožíva sedemdesiatich rokov dlhoročná pracovníčka Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, bádateľka v oblasti súčasného slovenského jazyka, neúnavná šíriteľka jazykovej výchovy a kultivovania jazykového prejavu, bývalá výkonná redaktorka časopisu Slovenská reč PhDr. Marta M a r s i n o v á . Keď si pripomíname jej životné jubileum, robíme tak nielen pre významné poznatky, ktorými M. Marsinová prispela k výsledkom slovakistického jazykovedného výskumu, ale aj preto, aby sme vyjadrili úctu našej kolegyni ako vzácnemu čestnému človeku, osobnosti, ktorá bola schopná priniesť pre svoje kresťanské presvedčenie veľmi vysoké obete.

M. Marsinová sa narodila v Žiline, v tomto meste vychodila základnú školu a absolvovala tu gymnaziálne štúdium. Po maturite v r. 1940 študovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave odbor slovenský jazyk – nemecký jazyk (1940–1945). Pre jazykovednú špecializáciu, ako spomína, ju získali štrukturalisticky orientovaní profesori – J. M. Kořínek a Ľ. Novák. J. M. Kořínek ju zaujal prednáškami zo všeobecnej jazykovedy, profesor Ľ. Novák si získaval študentov širokou rozhľadenosťou a erudovanosťou, ale najmä schopnosťou otvárať problémy a spôsobom, akým pristupoval k riešeniu aktuálnej jazykovednej problematiky. M. Marsinová už počas vysokoškolského štúdia začala uverejňovať recenzie jazykovedných publikácií. Naplno vdychovala tvorivú atmosféru, v ktorej v tom čase pracoval predchodca Slovenskej jazykovednej spoločnosti Bratislavský lingvistický krúžok a v ňom mnohí naši poprední jazykovedci, ale aj bádatelia z iných príbuzných odborov (A. V. Isačenko, Ľ. Novák, E. Pauliny, J. Ružička, V. Blanár a iní).

Po absolvovaní FF UK M. Marsinová pôsobila tri roky ako gymnaziálna profesorka v Banskej Bystrici. Svoje povolanie neohraničovala len školským prostredím, aktívne pracovala v Živene, v Matici slovenskej bola v kontakte s viacerými predstaviteľmi slovenskej vedy a kultúry. Od A. Mráza dostala ponuku pracovať v Matici slovenskej. Pôsobenie v tejto inštitúcii (1948–1950) začala najprv činnosťou v komisii pre vydávanie spisov Ľ. Štúra, po prerušení prác na tomto projekte prešla do Jazykového odboru MS, aby pomáhala pri práci na slovníku slovenského jazyka, ktorý pripravovali E. Jóna a A. Jánošík. Od tých čias sa začína publikačná činnosť M. Marsinovej v Slovenskej reči. Potom, keď sa ako perspektívnejšie ukázalo koncipovanie slovníka súčasného slovenského jazyka v Slovenskej akadémii vied a umení v Bratislave, aj M. Marsinová sa spolu s ostatnými pracovníkmi Jazykového odboru MS na základe administratívneho presunutia dostala do SAVU.

Ako výkonná odborná pracovníčka našla M. Marsinová uplatnenie vo viacerých oblastiach, ktoré vtedy spoločnosť od jazykovedcov očakávala: pri vydávaní stredoškolských učebníc, pri príprave nových Pravidiel slovenského pravopisu, aj v gra-

matickom výskume. Jej sľubne sa rozvíjajúca vedecká aktivita bola po prvý raz násilne prerušená už necelý polrok po príchode do Bratislavy. V čase, keď bol v súvise so známym procesom proti tzv. buržoáznym nacionalistom zatknutý predseda SAVU L. Novomeský, keď pre svoje vedecké názory museli opustiť svoje jazykovedné pracoviská a odísť do výroby vedúce osobnosti slovenskej jazykovedy E. Pauliny, J. Ružička a J. Štolc, aj M. Marsinová musela opustiť akademické pracovisko pre údajné členstvo otca v HSĽS, v skutočnosti pre náboženské presvedčenie.

Po dvaapolročnej práci vo výrobe (vo vlnárskych závodoch Slovena v Žiline) sa M. Marsinová mohla v r. 1953 vrátiť do Jazykovedného ústavu. Pracovala na Slovníku slovenského jazyka, neskôr v gramatickom oddelení. V tom čase publikovala viacero závažných štúdií z problematiky tvorenia slov, lexikológie a lexikografie, morfológie, recenzovala jazykovednú produkciu z týchto oblastí výskumu. V rokoch 1955–1958 vykonávala i funkciu výkonnej redaktorky Slovenskej reči.

Po smutne známych previerkach v SAV musela M. Marsinová r. 1958 znovu opustiť akademické pracovisko, teraz však takmer na desať rokov. Vernosť kresťanskému svetonázoru a vzápätí obvinenie za prekladanie a šírenie teologickej literatúry jej v súdnom procese vyniesli dva roky väznenia, šesť rokov povinne nariadenej namáhavej fyzickej práce v továrni Figaro. Až neskôr po niekoľkých márnych pokusoch o zmenu zamestnania (pri ktorých jej chceli pomôcť priatelia, ale nadpráca kádrových pracovníkov pomoc znemožňovala) mohla M. Marsinová od r. 1966 pracovať ako redaktorka interného časopisu (Transformátory) v Bratislavských elektrotechnických závodoch. Do Jazykovedného ústavu sa M. Marsinová vrátila v roku 1968. S húževnatosťou, ktorá jej je vlastná, sa znovu zapojila do vedeckej činnosti pracoviska, darilo sa jej prekonávať handicap dlhoročného vyradenia z vedeckého života. Publikovala štúdie i menšie príspevky jazykovokultúrneho zamerania, pracovala ako výkonná redaktorka Slovenskej reči (1971–1972), v r. 1973 (po vykonaní rigoróznych skúšok a obhájení rigoróznej práce) dosiahla titul PhDr., je členkou kolektívu autorov Česko-slovenského slovníka a neskôr i Krátkeho slovníka slovenského jazyka. V rokoch 1969–1970 spolupracovala so Slovenskou liturgickou komisiou v súvislosti s prípravou nového prekladu liturgických textov do slovenčiny (pre anonymné udanie nemohla v práci pokračovať). V roku 1979 odchádza M. Marsinová do dôchodku. Tentoraz odchádza z povinnosti, ktorú si sama uložila (doopatrovanie rodičov).

Jazykovedné dielo PhDr. Marty Marsinovej je úctyhodné. Jasne to dokazuje priložená personálna bibliografia. Jej početné štúdie sa vyznačujú originálnym uchopením témy, je pre ne charakteristický vzácne vyvážený zmysel autorky pre formálno-gramatickú, sémantickú aj štylistickú stránku interpretovaných jazykových javov. Azda práve preto najvýraznejší je vklad M. Marsinovej do poznania slovotvornej roviny, a teda fungovania slovotvorne motivovaných pomenovaní. Značnú pozornosť však venovala aj témam z okruhu morfológie a pravopisu. Osobitne cenné a často citované sú jej štúdie venované tvoreniu slovies z menných základov. Základné slovo o tejto problematike povedala M. Marsinová už v štúdii *Slovesá z prídavných mien v slovenčine* (1958) – v nej obsiahnuté zistenia prešli – preve-

rené časom – do fondu slovakistických poznatkov trvalej platnosti. K tematike denominálnych slovies a ich derivátov sa autorka viackrát vrátila, a to z rozličných uhlov pohľadu. Možno tu pripomenúť sériu originálnych, metodologicky podnetných štúdií o slovesách motivovaných zvieracími menami (r. 1980, 1981, 1982), v ktorých v rámci sémantickej analýzy sleduje aj synonymické vzťahy a metaforické (i frazeologizované) významy skúmaných slovies. Dôkladnosťou sa vyznačujú aj štúdie a články o odvodených slovách iných slovných druhov, aj konfrontačná štúdia *Zo sémantickej a slovotvornej problematiky slovensko-českej* (1972).

Významnou mierou prispela M. Marsinová do jazykovej kultúry a jazykovej výchovy. Svedčí o tom množstvo drobnejších príspevkov s pestrou tematikou. Osobitne sa žiada vyzdvihnúť to, že svoje odporúčania opiera autorka o bohatý dokladový materiál a o poznanie nielen súčasného stavu, ale aj vývinovej dimenzie príslušného jazykového javu. Ocenenie si zaslúži aj lexikografická práca M. Marsinovej – je spoluautorkou 2. a 3. zväzku *Slovníka slovenského jazyka, Česko-slovenského slovníka* i *Krátkeho slovníka slovenského jazyka.* O uvedomovaní si potreby prenášania jazykovedných poznatkov do širokej spoločenskej praxe svedčí jej autorská účasť na tvorbe učebníc (porov. napr. *Slohovú výchovu* z r. 1951) a vypracovanie vysvetľujúcich poznámok a slovníčkov do edícií viacerých našich klasikov pre študujúcu mládež.

Pri príležitosti vzácneho životného jubilea treba sa PhDr. M. Marsinovej poďakovať aj za obetavú redakčnú prácu, ktorú vykonávala ako členka redakčnej rady aj ako viacročná výkonná redaktorka časopisu Slovenská reč. V Jazykovednom časopise (*8*, 1954) bola členkou redakčnej rady a tajomníčkou redakcie.

V súčasnosti sa PhDr. M. Marsinovej nedostáva času na to, aby sa vracala aj k jazykovednej práci. Svoje vzdelanie, erudovanosť, kultivovanosť a intelektuálne schopnosti využíva v nemenej dôležitej oblasti – pri duchovnej obnove našej spoločnosti osobitne v ženskom ekumenickom hnutí.

Milá Marta! Pri príležitosti Tvojej sedemdesiatky Ti bývalí kolegovia, priatelia a celá jazykovedná obec ďakujú za všetko, čo si vykonala v slovakistickom jazykovednom výskume a v kultivovaní národného jazyka. Do ďalších rokov Ti želáme dobré zdravie, šťastie a takú húževnatosť, vyrovnanosť a silu, akú si prejavovala doteraz.

K. Buzássyová

Súpis prác Marty Marsinovej za roky 1943–1989

Bibliografia jazykovedných prác Marty Marsinovej je usporiadaná chronologicky a v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov: najprv sa v príslušnom roku uvádzajú knižné práce a štúdie v odborných časopisoch a zborníkoch, za nimi (menším typom písma, petitom) články, referáty, recenzie, drobné príspevky, správy a pod. Príspevky v časopisoch, ktoré vychádzajú počas školského roku, sa zaraďujú podľa toho, na aký kalendárny rok pripadá príslušné číslo časopisu. Drobné prís-

pevky, ktoré vyšli v tom istom ročníku časopisu v tej istej rubrike alebo v tej istej publikácii, sa uvádzajú súhrnne v jednom hesle (hniezdujú sa). V závere sa osobitne uvádza redakčná činnosť. Názvy jednotlivých prác, časopisov a zborníkov sa zaznamenávajú v pôvodnom pravopise.

1943

Učíme dieťa hovoriť. (Vypracované pre prednáškový materiál ŽO HSĽS.) – Slovák, 7. 11. 1943, s. 11; 14. 11., s. 11; 21. 11., s. 11; 28. 11., s. 11; 5. 12., s. 15.

Ľ. Štúr o slovenčine. [Bartek, H.: Ľ. Štúr a slovenčina. In: Štúr, Ľ.: Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí. Red. H. Bartek. Turčiansky Svätý Martin 1943, s. 291–419.] – In: Tvorba, *4*, 1943, s. 159–160 (ref.).

1948

K štylistickému rozboru Frizinských pamiatok. [Isačenko, A. V.: Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok. Bratislava 1943.] – In: Linguistica Slovaca, *4–6*, 1946–1948, s. 347–353 (ref.).

1949

O takzvanej nesrozumiteľnosti Hviezdoslava. – Slovenská reč, *14*, 1948/1949, s. 193–201.

Jazyk – sprostredkovateľ. – Slovenská reč, 15, 1949/1950, s. 33–36. – Úryvok z článku vyšiel pod názvom Rozmýšľate o svojej reči?, Práca, 17. 12. 1949, s. 6.

Pri storočnici Jána Hollého. – Slovenská reč, *14*, 1948/1949, s. 254–256.

Pauliny, E.: Nárečie zátopových osád na hornej Orave. Turčiansky Svätý Martin 1947. – In: Slovenská reč, *14*, 1948/1949, s. 182–184 (ref.).

Pauliny, E.: Slovenské časovanie. Bratislava 1949. – In: Slovenské pohľady, *65*, 1949, s. 463–465 (rec.).

Recueil linguistique de Bratislava. 1. Red. A. V. Isačenko. Bratislava 1948. – In: Slovenské pohľady, *65*, 1949, s. 457–459 (ref.).

Vinogradov, V. V.: Veliký ruský jazyk. Prel. Z. Havránková. Praha 1949. – In: Slovenská reč. *15*, 1949/1950, s. 123–125 (ref.).

Poznámky k rozboru verša a básnického jazyka. – In: Botto, J.: Smrť Jánošíkova. Turčiansky Svätý Martin 1949, s. 54–66. – Tamže: Slovníček (s. 67–69).

Slovníček. – In: Sládkovič, A.: Marína. Turčiansky Svätý Martin 1949, s. 125–131.

Slovníček a vysvetlivky. – In: Hviezdoslav, P. O.: Hájnikova žena. Turčiansky Svätý Martin 1949, s. 245–260.

V Tesárach; či *v Tesároch*. – Slovenská reč, *14*, 1948/1949, s. 264. – Tamže: *Telefonný* a *telefonický* (s. 264).

Jazykové okienko. – Náš národ, *3*, 1949, č. 47, s. 2; č. 48, s. 2; 51, s. 2; č. 52, s. 5.

Dva tisíce, dvatisíc, dvetisíc? – Slovenská reč, *15*, 1949/1950, s. 30). – Tamže: Bratia Širokí (s. 31). – Priezvisko *Mitro* (s. 31). – Priezvisko *Bartoš* (s. 31). – Termín *knock-out*? (s. 31–32). – *Päťročnici zdar*? a *Päťročnici úspech*? (s. 32). – *Distribúcia* a či *dislokácia lekárov* (s. 63).

1950

Skloňovanie miestnych mien typu *Jastrabie*. – Slovenská reč, *15*, 1949/1950, s. 299–308.

K otázke sociálnych nárečí. – In: Jazykovedný sborník Slovenskej akadémie vied a umení. 4. Red. J. Stanislav et al. Bratislava, Slovenská akadémia vied a umení 1950, s. 52–54.

Desaťdenný kurz? – Slovenská reč, *15*, 1949/1950, s. 155. – Tamže: *Dostaviť sa*? (s. 157–158). – *Stredná dievčenská škola*? (s. 189–190). – *Georgína*, či *Jurina*? (s. 190–191). – Výrazy *toho roku, tohoročný, tohto roku, tohtoročný* (s. 252–253). – Predpona *pre-* a *prie-* (s. 253–254).

Zavarovačka, či *zaváračka*? – Slovenská reč, *16*, 1950/1951, s. 95–96.

Jazykové okienko. – Náš národ, *4*, 1950, č. 1, s. 2; č. 6, s. 2; č. 7, s. 2; č. 8, s. 2 (k tomu porov. opravu v č. 9, s. 2); č. 11, s. 2; č. 12, s. 2; č. 13, s. 2; č. 14, s. 2.

Hlavná metóda sovietskej jazykovedy. – Slovenská reč, *15*, 1949/1950, s. 185–187 (správa o prednáške J. Ružičku Hlavná metóda sovietskej jazykovedy v Bratislavskom lingvistickom krúžku dňa 31. 1. 1950).

Sovietska diskusia o význame Stalinových jazykovedných prác pre školskú prax. – Ruský jazyk, *1*, 1950/1951, s. 93–99 (prehľad referátov, ktoré odzneli na spoločnom zasadnutí Oddelenia jazyka a literatúry Akadémie vied ZSSR a Akadémie pedagogických vied RSFSR v dňoch 27.–29. 11. 1950).

1951

Slohová výchova. Učebné texty pre II. triedu škôl III. stupňa. 1. vyd. Bratislava, Štátne nakladateľstvo 1951. 46 s. (v spolupráci so Š. Peciarom).

Ohlas Stalinových prác o jazykovede. 1. vyd. Bratislava, Slovenská akadémia vied a umení 1951. 72 s. (spoluautori Ľ. Ďurovič, J. Komorovský).

Problémy vyučovania jazykov v SSSR na základe Stalinových prác o jazykovede. – In: Jazykovedný sborník Slovenskej akadémie vied a umení. Red. Š. Paciar. Bratislava, Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení 1951, s. 280–283.

Dynamičnosť a statičnosť slohu. – Slovenská reč, *17*, 1951/*1952*, s. 41–45.

Kapitoly zo štylistiky. – Slovenská reč, *16*, 1950/1951, s. 165–171 (spoluautor E. Pauliny), s. 236–239.

Slovníček. – In: Hviezdoslav, P. O.: Odkazy. Martin, Matica slovenská 1951, s. 199–224.

Kukučín, M.: Život. Turčiansky Svätý Martin 1950. – In: Slovenská reč, *16*, 1950/1951, s. 219–222 (poznámky k jazykovej úprave textu v porovnaní s pôvodnými vydaniami poviedok zaradených do výberu).

Diskusia. – Slovenská reč, *16*, 1950/1951, s. 159–160. – Tamže: *Ani* (s. 191–192).

1954

Učme sa rodnú reč. Materiál pre kurzy a krúžky slovenského jazyka. Bratislava, Osvetové ústredie 1954. 114 s. (spoluautori G. Horák, J. Horecký, E. Jóna, F. Majtán, J. Oravec, B. Topinková, M. Vilikovská).

Násobiť (deliť) stom alebo *tisícom*. – Slovenská reč, *19*, 1954, s. 49–53.

Pokyny k individuálnemu štúdiu Pravidiel slovenského pravopisu. – Osvetová práca, *4*, 1954, s. 88–89.

Z teórie a praxe lexikografie. Poznámky k Ukázkovému sešitu Slovníku současného spisovného jazyka českého (Praha 1953). – In: Slovenská reč, *19*, 1954, s. 82–90 (rec.).

Lexikografický sborník. Red. Š. Peciar et al. Bratislava 1953. – In: Slovenská reč, *19*, 1954, s. 99–102 (ref.).

Slovenské odborné názvoslovie, 1, 1953. – Slovenská reč, *19*, 1954, s. 60–61 (ref.).

Terminológia galenickej farmácie. Sprac. Komisia pre farmaceutickú terminológiu pri Ústave slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied pod vedením L. Zathureckého, Bratislava 1953. – In: Slovenská reč, *19*, 1954, s. 260–261 (rec.).

Kollár, J.: Národnie spievanky. 1–2. Texty pripravil a poznámkami doplnil E. Pauliny. Bratislava 1953. – In: Slovenská reč, *19*, 1954, s. 190–193 (poznámky k jazykovej úprave edície).

1955

Spracovanie gramatických kategórií v normatívnom slovníku. – Slovenská reč, *20*, 1955, s. 29–40.

Tvorenie činiteľských mien na *-teľ*. – Slovenská reč, *20*, 1955, s. 357–361.

Gregor, A.: Mluvnice spisovné slovenštiny. Pomůcka pro posluchače na fil. fakultách. Praha 1954. – In: Slovenská reč, *20*, 1955, s. 374–376 (rec.).

Slovenská botanická nomenklatúra. Sprac. J. M. Novacký s Komisiou pre botanickú terminológiu, Bratislava 1954. – In: Slovenské odborné názvoslovie, *3*, 1955, s. 349–352 (rec.).

Bajza, J. I.: René mláďenca príhodi a skúsenosťi. Pripravil, úvod a poznámky napísal J. Tibenský. Bratislava 1955. – In: Slovenská reč, *20*, s. 175–180 (kritický posudok jazykovej úpravy edície).

Rod pomnožných podstatných mien typu *Topoľčany*. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, *1*, 1955, s. 64.

1956

Dve konštrukcie so slovesom *mať*. – In: Jazykovedné štúdie. 1. Spisovný jazyk. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1956, s. 107–114.

Sémantický rozbor sponových slovies. – Slovenská reč, *21*, 1956, s. 51–54.

Pauliny, E. – Ružička, J. – Štolc, J.: Slovenská gramatika. 2. vyd. Martin 1955. – In: Slovenská reč, *21*, 1956, s. 301–318 (rec.).

Horecký, J.: Základy slovenskej terminológie. Bratislava 1956. – In: Naša veda, *3*, 1956, s. 324–325 (ref.).

Je správne hovoriť "pestujte chov priadky morušovej"? – Ľudový rozhlas, *12*, 1956, č. 39, s. 11. – Tamže: Je správne slovo *predom*? (č. 41, s. 4).

1957

Melký, melčina. Slovenské významy v porovnaní s inoslovanskými. – Slovenská reč, *22*, 1957, s. 103–121.

Ďurovič, Ľ.: Modálnosť. Lexikálno-syntaktické vyjadrovanie modálnych a hodnotiacich vzťahov v slovenčine a ruštine. Bratislava 1956. – In: Naša veda, *4*, 1957, s. 183–184 (rec.).

Dvojica slovies *zahasiť – zhasnúť*. – In: Jazyková poradňa. Red. G. Horák – J. Ružička. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1957, s. 95–96. – Tamže: Je správne slovo "predom"? (s. 114–115). – Čo so slovným spojením "ob deň" (s. 115–116). – Krajové obyvateľské mená (s. 125–126). – Dve väzby slovesa *vybaviť* (s. 175–176). – Prečo je veta "Pestujte chov priadky morušovej" nesprávna? (s. 178–179). – Ako nahrádzať nesprávne spojenie typu "zvyknem písať" (s. 181–182).

Konferencia o vedeckom poznaní súčasných jazykov. – Slovenská reč, *22*, 1957, s. 263–264 (správa o konferencii konanej v dňoch 26. 11. – 1. 12. 1956 v Prahe; spoluautor J. Oravec).

1958

Slovesá z prídavných mien v slovenčine. – In: Jazykovedné štúdie. 3. Spisovný jazyk. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1958, s. 107–166.

Vyjadrovanie časových okolností spojeniami s predložkou *v/vo*. – Slovenská reč, *23*, 1958, s. 143–158.

O presýtenom významovom spojení. – Slovenská reč, *23*, 1958, s. 64. – Tamže: *Nedeľňajší*, či *nedeľnajší*? (s. 311).

1959

Dvonč, L.: Bibliografia slovenskej jazykovedy za roky 1948–1952. Martin 1957. – In: Slovenská reč, *24*, 1959, s. 53–56 (rec.).

Pokles, klesanie úmrtnosti (nie "úbytok úmrtnosti", ani "priaznivejší vývoj úmrtnosti"). – Slovenská reč, *24*, 1959, s. 62.

1960

Slovník slovenského jazyka. 2. L – O. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1960. 816 s. – 2. vyd. 1971 (členka autorského kolektívu).

1963

Slovník slovenského jazyka. 3. P – R. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1963. 912 s. (členka autorského kolektívu).

1968

O slovenčine jednej názvoslovnej normy. [Názvosloví konštrukčních částí elektromagnetických strojů netočivých. ČSN 34 5127, Praha 1967.] – In: Kultúra slova, *2*, 1968, s. 251–252 (rec.).

Elektrická absorpčná chladnička typ 384 A. – Kultúra slova, *2*, 1968, s. 312–315. – Tamže: 'Ryby a rybie výrobky k rýchlemu pohosteniu' (s. 347–348).

Dokedy ešte budú "sviečky k dostaniu"? – Večerník, 22. 11. 1968, s. 5.

1969

Valencia slovesa *burcovať/vyburcovať*, *zburcovať*. – Slovenská reč, *34*, 1969, s. 76–81.

Cyrilometodovské jubileum a slovenská jazyková kultúra. – Kultúra slova, *3*, 1969, s. 129–133.

"Tlačiarenské" umenie mení svet – ale nesmie meniť ustálené zásady jazyka. – Kultúra slova, *3*, 1969, s. 29–30.

Podiel A. Bernoláka v slovenskej jazykovej kultúre. [Habovštiaková, K.: Bernolákovo jazykovedné dielo. Bratislava 1968.] – In: Nové slovo, *11*, 1969, č. 10, s. 14 (ref.).

Slovenská jazykoveda v zahraničí. [Recueil linguistique de Bratislava. 2. Red. J. Ružička. Bratislava 1968.] – In: Nové slovo, *11*, 1969, č. 25, s. 10 (ref.).

Tragédia organu? – Slovenská reč, *34*, 1969, s. 61. – Tamže: *Meinz*, *Mainz*, či *Mohuč*? (122–124).

Podoby *nanebovstúpenie* a *nanebovzatie* nie sú neologizmami. – Kultúra slova, *3*, 1969, s. 334–336.

Prečo o 'snežných' starostiach? – Kultúra slova, *3*, 1969, s. 206–208.

Zákazkový nábytok *zhotovujeme*, *natierame*, *čalúnnime*. – Kultúra slova, *3*, 1969, s. 117–118. – Tamže: Nie je kapsa ako 'kapsa' ... (s. 248–249).

Ísť do susedov a *ísť k susedovi*, nie *do suseda*. – Kultúra slova, *3*, 1696, s. 283–284. – Tamže: Pracovná sila (s. 318).

1970

O kvantite slovesa *lumpárčiť*. – Slovenská reč, *35*, 1970, s. 17–19.

Literárčina, či *literátština*? – Slovenská reč, *35*, 1970, s. 88–91.

Názvy typu *murárčina*. – Slovenská reč, *35*, 1970, s. 152–161, nem. res. s. 394.

Odvodzovanie adjektív a adverbií typu *milučký*, *milučko*. – Slovenská reč, *35*, 1970, s. 340–349, nem. res. s. 394.

Vyhovuje v slovenčine pomenovanie "omaľovačka"? – Slovenská reč, *35*, 1970, s. 213–216.

O jazykovej kultúre v Rakúsku. – Kultúra slova, *4*, 1970, s. 111–114.

Čo-to o jazyku ľudových balád na Horehroní. [Burlasová, S.: Ľudové balady na Horehroní. Bratislava 1969.] – In: Kultúra slova, *4*, 1970, s. 357–359 (poznámky k jazykovej stránke publikácie).

Grzegorczykowa, R.: Czasowniki odmienne we współczesnym języku polskim. Wrocław – Warszawa – Kraków 1968. – In: Jazykovedný časopis, *21*, 1970, s. 108–109 (rec.).

Requiem a *rekviem*. – Slovenská reč, *35*, 1970, s. 64–63. – Tamže: *Ozdravieť – vyzdravieť – uzdraviť sa* (s. 313–315).

Nielen dobrú hudbu, ale aj jazykovo bezchybný obal! – Kultúra slova, *4*, 1970, s. 20–22. – Tamže: *Pohrebný ústav – pohrebná služba – pohrebníctvo* (s. 281–282).

Pri sedemdesiatke Antona A. Baníka. – Slovenská reč, *35*, 1970, s. 48–50.

1971

Denominatíva s odlukovým významom "zbaviť, odstrániť". – Slovenská reč, *36*, 1971, s. 20–27.

Nominatív plurálu v type *sudca*. – Slovenská reč, *36*, 1971, s. 79–85.

Informatika a čo s ňou jazykovo súvisí. – Kultúra slova, *5*, 1971, s. 18–20.

Titulky – ako si ich neželáme. (Na okraj titulkov z výstavy Od najstarších čias po dnešok.) – Kultúra slova, *5*, 1971, s. 253–254.

Nové pohľady na spisovnú slovenčinu [Ružička, J.: Spisovná slovenčina v Československu. Bratislava 1970.] – Sloboda, *26*, 1971, č. 9, s. 4 (ref.).

"Kostýmkový" oblek? – Slovenská reč, *36*, 1971, s. 128. – Tamže: *Povidne*, nie "po vidne" (s. 334–335). – Adjektíva typu *koľkodňový* v slovnej zásobe spisovnej slovenčiny (s. 335–336).

Chliev nie je maštaľ. – In: 1000 poučení zo spisovnej slovenčiny. Red. G. Horák – J. Ružička. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971, s. 89. – Tamže: *Chodievam*, nie 'zvyknem chodiť' (s. 90–91). – *Každý deň*, nie 'obdeň' (s. 105). – *Lipták* a *Oravec*, nie 'Liptovčan, Oravčan' (s. 132). – *Maličký* aj *malučký* (s. 138). – *Pestujeme deti, šport aj zemiaky*, ale nie *chov* (s. 201). – *Povidne* (s. 219–220). – *Spolužiak* alebo *konškolár*, ale nie 'konškolák' (s. 271). – *Stavbárčina* (s. 276). – *Svietnik*, nie 'svieceň' (s. 282–283). – *Vopred*, nie 'predom' (s. 323). – *Vybaviť, vybavovať* a jeho väzby (s. 327–328). – 2. vyd. 1974 (so zmeneným stránkovaním).

1972

Slovesné ekvivalenty k slovným spojeniam so slovesami *hrať* a *hrať sa*. – Slovenská reč, *37*, 1972, s. 227–232.

Zo sémantickej a slovotvornej problematiky slovensko-českej. (*Hlad – smäd, hlad – žízeň* a ich deriváty.) – Slovenská reč, *37*, 1972, s. 27–39, nem. res. s. 39.

Fázovosť ako konštitutívny princíp pri tvorení daktorých denominatívnych slovies. – Jazykovedný časopis, *23*, 1972, s. 189–191.

Horecký, J.: Slovenská lexikológia. 1. Tvorenie slov. Bratislava 1971. – In: Slovenská reč, *37*, 1972, s. 185–186 (rec.).

Martin Hattala. 1821 – 1903. Red. J. Ružička, Trstená 1971. – Jazykovedný časopis, *23*, 1972, s. 209–210 (ref.).

Dvonč, L.: Bibliografia slovenskej jazykovedy za roky 1961–1965. Martin 1970. – In: Jazykovedný časopis, *23*, 1972, s. 101–102 (rec.).

Istanbul – Carihrad – Konštantínopol. – Slovenská reč, *37*, 1972, s. 127–128. – Tamže: *Živonarodený*, nie "živo narodený" (s. 189–190).

[O predponových slovesách.] – Javisko, *4*, 1972, s. 265.

V čom mene ďakujeme? – Večerník, 1. 11. 1972, s. 5.

Zasadanie Medzinárodnej komisie pre výskum gramatickej stavby slovanských jazykov. – Slovenská reč, *37*, 1972, s. 104–107 (správa o zasadaní konanom v dňoch 22.–25. 9. 1971 v Smoleniciach).

1973

K Czamblovej kodifikácii slovenského pravopisu. – In: Universitas Comeniana. Facultas Paedagogica Tyrnaviensis. Spoločenské vedy. Philologia. 3. Slovenčina

na rozhraní 19. a 20. storočia. Red. L. Horečný et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 67–75, rus. res. s. 232, nem. res. s. 236.

Slovesá typu *hodinárit'* u A. Bernoláka. – Slovenská reč, *38*, 1973, s. 162–171.

Z problematiky hypokoristík v Slovníku slovenského jazyka. – In: IV. slovenská onomastická konferencia. Red. M. Majtán. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1973, s. 99–102.

Zo slovotvorného vývoja slovenčiny. [Furdík, J.: Zo slovotvorného vývoja slovenčiny. Bratislava 1971.] – In: Slovenská reč, *38*, 1973, s. 50–52 (rec.).

Hotel – (z) *hotela*, *motel* – (z) *motela*, *flotel* – (z) *flotela*. – Kultúra slova, 7, 1973, s. 31–32.

"Ulomená" kľučka? – Práca, 13. 8. 1973, s. 3.

Lahôdky – *lahôdkárčina*. – Večerník, 3. 1. 1973, s. 5. – Tamže: *Dôchodcovia*, *spravodajcovia*, *obrancovia* (27. 4., s. 5). – *Zamykací* a *zamkýnací kľúč* (24. 8., s. 5).

1974

Častica *neviem* a zložené výrazy s ňou. – Slovenská reč, *39*, 1974, s. 212–217.

Zabehať si na mieste, nie "zabehnúť si na mieste". – Slovenská reč, *39*, 1974, s. 315–316.

Upchávkový materiál. – Práca, 7. 1., 1974, s. 3. – Tamže: Aj jazyk má svoj poriadok (16. 4., s. 3). – *Obslúžiť k spokojnosti*? (12. 8., s. 3).

1975

Niekoľko typov odvodených slovies v diele Alexandra Matušku. – Slovenská reč, *40*, 1975, s. 332–341.

Adjektíva a adverbiá typu *benkovský*, (*po*) *benkovsky* u Alexandra Matušku. – Kultúra slova, *9*, 1975, s. 264–268.

O adjektívach k substantívu *komédia*. – Slovenská reč, *40*, 1975, s. 201–204.

Zameniteľné členy v ustálených spojeniach. – Kultúra slova, *9*, 1975, s. 296–300.

Nie je beh ako beh. – Práca, 12. 5. 1975, s. 4.

1976

Poznámky ku konfrontácii denominatívnych slovies v niektorých slovanských jazykoch. – Slavica Slovaca, *11*, 1976, s. 103–106, nem. res. s. 106.

Predponové denominatívne slovesá v slovníku A. Matušku. – Slovenská reč, *41*, 1976, s. 137–143.

Dačo o jazyku jednej zdravotníckej publikácie. [Poranenie vnútorných orgánov. Prel. M. Števček, Praha 1974.] – Kultúra slova, *10*, 1976, s. 281–285 (posudok jazykovej stránky publikácie).

Posilniť, ale *nesiliť*. – Práca, 19. 1. 1976, s. 3. – Tamže: *Dobrú chuť vám*, *priatelia*! (17. 5., s. 3). – *Paličkované čipky* – ale *paličkové hry* (20. 9., s. 3).

Jubilujúci slovenský jazykovedec. – Sloboda, *30*, 1976, č. 3, s. 4 (k 60. narodeninám J. Ružičku).

1977

Názvy hnutí a postojov podľa vlastných mien. – Slovenská reč, *42*, 1977, s. 204–208.

Genitív plurálu pri feminínach typu *kazeta – kaziet*. – Slovenská reč, *42*, 1977, s. 302–308.

Kade ľahšie – kadeľahšie. – Kultúra slova, *11*, 1977, s. 311–312.
V súvislosti s dačím, nie *v súvislosti dačoho*. – Kultúra slova, *11*, 1977, s. 320.
Látací hríbok? – Práca, 16. 5. 1977, s. 3. – Tamže: *Trojštvrťový*, ale *trištvrtehodinový* (26. 9., s. 3). – Aké tapety? (5. 12., s. 3).
Portoričan, nie *Portorikánec*. – Večerník, 18. 2. 1977, s. 3. – Tamže: *Rast* a *rozvoj* (20. 5., s. 3).
XII. seminár slovinského jazyka, literatúry a kultúry. – Slavica Slovaca, *12*, 1977, s. 91 (správa o seminári konanom v dňoch 5.–17. 7. 1976 v Ľubľane).

1978

Kalit[1] (vodu) a *kalit*[2] (oceľ). – Slovenská reč, *43*, 1978, s. 77–81.

Hrnkové kvety? – Kultúra slova, *12*, 1978, s. 254–255. – Tamže: *Partizána Lučanského ulica*? (s. 286–287).
Dostať úrodu pod strechu. – Práca, 12. 1. 1978, s. 3. – Tamže: V srdečnom rozhovore (7. 8., s. 3). – *Počet rastie, návštevníkov pribúda* (20. 11., s. 3).
Desať rokov medzinárodného kurzu lužickosrbského jazyka a kultúry. – Slavica Slovaca, *13*, 1978, s. 101–102 (správa o 6. kurze, konanom v dňoch 18. 7.–30. 7. 1977 v Budyšíne).

1979

Česko-slovenský slovník. Red. G. Horák. 1. vyd. Bratislava, Veda 1979. 792 s. – 2. vyd. 1981 (spoluautori K. Buzássyová, G. Horák, F. Kočiš, Š. Michalus, Š. Peciar, M. Pisárčiková, E. Rísová, V. Slivková, M. Šalingová).
Ref.: 1. Grepl, J.: Rudé právo, 31. 1. 1980, s. 5. – 2. Horák, G.: Práca, 31. 1. 1980, č. 34, s. 6. – 3. Horecký, J.: Dielo vzájomného zbližovania. Causerie o vydaní Česko-slovenského slovníka. – Pravda, 8. 2. 1980, s. 5. – 4. Horecký, J.: Novinář, *32*, 1980, č. 4, s. 28–29. – 5. Chrenka, A.: Technická knihovna, *24*, 1980, s. 91–93. – 6. Jacko, J.: Česko-slovenský slovník. – Východoslovenské noviny, 28. 3. 1980, príl., s. 2. – 7. Jánsky, L.: Nielen prekladateľom. – Večerník, 22. 2. 1980, s. 6. – 8. Kačala, J.: Vítame Česko-slovenský slovník. – Kultúra slova, *14*, 1980, s. 186–188. – 9. Orlovský, J.: Bohatstvo jazyka. – Nové slovo, *22*, 1980, č. 14, s. 20. – 10. Ripka, I. – Skladaná, J.: Slovenská reč, *45*, 1980, s. 364–372. – 11. (šl) [= Šlosar, D.]: Věda a život, *25* (*40*), 1980, s. 384. – 12. Djordjevic, N.: Zbornik za filologiju i lingvistiku (Novi Sad, Juhoslávia), *24*, 1981, s. 188–190. – 13. Filipec, J.: Jazykovedný časopis, *32*, 1981, s. 86–90. – 14. Kroupová, L.: Slavia, *50*, 1981, s. 93–97. – *14*. Myjavcová, M.: Nové diela slovenskej lexikografie. – In: Zborník Spolku vojvodinských slovakistov. 2. 1980. Red. D. Dudok et al. Nový Sad (Juhoslávia), Spolok vojvodinských slovakistov 1981, s. 151–162 (aj o publikácii Veľký slovensko-ruský slovník. 1. Red. D. Kollár et al. Bratislava 1979). – 15. Pokorná, E.: Vlastní jména v Česko-slovenském slovníku. – Naše řeč, *64*, 1981, s. 101–104. – 16. Uher, F.: Slovní zásoba českého jazyka v zrcadle současné slovenštiny. – Český jazyk a literatura, *31* , 1980/1981, s. 138–139. – 17. Uher, F.: Komenský, 106, 1980/*1981*, s. 254. – 18. Kožuchová, M.: Sapostavitelno ezikoznanie (Sofija), 8, 1983, č. 1, s. 99–100. – 19. Dorotjaková, V.: Slavica Slovaca, *19*, 1984, s. 84–88.
Slovesá motivované číslovkami. – Slovenská reč, *44*, 1979, s. 328–334.
Významové vzťahy slovies *začať, počať, načať* a *započať*. – Kultúra slova, *13*, 1979, s. 39–44.

Vyjadrovanie bodového časového údaja v hodinách. – Kultúra slova, *13*, 1979, s. 216–218.
Invalidizovať chorého? – Práca, 12. 3. 1979, s. 3. – Tamže: *Zostavujete inzeráty*? (4. 6., s. 3). – *Zdražovať* a *predražovať* (10. 9., s. 3). – *Jesenné roky života*? (3. 12., s. 3).
Priechod uzavretý, prechod zakázaný. – Večerník, 9. 2. 1979, s. 3.

1980

O jednej skupine slovies odvodených od zvieracích mien. – In: Jazykovedné štúdie. 15. Horeckého zborník. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1980, s. 163–167.

Zložené zlomkové výrazy typu *tri a pol* a ich odvodeniny. – Kultúra slova, *14*, 1980, s. 178–181.

Mať škodu päť'o korún. – Práca, 4. 2. 1980, s. 3. – Tamže: *S pani Hanou*, ale *s doktorkou Novou* (19. 5., s. 3). – *V Bratislave* a *na Myjave* (16. 6., s. 3). – *Majsterka* i *majstrová* (1. 9., s. 3).

1981

Dopĺňanie synonymických radov slovies desubstantívami. – In: Jazykovedné štúdie. 16. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda [1981], s. 201–205.

1982

Durch Tiernamen motivierte Verben in der slowakischen Sprache. – In: Recueil linguistique de Bratislava. 6. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1982, s. 139–158.

1986

Poskytovať službu. – Večerník, 7. 11. 1986, s. 3.

1987

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. 1. vyd. Bratislava, Veda 1987. 592 s. – 2. vyd. 1989 (spoluautori J. Doruľa, J. Kačala, I. Masár, S. Michalus, Š. Peciar, M. Pisárčiková, M. Považaj, V. Slivková, E. Smiešková, E. Tibenská, M. Urbančok).

Ref.: 1. Bosák, J.: Krátky, stručný, informatívny. – Nové slovo, *29*, 1987, č. 44, s. 14. – 2. Buzássyová, K.: Slovakistické dielo prvoradého významu. – Pravda, 21. 10. 1987, s. 5.–3. Findra, J.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Smer, 13. 11. 1987, s. 2.–4. Kochik, J. J.: Slovakia (USA), *33*, 1987–1988, č. 60–61, s. 108–109. – 5. Masár, I.: Nový pomocník. Vyšiel Krátky slovník slovenského jazyka. – Práca, 19. 10. 1987, s. 5. – 6. Mislovičová, S.: O novom normatívnom slovníku. – Nedeľná Pravda, *20*, 1987, č. 43, s. 7. – 7. Blanár, V.: Slovenská reč, *53*, 1988, s. 183–187. – 8. Buzássyová, K.: Slavica Slovaca, *23*, 1988, s. 278–281. – 9. Horecký, J.: Krátky slovník SAV. – Otázky žurnalistiky, *31*, 1988, č. 2, s. 52–53. – 10. Knězek, L.: Romboid, *23*, 1988, č. 2, s. 92–93. – 10. Mistrík, J.: Nový slovník slovenského jazyka. – 11. Československý svět, *43*, 1988, č. 4, s. 39. – 12. Mlacek, J.: Normatívny slovník spisovnej slovenčiny. – Nový život (Nový Sad, Juhoslávia), *40*, 1988, s. 153–160. – 13. Odaloš, P.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Osvetová práca, *37*, 1988, č. 7, s. 44–45. – 14. Pavlovič, J.: Vyšiel slovník súčasného slovenského spisovného jazyka. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, *34*, 1987/*1988*, s. 156–158. – 15. Dolník, J.: Jazykovedný časopis, *41*, 1990, s. 92–95.

1988

Ako sa volá nádoba, do ktorej sadíme kvety? – In: Pisárčiková, M. a kol.: Jazyková poradňa odpovedá. Red. M. Pisárčiková. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988, s. 26). – Tamže: Aký je rozdiel medzi hovoreným a hovorovým slovom? (s. 46). – *Nový mesiac začíname* alebo *začíname*? (s. 46). – Sú slovesá *hovoriť* a *vravieť* významovo totožné? (s. 67). – Ako sa stavať k slovesám *prechladnúť*, *nachladnúť*, *prechladnúť sa*? (s. 86). – Sú správne slovesá *pretapetovať*, *prekachličkovať*? (s. 105). – Akú podobu má zvieracie prídavné meno od názvu *nutria*? (s. 148). – Prečo používame podoby typu *kostýmčekový*, a nie 'kostýmkový' (s. 148). – *Jedlo posilňuje* alebo *posiľuje*? (s. 148–149). – Ako tvoríme citovo zafarbené prídavné mená a príslovky typu *sladučký*, *sladučko* (s. 149). – *Je žiakom učilišťa* alebo *Je žiak učilišťa*? (s. 154). – Kedy sa v obchode spytujeme *Koľko to stojí* a kedy *Po čom je to*? (s. 158). – *Teplota okolo dva stupne* či *okolo dvoch*

stupňov? (s. 159). – Môžeme niekoho *pokladať ako priateľa*? (s. 161). – Navrhuje sa *móda na budúci rok* alebo *pre budúci rok*? (s. 16). – Má nás obchod *pozývať na nákup* alebo *k nákupu*? (s. 161). – Prečo *respondent*, ale *korešpondent*? (s. 194). – Rozlišujeme aj vo výslovnosti podoby *radi* a *rady*? (s. 198). – Čo znamená slovo *akvanautika* a ako sa má písať? (s. 207). – O kom vravíme, že *mu to iskrí*? (s. 239). – Aký je rozdiel medzi slovami *strojárstvo, strojárčina, strojarina*? (s. 248). – Príspevok Má nás obchod *pozývať na nákup* alebo *k nákupu*? znovu publikovaný pod skráteným názvom: *Na nákup* alebo *k nákupu*? – Práca, 14. 8. 1989, s. 5.

Redakčná činnosť

Jazykovedný časopis, *8*, 1954 (členka red. rady a tajomníčka redakcie).
Slovenská reč, *19*, 1954 – *23*, 1958 (členka red. rady), *20*, 1955 – 23, 1958 (výkonná redaktorka), *36*, 1971 – *37*, 1972 (redaktorka v zastúpení výkonného redaktora).
Transformátory. Zborník Bratislavských elektrotechnických závodov, n. p., Bratislava, *2*, 1966 (od č. 3) – 4, 1968 (výkonná redaktorka).

Zostavil *L. Dvonč*

Životné jubileum Matildy Hayekovej

PhDr. Matilda H a y e k o v á, CSc., sa svojej sedemdesiatky dožíva v plnej pracovnej sile. Jej životné osudy sú poznačené udalosťami ťažkých rokov, ktoré naša generácia za posledných štyridsať rokov prežívala. Prvý raz sme sa stretli na seminári prof. Ľ. Nováka alebo prof. M. Pišúta. V tom čase chodili poslucháči na semináre i prednášky podľa záujmov, nie podľa študijných ročníkov. Tak sa stretali študenti rozličných semestrov. Nežné pohlavie bolo v nevýhode. Internáty slúžili len chlapcom, zriedka dievčatám, a tak tie si museli hľadať súkromie. M. Hayeková bývala v kláštore na Leškovej ulici, kde bola vtedy ošetrovateľská škola. Prišla do Bratislavy z Vrútok. Otec tam pracoval na železnici ako sústružník, matka bola úradníčka. Na Vrútkach sa 6. apríla 1922 narodila a chodila tam do ľudovej školy. V neďalekom Martine roku 1941 na reálnom gymnáziu maturovala.

Najprv prejavila záujem o literatúru. Zo slovenčiny vypracovala písomnú štátnu prácu o mariánskych motívoch v slovenskej literatúre, v práci z nemčiny porovnávala Rázusovho Ahasvera a Madáčovu Tragédiu s Goetheho Faustom. Po štúdiách sa rozhodla dať sa na pedagogickú dráhu. Za dva roky vystriedala až štyri školy: Vrútky – meštianka, Martin, Spišská Nová Ves a Malacky – gymnáziá. Potom ju prepustili. Postaral sa o to pracovník Povereníctva školstva, ktorý poznal jej náboženské založenie. Odišla do Bratislavy a prijala prácu na Povereníctve pôšt. Táto práca bola ďaleko od jej záujmov a vzdelania. Primeranejšia a bližšia jej bola v rokoch 1948–1954 práca v knižnici Slovenskej akadémie vied, v oddelení medzinárodnej výmeny kníh. Odtiaľ odišla do Ústavu slovenského jazyka SAV, kde pracovala do r. 1958. Ako členka lexikografickej skupiny koncipovala heslá do pripravovaného *Slovníka slovenského jazyka*.

Lexikografická práca ju priviedla k výskumu starších slovenských slovníkov. Predmetom jej záujmu bol Bernolákov Slowár, potom Phraseologia od Wagnera a Bortnického a všeslovansko-nemecko-latinský slovník od J. Koiša. Zaujali ju aj lexikologické otázky, ako sú deminutíva, príbuzenské názvy, lexika z hľadiska jazykovej kultúry, ale aj jazyk niektorých spisovateľov (M. Kukučín, Ľ. Podjavorinská) a jazyková stránka prekladov z nemčiny a maďarčiny.

V r. 1958 neprešla preverovacím sitom straníckych a kádrových orgánov ÚSJ SAV, a tak ju znova prepustili. Stretol som ju za obchodným pultom antikvariátu na Sedlárskej ulici a videl som, že ani táto životná skúška ju nezlomila. V predajni pracovala sedem rokov.

V desaťročí, keď sa začalo blýskať na lepšie časy a ožívali nádeje na voľnejšie časy, M. Hayeková sa dostala na Strednú školu pre pracujúcich v Bratislave, kde vyučovala slovenčinu a nemčinu.

V roku 1970 sa jej podarilo dostať miesto na germanistike Pedagogickej fakulty UK v Trnave. Pobudla tam 9 rokov, lebo roku 1979 musela predčasne odísť do dôchodku. Z "kádrových" dôvodov jej nedovolili obhajovať kandidátsku prácu. Obhajobu jej umožnili až v zmenených pomeroch roku 1991 v JÚĽŠ SAV, keď už bola na dôchodku.

Po roku 1970 sa tematika jej príspevkov rozšírila. Niektoré otázky vyučovania cudzích jazykov, najmä nemčiny (gramatický rod, predikatív, niektoré slovné druhy), vyučovanie jazykov v minulosti (v Prievidzi, na trnavskej univerzite), vzťah k cudzím jazykom v minulosti (S. Tešedík, J. Viktorín), vydávanie školských príručiek (gramatika nemčiny, úvod do štúdia jazykov), to je príspevok M. Hayekovej k rozvoju lingvodidaktiky. Z lexikologických otázok ju zaujala expresívnosť a pôvod niektorých slov (*oldomáš, tátoš,* mytologické bytosti, ľudové názvy mesiacov). V recenziách si všímala slavistické novinky, najmä maďarské. V prekladoch (najviac z nemčiny) sa zamerala predovšetkým na náboženskú beletriu.

Ťažiskom bádateľského záujmu jubilantky sú dejiny slovenskej lexikografie. K tejto tematike sa dostala zásluhou prof. Ľ. Nováka. Od analýzy starších slovníkov (M. Bela, Bošániho, Bystrického, oravských, trnavských slovníkov, levočského slovníka, slovníka J. Tvrdého, A. Radlinského) prešla k hodnoteniu práce starších jazykovedcov (S. Czambel, J. Damborský, F. Mráz, Š. Hlavatý, J. Viktorín). Vyvrcholením jej heuristickej činnosti je syntetická práca *Dejiny slovenských slovníkov do roku 1945* (1979). Analyzovala v nej všetky nateraz známe slovníky a poskytla tak budúcim bádateľom cenné východisko pre spracovanie komplexných dejín slovenskej lexikografie. Po doplnenom druhom vydaní práce v skriptovej podobe ako vysokoškolskej príručky (1990) dokončila 2. diel syntézy *Dejiny slovenských slovníkov do roku 1975*, ktorý má vyjsť tohto roku.

M. Hayeková má rada témy, pri ktorých môže niečo nové objaviť. Ide nielen o slovníky, ale ako nás presvedčí pohľad na jej bibliografiu, aj o iné jazykové osobitosti.

Po odchode do dôchodku viedla niekoľko kurzov slovenčiny pre zahraničných robotníkov z Vietnamu a po jednom kurze pre Laosanov a Kubáncov. Aktívne sa zúčastňuje na podujatiach Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV.

Jubilantke želáme veľa síl do ďalšieho života a tvorivej práce.

K. Palkovič

Súpis prác Matildy Hayekovej za roky 1954–1991

Bibliografia jazykovedných a iných prác M. Hayekovej je usporiadaná chronologicky a v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov: najprv sa v príslušnom roku uvádzajú knižné práce a vedecké štúdie v odborných jazykovedných a iných časopisoch a zborníkoch, za nimi (menším typom písma, petitom) články, referáty, recenzie, drobné príspevky, správy a pod. Príspevky v časopisoch, ktoré vychádzajú počas školského roku, sa zaraďujú podľa toho, na aký kalendárny rok pripadá príslušné číslo časopisu. Drobné príspevky, ktoré v tom istom roku vyšli v tom istom ročníku časopisu v tej istej rubrike, sa uvádzajú súhrnne v jednom hesle (hniezdujú sa). V závere sa osobitne uvádza prekladateľská činnosť.

1954

Indexy k XVI. ročníku Slovenskej reči. – Slovenská reč, *19*, 1954, s. 315–324.

1955

Poznámky k prekladu Učňovské roky Wilhelma Meistera. [Goethe, J. W.: Učňovské roky Wilhelma Meistera. Prel. V. Hornáková. Bratislava 1954.] – Slovenská reč, *20*, 1955, s. 163–168.

Pozdávať sa – zdať sa. – Slovenská reč, *20*, 1955, s. 125–126.

Akademik Géza Bárczi v Bratislave. – Slovenská reč, *20*, 1955, s. 380 (správa o návšteve G. Bárcziho v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV 23. 7. 1955).

1956

Deminutíva v slovníku, ich štylistické označenie a využitie. – Slovenská reč, *21*, 1956, s. 76–79.

Lexikálno-štylistický rozbor básní Jána Brezinu. – Slovenská reč, *21*, 1956, s. 91–103.

Uverejniť – zverejniť. – Slovenská reč, *21*, 1956, s. 125–126. – Tamže: *Nadŕžať niekomu – stranit' niekomu – chytať niekomu stranu, stránku*? (s. 320–321). – Dve ustálené spojenia (s. 388).

O slovách *uverejniť* a *zverejniť*. – Ľudový rozhlas, *12*, 1956, č. 12, s. 4. – Tamže: O slove "veškerý" (č. 35, s. 13). – Používanie správnych spojení so slovami *pozdrav* a *odkaz* (č. 43, s. 12).

1957

Ešte o formálnych zdrobneninách – expresívach. – Slovenská reč, *22*, 1957, s. 359–363.

O príbuzenských názvoch *bratanec, bratranec, bratanica, sesternica, sestrenica, sestrenec.* – Slovenská reč, *22*, 1957, s. 124–127.

O dvoch prekladoch Levočskej bielej panej. [Jókai, M.: Levočská biela pani. Prel. M. Knap. Spišská Nová Ves 1926–1927; prel. V. Paříková. Bratislava 1956.] – Slovenská reč, *22*, 1957, s. 286–298.

Poznámky k prekladu Vandrovnícke roky Wilhelma Meistera. [Goethe, J. W.: Vandrovnícke roky. Prel. J. Májeková. Bratislava 1956.] – Slovenská reč, *22*, 1957, s. 183–190.

Vrava – vravot. – Slovenská reč, *22*, 1957, s. 67–68. – Tamže: *Soľnička – slanička – slánka?* (s. 267).

Spojenia so slovami *pozdrav* a *odkaz.* – In: Jazyková poradňa. Red. G. Horák – J. Ružička. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1957, s. 75–76. – Tamže: O slove "veškerý" (s. 84–85).

Slavisti R. Jakobson a C. H. Schonefeld v Bratislave. – Slovenská reč, *22*, 1957, s. 268 (správa o návšteve R. Jakonbsona a C. H. Schonefelda v Bratislave dňa 2. 2. 1957).

1958

Slovnikárske poznámky k Slováru A. Bernoláka. – Slovenská reč, *22*, 1958, s. 102–116.

Zabudnutý slovenský slovník. – Slovenská reč, *23*, 1958, s. 158–163.

Dielo neznámeho slovenského slovnikára. – Slovenská reč, *23*, 1958, s. 279–289.

Všímajme si jazyk súvislého základného čítania. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, *4*, 1958, s. 122–123.

Studia Slavica, *1*, 1955; 2, 1956; 3, 1957. – In: Slovenská reč, *23*, 1958, s. 238–240 (ref.; spoluautorka K. Habovštiaková). – S menšími zmenami odtlačené aj v Jazykovednom časopise, *9*, 1958, s. 186–188.

Uhriešený. – Slovenská reč, *23*, 1958, s. 245. – Tamže: *Výdavok* (s. 312). – *Újed – ujesť* (s. 376).

Pojať so sebou, zajať so sebou. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, *4*, 1958, č. 9, 4. s. obálky.

1959

Slovník slovenského jazyka. 1. diel. A – K. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959. 816 s. (spoluautorka, členka autorského kolektívu).

Poznámky k slovníku Lackovej románu Z čírej lásky. – Slovenská reč, *24*, 1959, s. 356–359.

Orlovský, J.: Slovenská syntax. Martin 1959. – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, *5*, 1959, s. 255–256 (ref.).

Šalingová, M.: Malý slovník cudzích slov. Bratislava 1959. – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, *5*, 1959, s. 196 (ref.).

Studia Slavica, *4*, 1958, č. 1. – In: Slovenská reč, *24*, 1959, s. 377 (ref.).

Pavejka, pavejky. – Slovenská reč, *24*, 1959, s. 61. – Tamže: *Pavlač, pavláčka* i *povlač, povláčka* (s. 186–187).

Broš, brošňa a či *vzpružka.* – Slovenský jazyk a literatúra v škole, *5*, 1959, č. 5, 4. s. obálky. – Tamže: *Chúťkať si* (č. 6, 3. s. obálky). – *Srieň – osuheľ – ožľada* (č. 6, 3. s. obálky). – *Držiac sa za ruky – za ruky chytení* (č. 8, 3.–4. s. obálky). – *Podpivničený* (č. 8, 4. s. obálky) – *Odmocňovať – ťahať koreň* (č. 8, 4. s. obálky).

1960

Irónia v diele Martina Kukučína. – In: Jazykovedné štúdie. 5. K jazyku a dielu Martina Kukučína. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1960, s. 69–87.

Niekoľko poznámok k jazykovým prostriedkom Ľudmily Podjavorinskej. – Slovenská reč, *25*, 1960, s. 344–352.

Studia Slavica. *4*. 1958. č. 2. – In: Slovenská reč. *25*. 1960. s. 307–308.

Z maďarskej slavistiky. [Studia Slavica. *4*. 1958; *5*. 1959.] – In: Slovenská literatúra. *7*. 1960. s. 503–506 (ref.).

Studia Slavica. *5*. 1959: – In: Slovenská reč. *25*. 1960. s. 376 (ref.). *Nosiť* – "nosiť sa"; *čakať* – "čakať sa". – Slovenská reč. *25*. 1960. s. 61–62. – Tamže: *Štútorica* (s. 62).

Plátenný – "poloplátenný"? – Slovenský jazyk a literatúra v škole. *6*. 1960. č. 6. 4. s. obálky. – Tamže: Aj nesprávny slovosled je závažný jazykový kaz (č. 7. 4. s. obálky). – *Uprieť* – *upriecť sa* – *upriamiť sa* (č. 8. 3. s. obálky).

1961

Druhý diel Slovníka slovenského jazyka. [Slovník slovenského jazyka. 2. Red. Š. Peciar. Bratislava 1960.] – In: Ľud. 28. 1. 1961, s. 5 (ref.). – Ďalší autorkin referát o tom istom diele slovníka: Slovenský jazyk a literatúra v škole. *7*. 1961. s. 125–126.

Sborník o otázkach slovnikárskej práce. [Lexikografický sborník. Materiály z porady o prekladových slovníkoch, ktorá bola 13.–16. októbra 1957 v Piešťanoch. Red. V. Blanár. Bratislava 1961.] – In: Ľud, 24. 6. 1961. s. 5 (ref.).

Zvyšujme svoju jazykovú kultúru. [Jazyková poradňa. 2. Red. G. Horák – J. Ružička. Bratislava 1960.] – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole. *7*. 1961. s. 224–225 (ref.).

Uharkať sa (*si*). – Slovenská reč, *26*. 1961. s. 61.

1962

Doplňujúce poznámky k štúdii Štefana Siposa "Nářeční vztahy jedné vánoční legendy". – Studia Slavica, *8*, 1962, s. 158–165. Kukučínov postoj k hungarizmom a germanizmom. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, *9*, 1962/1963, s. 19–21.

Studia Slavica, *6*, 1960, č. 3–4. – In: Slovenská literatúra, *9*, 1962, s. 125–126 (ref.).

Pozor na prekladanie. – Slovenský jazyk a literatúra v škole. *9*. 1962/1963. s. 96.

Proti vulgarizácii jazyka. – Slovenský jazyk a literatúra v škole. *9*. 1962/1963. s. 128 – 3. s. obálky.

1963

Slovník slovenského jazyka. 3. diel. P – R. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1963. 912 s. (spoluautorka, členka autorského kolektívu).

Studia Slavica. *8*. 1962. – In: Slovenská literatúra. *10*. 1963. s. 511–512 (ref.).

1964

Slovník slovenského jazyka. 4. diel. S – U. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1964. 760 s. (spoluautorka, členka autorského kolektívu).

Studia Slavica. *9*. 1963. – In: Slovenská literatúra. *11*. 1964. s. 549–550 (ref.).

1965

Matej Bel ako lexikograf. – Studia Slavica, *11*, 1965, s. 424–428.

Studia Slavica. *10*. 1964. – Slovenská literatúra. *12*. 1965. s. 231–232 (ref.).

1966

Nomenclatura sex linguarum. – Jazykovedný časopis, *17*, 1966, s. 154–161.

In memoriam prof. Jána Melicha. Doplňujúce poznámky k Besztercei szójegyzák-u. – In: Jazykovedné štúdie. 9. Dejiny a dialektológia. Red. E. Pauliny. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966, s. 115–135.

Korene odporu proti spisovnej slovenčine. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, *13*, 1966/1967, s. 89–90.

Z korešpondencie Alexandra von Humboldta. – In: Literárny archív. Pramene a dokumenty. Red. A. A. Banik. Martin, Matica slovenská 1966, s. 171–210.

Studia Slavica. *10*, č. 3–4; roč. 11. 1965. – In: Slovenská literatúra, *13*, 1966, s. 319–320, 538–539 (ref.).

1967

Sima, F. – Chrenková, E. – Kazimírová, M.: Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský vreckový slovník. Bratislava 1966. – In: Slovenská reč, *32*, 1967, s. 188–189 (rec.).

1968

Oravskí slovnikári. – In: Zborník Oravského múzea. 1. Red. P. Čaplovič. Banská Bystrica, Stredoslovenské vydavateľstvo 1968, s. 157–167.

Országh, L. a kol.: Szótártani tanulmányok. Budapest 1966. – In: Slovenská reč, 33, 1968, s. 56–60 (ref.).

In memoriam prof. dr. Alojza Miškoviča. – Slavica Slovaca, *3*, 1968, s. 111–112.

1969

Bošániho slovenské poznámky v Calepinusovom slovníku. – In: Jazykovedné štúdie. 10. Štolcov zborník. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1969, s. 242–245.

Vašica, J.: Literární památky velkomoravské 863–885. Praha 1966. – In: Slavica Slovaca, *4*. 1969, s. 301–303 (ref.).

1971

Stupňovanie expresívnosti v slovenčine. – In: Jazykovedné štúdie. 11. Jónov zborník. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971, s. 47–56.

Dva staré trnavské slovníky. – Slavica Slovaca, *6*, 1971, s. 88–92.

Neznámy slovník Petra Tvrdého. – Slovenská reč, *36*, 1971, s. 176–181.

1972

Dvorník, F.: Byzantské misie u Slovanů. Praha 1970. – In: Slavica Slovaca, 7, 1972, s. 75–79 (ref.).

1973

Stručný prehľad nemeckej gramatiky pre I.–IV. ročník. 1. vyd. Bratislava, Rektorát Univerzity Komenského 1973. 136 s.

Slovenská lexikografia na rozhraní 19. a 20. storočia. – In: Universitas Comeniana. Facultas Paedagogica Tyrnaviensis. Spoločenské vedy. Philologia. 3. Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia. Red. L. Horečný et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 119–127, rus. res. s. 232, nem. res. s. 236.

Marginálie k hlaholskej abecede. – In: Literárnomúzejný časopis Matice slovenskej. 7. Red. J. Chovan. Matica slovenská 1973, s. 9–21.

1975

Odraz materiálno-ekonomickej základne v gramatickom rode niektorých zvieracích pomenovaní. – In: Zefektívnenie výučby jazykov na nefilologických vysokých školách. Celoštátny seminár: Smolenice 20. mája 1975. Bratislava, Vysoká škola ekonomická 1975, s. 85–92.

Sú slovesá *sein, haben, werden* len pomocné? – Cizí jazyky ve škole, *18*, 1975/1976, s. 380.

1976

Úvod do štúdia jazykov pre I. ročník. 1. vyd. Bratislava, Rektorát Univerzity Komenského 1976. 30 s.

1978

Význam a potreba ovládania gramatiky materinského jazyka pri učení sa cudzích jazykov. – In: Universitas Comeniana. Facultas Paedagogica Tyrnaviensis. Problémy filologického štúdia poslucháčov filozofických a pedagogických fakúlt so zreteľom na vyučovanie cudzích jazykov. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1978, s. 71–76.

Starý slovenský zoologický slovník. – Slavica Slovaca, *13*, 1978, s. 271–273, rus. res. s. 273.

Ján Damborský ako lexikograf. – Slovenská reč, *43*, 1978, s. 151–155.

1979

Dejiny slovenských slovníkov do roku 1945. 1. vyd. Bratislava, Univerzita Komenského 1979. 256 s. – 2., dopl. vyd. 1990.

Ref.: 1. Janus, H.: Zaujímavá publikácia. – Cizí jazyky ve škole, *23*, 1979/1980, s. 380–381. – 2. Kotvan, I.: Slovenská literatúra, *28*, 1981, s. 80–81. – 3. Uhlár, V.: Slovenská reč, *46*, 1981, s. 175–179. – 4. Dudok, M.: In: Zborník Spolku vojvodinských slovakistov, 3, 1981. Red. D. Dudok et al. Nový Sad (Juhoslávia), Spolok vojvodinských slovakistov 1982, s. 182–185.

Jubileum pedagogickej a jazykovednej činnosti Jána Damborského. – Slovenská reč, *44*, 1979, s. 149–152.

Odraz keltskej kultúry v slovenskej ľudovej duchovnej kultúre. – In: Literárnomúzejný letopis. 13. Red. J. Beňovský. Martin, Matica slovenská 1979, s. 9–22.
Radlinského ruský slovníček. – Slavica Slovaca, *14*, 1979, s. 302–304.
Samuel Tešedík a výuka jazyka. – Slovenská reč, *44*, 1979, s. 357–358.
Dve geniálne ženy. – Špeciálna pedagogika, *1*, 1979, s. 56–58 (o Helene Kellerovej a Anne Sullivanovej).

1980

Staré slovenské gymnázium v Prievidzi. – Slovenská reč, *45*, 1980, s. 226–229.
Andrej Cházár, zakladateľ ústavu pre nevidomých. – Špeciálna pedagogika, *2*, 1980, s. 7.
Uľahčíme a zjednodušíme vyučovanie nemeckého jazyka? – Cizí jazyky ve škole, *24*, 1980/1981, s. 127.
Vynálezca indiánskeho písma. – Špeciálna pedagogika, *2*, 1980, s. 108.

Cenné jazykovedné dielo. [Novák, L.: K najstarším dejinám slovenského jazyka. Bratislava 1980.] – In: Nové slovo. 22. 1980. č. 46. s. 20 (ref.).

1981

Slovenský gramatik Fraňo Mráz. – Slovenská reč, *46*, 1981, s. 374–352.
Probleme des deutschen Prädikativ für Slowaken. – In: Gesprochenes Deutsch in der DDR in Ausbildung und Forschung der ČSSR. (Materialien der X. Fachtagung 1980.) Red. M. Hargaš – G. Richter. Bratislava, Informationscentrum der DDR 1981, s. 256–258.
Sú slová *wo, wie, wohin* len opytovacie zámená? – Cizí jazyky ve škole, *24*, 1980/1981, s. 174.

Nobelpreisträgerin tschechischer Herkunft. – Freundschaft. 29. 1980/1981. č. 7. s. 4 (o Berte von Suttnerovej, rod. Kinskej).
Staroveká historička. – Slovenka. *33*. 1981. č. 33. s. 25 (o starovekej čínskej historičke Pan Čau).

1982

Marginálie k poetike ľudových názvov mesiacov. – In: Literárnomúzejný letopis Matice slovenskej. 16. Red. I. Sedlák. Martin, Matica slovenská 1982, s. 151–159.

Ženské písmo Tuarégov. – Slovenka. *34*. 1982. č. 47. s. 24.
Kelti a Slovensko. – In: Priateľ rodiny. Red. J. Juríček. Bratislava. Obzor 1982. s. 152–153.
Germánske meranie času a jeho názvy. – Cizí jazyky ve škole. *25*. 1981/1982. s. 180.
Sumerizmy v nemčine. – Cizí jazyky ve škole. *25*. 1981/1982. s. 243.
Jubilujúca gramatika. – Slovenský jazyk a literatúra v škole. *29*. 1982/1983. s. 88–89 (k 60. výročiu vydania práce Š. Hlavatého Vývoj skloňovania podstatných a prídavných mien slovenských. Trnava 1922).

1983

Štefan Hlavatý a jeho historicko-gramatická práca. – Slovenská reč, *48*, 1983, s. 215–221.

Kondratov, A. M.: Kniha o písme. Prel. H. Lerchová. Bratislava 1981. – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, *29*, 1982/1983, s. 254–255 (ref.).

O pôvode slov *oldomáš* a *tátoš*. – Slovenská reč, *48*, 1983, s. 316–317.

Jubilujúci lingvista. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, *29*, 1982/1983, s. 248–249 (k 161. výročiu narodenia J. K. Viktorina).

1984

Pripomienky k prekladu noviel Žena bez tône. – Slovenská reč, *49*, 1984, s. 360–366.

Posunkový jazyk. – Cizí jazyky ve škole, *27*, 1983/1984, s. 277.

Mitarbeiterin des Nobelpreisträgers. – Freundschaft, *32*, 1983/1984, č. 9, s. 12 (o Lise Meitnerovej).

J. K. Viktorin a nemčina. – Cizí jazyky ve škole, *27*, 1983/1984, s. 171.

Pan Tschau. – Freundschaft, *33*, 1984/1985, č. 1, s. 4 (o starovekej čínskej historičke Pan Čau).

Jubilejná lutherská výstava. – Cizí jazyky ve škole, *27*, 1983/1984, s. 432.

Súvislosti. [Kondratov, A. M.: Kniha o písme. Prel. H. Lerchová. Bratislava 1981.] – In: Cizí jazyky ve škole, *27*, 1983/1984, s. 378–379 (ref.).

Čierna, M. a kol.: Nemecko-slovenský slovník. Bratislava 1981. – In: Cizí jazyky ve škole, *27*, 1983/1984, s. 330–332 (ref.).

Tóth, I.: Konstantin Ciril és Metód élete és müködése. Budapest 1981. – In: Slovenská reč, *49*, 1984, s. 58–60 (ref.).

1985

Bagin, A.: Apoštolové Slovanů Cyril a Metoděj a Velká Morava. Praha 1982. – In: Slovenská reč, *50*, 1985, s. 251–252 (ref.).

Geppertová, R.: Bremeno, ktoré nenesieš. Prel. O. Silnická. Bratislava 1984. – In: Otázky defektológie, *27*, 1984/1985, s. 303–304 (ref.).

1986

Vyučovanie jazykov na Trnavskej univerzite. – In: Trnavská univerzita v dejinách školstva a vzdelanosti. Red. M. Novacká. Bratislava, Slovenská pedagogická knižnica a Ústav školských informácií v Bratislave 1986, s. 105–107.

Už pred tristopäťdesiatimi rokmi. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, *32*, 1985/1986, s. 216 (o vyučovaní slovenčiny pred 350 rokmi v Trnave).

Vyučovanie jazykov na univerzite v Trnave. – Kultúra a život Trnavy, *17*, 1986, č. 2, s. 19–20.

[Diskusný príspevok.] – In: IX Meždunarodnyj sjezd slavistov. Kijev, senťabr 1983 g. Materialy diskussi. Jazykoznanije. Red. V. T. Kolomijec et al. Kijev, Naukova dumka 1986, s. 108 (k referátu E. Eichlera).

1987

Prvý stredoslovenský slovníček. – In: Literárnomúzejný letopis. 21. Red. I. Sedlák. Martin, Matica slovenská 1987, s. 124–129.

Vyučovanie jazykov na trnavskej univerzite. – Literárnomúzejný letopis. 21. Red. I. Sedlák. Martin, Matica slovenská 1987, s. 65–67.

Výuka jazykov pred 350 rokmi. – Cizí jazyky ve škole, *30*, 1986/1987, s. 311.

Levočský slovníček. – Slovenská reč, *52*, 1987, s. 318–319.

1988

Slovenský matematik spred 200 rokov. – In: Biografické štúdie. 22. Red. A. Maťov čík. Martin, Matica slovenská 1988, s. 174–176.

Nebiť do každého hrnca varechou. – Slovenka, *40*, 1988, č. 36, s. 14 (k problematike žiakov so samými jednotkami).

1989

Chodníček k spoločnému prajazyku? – Cizí jazyky ve škole, *33*, 1989/1990, s. 25.

Veľká dcéra Prahy. – In: Priateľ rodiny 1990. Red. J. Molitoris et al. Bratislava, Obzor 1989, s. 99 (o prvej nositeľke Nobelovej ceny za mier za rok 1905 B. Suttnerovej, rod. grófke Kinskej, za román Odložte zbrane).

1990

K pôvodu niektorých slovenských názvov mytologických postáv. – Slovenský národopis, *38*, 1990, s. 469–470.

Slovenčina a spoločnosť. Sumerizmy na Slovensku. – Slovenské národné noviny, *1*, 1990, č. 8, s. 7.

1991

"Wie enteckte man die Schokolade?" – Freundschaft, 1991, č. 2, s. 6.

Prekladateľská činnosť

Laforet, C.: Vianočný dar. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1987. Red. red. rada. Trnava – Bratislava, Spolok sv. Vojtecha v Cirkevnom nakladateľstve 1986, s. 131–136.

Schneider, R.: Milostiplná noc. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1987. Red. red. rada. Trnava – Bratislava, Spolok sv. Vojtecha v Cirkevnom nakladateľstve 1986, s. 160–161.

Ölbeyová, I.: "Vianoce". – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1988. Red. red. rada. Bratislava, Cirkevné nakladateľstvo 1987, s. 144.

Wildenheinová, M. V.: Vianoce v hoteli. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1988. Red. red. rada. Bratislava, Cirkevné nakladateľstvo 1987, s. 145–147.

Wildenheinová, M. V.: Svätá noc. (Čo dokáže vianočná pohľadnica.) – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1988. Red. red. rada. Bratislava, Cirkevné nakladateľstvo 1987, s. 148–149.

Chinesisches Märchen von Bambusbaum. – Freundschaft, 1988/1989, č. 4, s. 6.

Martinosian, V.: Január. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1989. Red. red. rada. Trnava, Spolok svätého Vojtecha 1988, s. 26.

O bambusovníku. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1989. Red. red. rada. Trnava, Spolok svätého Vojtecha 1988, s. 161.

Pole šťastia. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1989. Red. red. rada. Trnava, Spolok svätého Vojtecha 1988, s. 162–163.

Rahner, K.: Sväto noc. – Duchovný pastier, 69, 1988, s. 119–120.

Roth, E.: Vianočný obraz. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1989. Red. red. rada. Trnava, Spolok svätého Vojtecha 1988, s. 157–161.

Krügerová, R.: Zabielené obrazy. Z denníka reštaurátora. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1990. Red. J. Medek et al. Bratislava, Cirkevné nakladateľstvo pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave 1989, s. 87–90.

Schlinkertová, M.: Dedičstvo. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1990. Red. J. Medek et al. Bratislava, Cirkevné nakladateľstvo pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave 1989, s. 91–92.

Rinserová, L.: Kytička bielych narcisov. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1990. Red. J. Medek et al. Bratislava, Cirkevné nakladateľstvo pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave 1989, s. 103–106.
Wurthamm, K.: Biely orgován. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1990. Red. J. Medek et al. Bratislava, Cirkevné nakladateľstvo pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave 1989, s. 109–110.
Lotz, J.: Trpezlivosť je sila. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1990. Red. J. Medek et al. Bratislava, Cirkevné nakladateľstvo pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave 1989, s. 140–143.
Mühlenweg, F.: Človek musí mať dôveru. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1990. Red. J. Medek et al. Bratislava, Cirkevné nakladateľstvo pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave 1989, s. 158–160.
Kumpfová, E.: Život a dielo Doroty Kerinovej. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1991. Red. A. Adamkovič. Bratislava, Vesna pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave 1990, s. 51–54.
Giczy, G.: Tajomstvo Slova. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1991. Red. A. Adamkovič. Bratislava, Vesna pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave 1990, s. 99.
Kumpfová, E.: Sestra Angela. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1991. Red. A. Adamkovič. Bratislava, Vesna pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave 1990, s. 144.
Herriot, J.: Vianočné mača. – In: Pútnik svätovojtešský. Kalendár na rok 1991. Red. A. Adamkovič. Bratislava, Vesna pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave 1990, s. 154–156.

Zostavil *L. Dvonč*

Záverečná správa komisie JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd

V tomto časopise (porov. Slovenská reč, 55, 1990, s. 360–365) bola pred dvoma rokmi uverejnená predbežná správa o tom, ako komisia JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd v zložení Dr. František K o č i š, CSc., Dr. Ivan M a s á r a Štefan M i c h a l u s začala svoju činnosť a aké kroky podnikla, aby sa tým pracovníkom ústavu, ktorí sa uchádzali o rehabilitáciu, mohlo vymáhať morálne i finančné odškodnenie za ujmu, ktorú utrpeli za komunistickej totality v socialistickom zriadení. V závere tejto správy sa konštatuje, že ide o zverejnenie postupu v prvej etape rehabilitačného procesu, aby sa naša verejnosť mohla dozvedieť, ktorí jazykovedci a akým spôsobom boli postihnutí a v dôsledku toho žiadali o rehabilitáciu alebo sa k výzve o uchádzanie sa o rehabilitáciu čiže nápravu krívd minulosti vyjadrili osobitným listom. Ďalej sa v správe konštatovalo, že tí jazykovedci, ktorí žiadali aj finančné odškodnenie, svoje nároky budú môcť uplatňovať až po vyjdení zákona o mimosúdnych rehabilitáciách. Ich nároky na finančné odškodnenie sa písomne zachytili aj v komisii JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd (konkrétne išlo o V. B l a n á r a a M. H a y e k o v ú) a boli odoslané komisii Predsedníctva Slovenskej akadémie vied pre nápravu krívd.

Po zverejnení zákona o mimosúdnych rehabilitáciách v dennej tlači (v denníku Národná obroda bol zverejnený 17. 2. 1991) boli tí jazykovedci, ktorí žiadali aj finančné odškodnenie, osobne inštruovaní o tomto zákone v tom zmysle, že si svoje nároky majú uplatniť podľa znenia príslušných paragrafov zákona o mimosúdnej rehabilitácii (konkrétne podľa § 21–28). To, že by sa po vyjdení tohto zákona bola komisia P SAV pre nápravu krívd skontaktovala s uvedenými pracovníkmi, komisii JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd nie je známe. Po istom čase M. Hayeková komisii

JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd oznámila, že jej žiadosť o zvýšenie dôchodku na základe zákona o mimosúdnych rehabilitáciách vybavuje Úrad dôchodkového zabezpečenia v Bratislave. Materiály, ktoré V. Blanár poslal Predsedníctvu SAV a ktoré komisia P SAV pre nápravu krívd poslala komisii JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd na vybavenie, V. Blanár vyžiadal späť, aby svoje nároky na finančné odškodnenie vymáhal podľa zákona o mimosúdnych rehabilitáciách.

Nevyriešený zostal návrh komisie na rehabilitáciu prof. Ľ. N o v á k a. Komisia JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd iniciovala návrh, aby Ľ. Novák bol vymenovaný za riadneho člena SAV, teda za akademika a aby bol aj finančne náležite odškodnený. Tento návrh podporilo aj vedenie Filozofickej fakulty UPJŠ v Prešove, ako aj výbor Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV. Po zrušení Valného zhromaždenia SAV ako najvyššieho výkonného orgánu SAV, návrhy na titul akademika sa stali bezpredmetné, lebo voľby nových členov Akadémie sa už nepripravovali. O možnostiach finančného odškodnenia sa komisia P SAV pre nápravu krívd vo svojich písomných odpovediach adresovaných komisii JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd nikdy nezmieňovala a navyše nie je známe, že by s prof. Ľ. Novákom bola nadviazala písomný alebo osobný kontakt. Výzva jazykovednej obce, aby Ľ. Novák ako zakladateľ Akadémie bol čo najskôr aj zo strany SAV rehabilitovaný a pred verejnosťou vyhlásený ako jeden z tých vynikajúcich slovenských vedcov, ktorý sa vzoprel komunistickej totalite už v r. 1948, doteraz vyšla naprázdno.

Preto komisia JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd vo februári 1992 predostrela dekanovi FF UK v Bratislave a FF UPJŠ v Prešove, ako aj riaditeľovi Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV a vedeckej rade JÚĽŠ SAV návrh, aby tieto inštitúcie spoločne odporúčali Ľ. Nováka na udelenie Národnej ceny SR za jeho celoživotné vedecké dielo, ako aj za jedinečný akt založenia Slovenskej akadémie vied a umení v r. 1942. Návrh sa mal podať do konca marca 1992. V čase písania tejto správy (24. 2. 1992) riaditeľ JÚĽŠ SAV dostal súhlasné vyjadrenie iba od dekana FF UK doc. I. Slimáka, a tak spoločný návrh na udelenie Národnej ceny SR podal Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV a Filozofická fakulta UK.

Komisia JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd ešte pokladá za potrebné konštatovať, že v Kultúre slova (25, 1991, s. 82–84) bol uverejnený článok V. Blanára nadpísaný Z listov komisii pre nápravu krívd pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV. Komisia JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd vyhlasuje, že list tohto znenia ani nijaký iný list od V. Blanára nedostala.

Listom predsedu komisie P SAV pre nápravu krívd RNDr. S. Takácsa, DrSc., zo dňa 14. 1. 1992 boli v SAV všetky komisie pre nápravu krívd zrušené a príslušné materiály komisií boli archivované v každom ústave. Tým svoju činnosť ukončila aj komisia JÚĽŠ SAV pre nápravu krívd.

F. Kočiš, I. Masár, Š. Michalus

Slovenčina medzi najdôležitejšími jazykmi sveta

Na svete, ako je všeobecne známe, sa hovorí mnoho tisíc jazykmi. Pokusy o stanovenie ich presného počtu ostávajú dnes už výlučnou vecou typologických náturistov. Dôvody, prečo sa o to seriózni vedci nepokúšajú, sú dostatočne známe a nie je potrebné ich znovu opakovať (porov. o tom napr. v knihe Jazyky sveta od V. Krupu, J. Genzora a L. Drozdíka, Bratislava, Obzor 1983, s. 7–8). Našu pozornosť však nemohol nezaujať pokus pripísať niektorým spomedzi spomínaných tisícov jazykov status najdôležitejších alebo najvýznamnejších, najmä ak sa medzi nimi ušlo miesto aj slovenskému jazyku. Tak je to v rozsiahlom vyše 1000-stránkovom kompendiu známeho amerického typológa Bernarda C o m r i e h o , ktoré vyšlo pod názvom *The World's Major Languages* (Ed. by B. Comrie. London – Sydney, Cromm Helm 1989. 1025 s.).

Táto práca, v ktorej sa opisuje 37 "najvýznamnejších" jazykov sveta, predstavuje výsledok spolupráce 44 angloamerických autorov, známych svojimi zásadnými prácami zo všeobecnej jazykovedy i vysokou medzinárodnou reputáciou. Spomeňme z nich aspoň E. Haugena (spracoval škandinávske jazyky), C. N. Liho a S. Thompsonovú (čínština), M. Shibataniho (japončina), P. Schachtera (tagalčina), B. T. Newmana (hauština), D. Shorta (čeština a slovenčina).

V úvode zväzku (s. 1–29) jeho editor B. Comrie podáva výklad o genetických a sociálnych faktoroch, ktoré sú významné z hľadiska rozšírenosti jazykov na zemeguli, a prehľad jazykov a jazykových rodín v piatich svetadieloch. Kompendium, ktoré je venované 37 najvýznamnejším jazykom a 13 jazykovým rodinám, sa člení na 50 častí. Jednotlivé kapitoly, v názvoch ktorých sa zreteľne odráža výber jazykov, sa uvádzajú v tomto poradí: 1. indoeurópske jazyky, 2. germánske jazyky, 3. angličtina, 4. nemčina, 5. holandčina, 6. dánčina, nórčina a švédčina, 7. latinčina a italické jazyky, 8. románske jazyky, 9. francúzština, 10. španielčina, 11. portugalčina, 12. taliančina, 13. rumunčina, 14. slovanské jazyky, 15. ruština, 16. poľština, 17. čeština a slovenčina, 18. srbochorvátčina, 19. gréčtina, 20. indoárijské jazyky, 21. sanskrit, 22. hindi-urdu, 23. bengálčina, 24. iránske jazyky, 25. perština, 26. paštu, 27. uralské jazyky, 28. maďarčina, 29. fínčina, 30. turečtina a turkické jazyky, 31. afroázijské jazyky, 32. semitské jazyky, 33. arabčina, 34. hebrejčina, 35. hauština a čadské jazyky, 36. tamilčina a dravidské jazyky, 37. tajské jazyky, 38. tajčina, 39. vietnamčina, 40. sinotibetské jazyky, 41. čínština, 42. barmčina, 43. japončina, 44. kórejčina, 45. austronézske jazyky, 46. indonézština a malajčina, 47. tagalčina, 48. nigersko-kordofánske jazyky, 49. jorubčina, 50. svahilčina a bantuské jazyky. Čierna Afrika je zastúpená len jazykmi joruba, hausa a svahili. Úplne nepovšimnuté však ostali oblasti Severnej, Strednej a Južnej Ameriky, Austrália, Pacifik a napokon i bývalý Sovietsky zväz (okrem ruštiny).

Kapitoly majú jednotnú kompozíciu: v úvode sa charakterizuje jazyková situácia, ďalej sa stručne opisuje foneticko-fonologický systém príslušného jazyka, používaná písomná sústava, jeho morfológia, syntax a v niektorých prípadoch aj lexika. V snahe vyjadrovať sa čo najkoncíznejšie (jednotlivé kapitoly majú okolo 20 strán)

niektorí autori ponúkajú texty pomerne náročné – komplikované je najmä rekonštruovanie morfém z jednotlivých jazykov, z ktorých viaceré sa ani neprekladajú do angličtiny. Okrem čisto synchrónnych výkladov v niektorých kapitolách nachádzame aj diachrónne výklady. Celkom historicko-porovnávajúco vyznievajú kapitoly o jazykových rodinách. Každú časť dopĺňa ešte komentovaná bibliografia najdôležitejších prameňov o danom jazyku. Chýba azda už len krátky text, ktorý by doplnil predstavu o fonetickej, resp. grafickej podobe jazyka.

Výklad o kritériách, na základe ktorých boli jednotlivé jazyky zaradené do kompendia, uvádza autor v predslove. Na prvom mieste je to počet hovoriacich, avšak tento údaj sa dopĺňa nadregionálnou platnosťou jazyka (jeho uplatňovanie aj mimo hraníc vlastného štátu) a kultúrnym významom (literárna tradícia). Tagalčina, malajčina sú príkladmi na jazyky, ktoré si svoj status významnosti "vyslúžili" iste najmä svojou nadregionálnou platnosťou – používajú sa ako lingua franca na rozsiahlych územiach. Latinčina, sanskrit a hebrejčina sú zasa tými jazykmi, ktoré editor do kompendia zaradil v dôsledku ich kultúrneho významu v dejinách civilizácie.

Kapitolu o češtine a slovenčine spracoval D. S h o r t . Pripomína, že podľa štatistických údajov čeština a slovenčina naozaj nepatria medzi "major languages". Slovenčina podľa počtu používateľov zaberá 79. miesto, čeština 59. miesto (podľa Jazykov sveta, s. 461). Informuje sa tu, že Slováci žijú ešte vo väčších alebo menších komunitách v Rumunsku, Juhoslávii, Maďarsku, Poľsku, ale aj v Kanade, USA a Južnej Amerike. Bolo by možné, pravdaže, doplniť ešte bývalý Sovietsky zväz, Austráliu i Rakúsko, lebo už aj tam sa slovenská menšina "odtajňuje".

Autor kapitoly na viacerých miestach uvádza tvrdenie, že slovenčina je v mnohých smeroch (najmä však morfonologicky) modernejšia ako čeština. Obidva jazyky sa vykladajú v konfrontácii, aj keď v samostatných statiach. Možno tu nájsť dobrý prehľad vývinu našich dvoch národných, resp. spisovných jazykov, porovnávajú sa ich grafické sústavy, pravopis a fonologické systémy. Výstižne sa informuje o niektorých zvláštnostiach slovenčiny, o hláske *ä*, sonantách *r, l*, trochu menej o rytmickom krátení, najviac miesta sa však venuje tvaroslovnej paradigmatike a podávajú sa aj informácie o slovenskej syntaxi. V rámci tohto výkladu možno polemizovať azda s jediným výrokom D. Shorta, že kým čeština bola vo svojom vývine najviac ovplyvnená nemčinou, slovenčina zasa maďarčinou. Súpis literatúry na konci kapitoly sa takisto nezdá dosť reprezentatívny.

Vzniká tu však otázka, komu je toto kompendium adresované. V úvode editora B. Comrieho, ktorý je zároveň aj autorom kapitol o slovanských jazykoch a o ruštine, možno nájsť zmienku, že sa tu chcelo vyjsť v ústrety aj nelingvistom. Zrejme z toho dôvodu sa niektoré výrazy a termíny doplňujúco vysvetľujú. Domnievame sa však, že pre laikov je toto dielo i tak dosť ťažko prístupné: vnímanie komplikujú najmä časté príklady transkribované podľa API, mnohé grafické prostriedky a termíny známe iba lingvistom a pod. Ak je dielo určené skôr adeptom lingvistiky, ktorí hodlajú začať so štúdiom rozličných jazykov, resp. jazykovej typológie, potom je zasa škoda, že následkom zvolených kritérií sa do zväzku nedostali mnohé

zaujímavé a z typologických diskusií dobre známe jazyky, akými sú napr. eskimácke, irokézske, papuánske jazyky, jazyk hopi a i. Toto kompendium však možno chápať aj ináč: je to krátky opis 37 jazykov sveta a 13 rodín na dobrej úrovni, zaujímavý výklad o pojme "major languages", úvahy o jeho sociálnej determinácii – jazyky sa môžu stať významné (angličtina), ale aj prestať byť významné (sumerčina), pričom, pravdaže, nejde o gramatickú štruktúru, ale o sociálne faktory. A zanedbateľné nie je ani to, že je tu informácia pre svetovú lingvistiku medzi inými jazykmi aj o slovenčine a jej "propagácia" ako jazyka typologicky zaujímavého, kultúrne významného a moderného. Na veci nič nemení, že iný editor by mohol zvoliť iné kritériá a výber jazykov urobiť iným spôsobom.

S. Ondrejovič

Sémantika slovenských prísloviek

Pod týmto názvom publikoval J. Š i k r a výsledky svojej kandidátskej práce ako monografiu v edícii Jazykovedné štúdie (Bratislava, Veda 1991. 212 s.). Cieľom publikácie je podľa slov autora prehĺbiť doterajšie vedomosti o lexikálno-sémantických vlastnostiach slovenských prísloviek a ich syntakticko-sémantickom zapojení (s. 183). Autor sa usiluje o komplexný pohľad na tento autosémantický, autosyntagmatický slovný druh s akcentovaním práve syntakticko-sémantického hľadiska. Uvedený prístup je v súlade nielen s tendenciami v súčasnom výskume slovenskej syntaxe, ale aj s potrebami pedagogickej jazykovej praxe, v ktorej sa v zásade ešte aj dnes uplatňuje tradičná klasifikácia a opis adverbií podľa Morfológie slovenského jazyka z roku 1966. Aplikácia uvedenej klasifikácie pri jazykovom rozbore textov spôsobovala nie vždy jednoznačné, ba niekedy až protirečivé interpretácie pri identifikácii prísloviek príčiny, účinku, účelu, resp. zreteľa. Pri posudzovaní predstavovanej monografie si budeme všímať aj efektívnosť uplatnenia ich záverov v školskej praxi.

Autorova orientácia na syntakticko-sémantické fungovanie prísloviek je zreteľná už pri výbere a analýze východiskovej literatúry (s. 11–21). V prvej kapitole sa venuje pozornosť morfologickým, derivatologickým, lexikálno-sémantickým a syntaktickým prácam zaoberajúcim sa sémantikou prísloviek a ich vetnočlenským zapojením, a to najmä z českej, slovenskej, sovietskej, ale aj poľskej, bulharskej, anglickej a nemeckej jazykovedy. V druhej kapitole o metodologických východiskách (s. 26–62) je charakterizovaný pojmový aparát, pomocou ktorého sa analyzujú slovenské príslovky v tretej kapitole (s. 63–182). V metodologických východiskách sa autor tézovite dotýka znakovej povahy adverbií, ale predovšetkým tu formuluje definície základných pojmov sémantickej analýzy. Lexia je definovaná ako bilaterálna jednotka majúca formu a jeden význam a fungujúca na lexikálno-sémantickej rovine

jazykového systému, kým lexéma sa chápe ako jednotka lexematickej roviny (s. 29). Na označenie významových zložiek adverbiálnych lexií sa využívajú syntagmatické (syntakticko-sémantické) relačné sémy a paradigmatické nerelačné sémy. Pri charakteristike paradigmatických sém, ktoré charakterizujú lexikálno-sémantické polia, vychádza J. Šikra z typológie sém V. Blanára, ktorú však rozširuje a modifikuje. Základné skupiny prísloviek sa vyčleňujú pomocou hierarchicky najvyšších integračných sém spôsobu, zreteľa, priestoru, času a stavu. Hierarchicky nižšie sú klasifikačné sémy na vyčlenenie lexikálno-sémantických polí v rámci základných skupín (napr. kvantita, miera, modalita, smer, duratívnosť, schopnosti participantov atď.), identifikačné sémy na charakteristiku lexikálno-sémantických skupín v rámci lexikálno-sémantických polí (napr. účinok, cieľ, prostriedok, časový aspekt, veľká miera, momentálny psychický stav), ďalej špecifikačné sémy vymedzujúce spoločné lexie v lexikálno-sémantických skupinách (napr. analógia, predčasnosť, kruhovosť, diagonálnosť, farba, účel) a diferenčné sémy na vymedzenie prísloviek s antonymnými významami (napr. výška, zámer, určitosť). Dôležité sú hlavne integračné paradigmatické sémy, ktoré autor spolu so syntagmatickými sémami použil na vymedzenie šiestich syntakticko-sémantických typov slovenských prísloviek. Syntagmatické sémy vyplývajú zo základnej vetnočlenskej funkcie prísloviek ako adverbiálnych určení predikátu, resp. zo sekundárnej predikatívnej funkcie tzv. obsahových prísloviek. Na základe vzťahu prísloviek k predikátu a participantom vety slovenské adverbiá vytvárajú podľa J. Šikru šesť syntakticko-sémantických typov: I. príslovky spôsobu (s. 63–76) so syntagmatickou sémou inherentnej modifikácie a integračnou sémou spôsobu charakterizujú činnosť alebo správanie ľavointenčného participanta, napr. príslovka *veselo* vo vete *Anka sa veselo usmieva* (s. 39). II. príslovky spôsobu so syntagmatickou sémou inherentnej modifikácie a integračnou sémou spôsobu, ktoré modifikujú len predikát, napr. *Marek sa dobrovoľne prihlásil na brigádu* (s. 106). III. príslovky spôsobu so syntagmatickou sémou inherentnej modifikácie a integračnou sémou spôsobu, "ktoré charakterizujú predikát a súčasne participant, alebo charakterizujú len predikát – bez vzťahu k participantom" (s. 42), napr. *Žiak krátkozrako pozeral na tabuľu*. IV. typ tvoria zreteľové príslovky so syntagmatickou sémou inherentnej delimitácie a integračnou sémou zreteľa, ktoré sa vyznačujú vnútorným vymedzením intencie predikátu, napr. *Potrebujeme významovo rozlíšiť obe slová*. V. syntakticko-sémantický typ predstavujú príslovky priestoru a času majúce syntagmatickú sému adherentnej determinácie a integračnú sému priestoru alebo času, ktoré vyjadrujú priestorové a časové určenie predikátu, napr. *Včera sme sa stretli doma*. VI. typ zahŕňa stavové a modálne príslovky so syntagmatickou sémou predikácie a integračnou sémou stavu, resp klasifikačnou sémou modality pri časti prísloviek, napr. *bolo mu teplo, bolo treba odísť*.

Do I.–III. syntakticko-sémantického typu sú okrem prísloviek spôsobu zaradené zhodne s tradíciou príslovky miery a netradične aj lexie, ktoré sa zvyčajne zaraďovali medzi príslovky príčiny, účinku, účelu, ktoré majú spoločnú syntagmatickú sému modifikácie a integračnú sému spôsobu, ale rozdielne hierarchicky nižšie paradigmatické sémy, napr. identifikačné sémy intenzity, účinku

a špecifikačné sémy príčiny alebo účelu. Z hľadiska didaktickej aplikácie sa nám takéto začlenenie prísloviek príčiny, účelu, účinku medzi spôsobové príslovky vidí účelné jednak preto, že sú to zriedkavé príslovky, keďže významy príčiny, účelu, účinku sa vyjadrujú v slovenčine predovšetkým okolnostnými pádmi, resp. vedľajšími vetami, jednak preto, že ich identifikácia v texte bola sťažená stálou prítomnosťou sémy spôsobu, napr. *urobil to úmyselne* (ako? – prečo?), *bezcieľne sa túlal po sídlisku* (ako? – za akým účelom?), *skúšky zložil úspešne* (ako? – s akým účinkom?). Prijateľné je aj Šikrovo zaradenie slov typu *dvojnásobne, dvojmo, dvojito* medzi spôsobové príslovky (s. 83–84). Za menej vhodné pokladáme vyčlenenie troch samostatných syntakticko-sémantických typov so syntagmatickou sémou vnútornej modifikácie a spoločnou integračnou sémou spôsobu. Ich odlišovanie podľa toho, či vyjadrujú spôsobovú charakteristiku činnosti/správania ľavointenčného participanta, charakteristiku predikátu, resp. charakteristiku predikátu alebo predikátu a participanta (s. 43) je podľa nás na nižšej úrovni (skôr ako podskupiny spôsobových prísloviek). Navyše sa nazdávame, že transformácie na odlíšenie týchto troch typov (uvedené najmä na s. 64, 73, 74, 119, 125, 127) nie sú jednoznačné. Napr. vetu *Hanka sa smutne usmieva* by sme netransformovali podľa autora ako *Hanka je smutná a usmieva sa,* ale skôr *Hanka sa usmieva a je pri tom* (usmievaní) *smutná* (*smutný úsmev Hanky*). Myslíme si, že ľavointenčný participant sa dá v podobných vetách charakterizovať pomocou príslovky aj v hĺbkovej rovine len prostredníctvom predikátu. V tejto súvislosti sme od monografie očakávali viac argumentov na odkrytie hĺbkových sémantických vzťahov a na identifikáciu vetnočlenských funkcií vlastnostných prísloviek a prídavných mien práve v týchto typoch: *zronene sedela za stolom – sedela za stolom zronená,* resp. *Jano nahnevane odhodil raketu – Jano odhodil raketu nahnevaný.*

Na rozdiel od doterajšej klasifikácie slovenských adverbií vymedzuje J. Šikra osobitne ako samostatný syntakticko-sémantický typ mimoriadne produktívne príslovky zreteľa. Vhodne a dostatočne jasne dokazuje, že tieto príslovky, ktoré s príslovkami spôsobu spája spoločná otázka *ako*, majú inú syntagmatickú sému – delimitujú intenciu predikátu, prípadne jeho zameranie na pravointenčný participant a majú odlišnú integračnú sému zreteľa. Odpovedajú na otázku *vzhľadom na čo, z aspektu čoho*, sú sémanticky motivované abstraktnými substantívami, derivačne často sú prvotné voči paralelným adjektívam (*myšlienkovo spracovať – myšlienkové spracovanie*) a nemôžu byť negované (s. 133–137).

Do spoločného typu zaradil autor teoreticky i prakticky relatívne bezproblémové priestorové a časové príslovky, ktoré určujú, determinujú predikát adherentne. Do osobitného šiesteho typu – stavovej predikácie – sú začlenené stavové príslovky, známe ako tzv. obsahové, vetné príslovky alebo označované termínom predikatíva, ktorý hádam výstižnejšie vyjadruje ich syntagmatickú sému predikácie než termín stavové príslovky motivovaný integračnou sémou stavu.

V uvedenej klasifikácii prísloviek sa za rozhodujúce pokladajú syntakticko-sémantické sémy inherentnej modifikácie predikátu, inherentnej delimitácie predikátu, adherentnej determinácie predikátu a séma predikácie. Na druhom

mieste sa vyčleňujú jednotlivé typy pomocou integračných sém spôsobu, zreteľa, priestoru, času a stavu. Z toho vyplýva, že doterajšie základné delenie prísloviek na vlastnostné a okolnostné je pre autora – podľa nás právom – fakultatívne. Rozlišovanie vlastnostných a okolnostných prísloviek má väčší význam pre slovotvorbu, príp. jazykovú kultúru než pre morfologický a syntaktický rozbor.

Ako sme už uviedli, niektoré tvrdenia v monografii pokladáme za diskutabilné. Okrem transformácií na osvetlenie sémantických vzťahov prísloviek k predikátu a participantom takto hodnotíme aj označovanie samostatnej derivačnej morfémy *po* v spojení *po slovensky* ako predložky (s. 131) alebo rovnaké zaradenie lexém *vidno, nevidno, nevedno* medzi uvádzacie častice (s. 170). Vidí sa nám, že rozdiel medzi nimi pri transformácii do préterita je dostatočným dôkazom na ich odlíšenie: *bolo vidno, že zmenili svoje stanovisko* a **bolo nevedno/nebolo vedno, kedy prídu hostia*.

Napriek vyššie spomínaným výhradám k vyčleňovaniu troch samostatných typov spôsobových prísloviek je navrhovaná klasifikácia prísloviek v školskej praxi použiteľná a inštruktívnejšia než doterajšie delenie. Posudzovaná monografia J. Šikru prináša dôkladnú sémantickú a syntaktickú analýzu rozsiahleho jazykového materiálu a je cenným teoretickým a praktickým príspevkom k poznaniu sémantiky slovenských prísloviek.

M. Sokolová

KAČALA, J.: Sloveso a sémantická štruktúra vety. Bratislava, Veda 1989. 252 s.

Monografia o slovese a sémantickej štruktúre vety, ktorou jej autor J. K a č a l a zavŕšil istú etapu svojho sústavného syntaktickosémantického výskumu, je už našej odbornej verejnosti dobre známa, takže v našej recenzii môžeme upustiť od orientačných informácií o diele a výlučne sa venovať jeho celkovému hodnoteniu. Na úvod podčiarkujeme, že ide o významné dielo súčasnej slovenskej lingvistickej produkcie, ktoré obohacuje slovenské jazykovedné myslenie o istú sústavu pojmov, rozvíja teóriu syntaktickej sémantiky vo vzťahu k súčasnej slovenčine a poskytuje množstvo výskumných podnetov. V čom spočíva význam Kačalovej knihy?

1. V monografii sa riešia kľúčové otázky syntaktickej sémantiky a jej výsledky tvoria dôležitú časť poznatkovej bázy pre komplexný opis syntaxe súčasnej slovenčiny v súlade s terajším stavom lingvistického výskumu. Absencia syntaxe slovenského jazyka akademického typu značne znevýhodňuje slovenských lingvistov pri rozvíjaní komplexného poznávania nášho jazyka, vysokoškolských pedagógov pri príprave odborníkov v oblasti slovenského jazyka, ale aj učiteľov na základných a stredných školách pri vyučovaní materinského jazyka. Dielo J. Kačalu je význam-

ným príspevkom k základnému výskumu slovenčiny a výdatným zdrojom poznatkov pre učiteľov. Osobitne vyzdvihujeme fakt, že autor pracuje s jasne vymedzenými pojmami a jeho výklad sa vyznačuje pevnou a prehľadnou myšlienkovou konzistentnosťou, čo umocňuje informatívnu hodnotu diela.

2. Syntaktickú sémantiku v súčasnej jazykovede charakterizujú rozličné prístupy a metódy skúmania a sledovaná zložka jazyka sa teoreticky uchopuje z rozličných aspektov. Záplava literatúry v tejto oblasti je takmer neprehľadná, ale jestvuje pomerne málo diel, v ktorých sa s úspechom vedome nadväzuje na lingvistickú tradíciu v tejto oblasti. Kačalova práca patrí k tým dielam, ktoré plodne využívajú výdobytky tradičnej lingvsitiky a vyhýbajú sa originálnosti za každú cenu, lebo sú zamerané na kontinuálne rozvíjanie lingvistickej teórie. V rámci systémovej lingvistiky je jej prínos nesporný. Silne je zakotvená v domácej lingvistickej tradícii a je náznakom toho, že by bolo reálne uvažovať o takom tímovom výskume, ktorého výsledky by sa aj v zahraničí prijímali ako výdobytky slovenskej lingvistickej školy. Ide o ďalšie dielo zo slovenského jazykovedného prostredia, ktoré dokazuje, že slovenská jazykoveda je intelektuálne pripravená na to, aby vniesla špecifický slovenský vklad do súčasného lingvistického myslenia.

3. Hodnotená kniha poskytuje spoľahlivú metodologickú orientáciu pri skúmaní sémantiky slovenských viet. Známy kompozičný princíp logika G. Fregeho, podľa ktorého význam celku je funkciou významu jeho častí a spôsobu ich spájania, je jedným z metodologických východísk súčasnej syntaktickej sémantiky. Hoci Kačalova metodologická koncepcia nevyrástla v bezprostrednom styku s logickou sémantikou, v istom zmysle predstavuje jeden z možných spôsobov uplatnenia spomínaného princípu pri opise sémantiky vety. Keď zdôrazňuje, že lexikálny význam je základný a súčasne východiskový pre všetky ostatné druhy významov, poukazuje vlastne na to, že v lexikálnej sémantike treba hľadať potenciálnu sémantickú reprezentáciu vety. Zreteľne ukazuje vzťah medzi komponentovou stavbou sémantiky lexikálnej jednotky a významom a obsahom vety. Osvetľovanie tohto vzťahu je, pravdaže, stredobodom záujmu aj mnohých iných koncepcií, ktoré poskytujú poznatky o ňom v rozličných súvislostiach. Kačalov prínos spočíva v tom, že (prostredníctvom istej schematizácie, ktorá je na istom stupni poznávania nevyhnutná a užitočná) ozrejmil pojmy sémantická štruktúra a obsah vety vo vzťahu ku komponentovej hierarchiii v sémantike slova. Poučný je jeho štvorkrokový postup pri opise sémantickej štruktúry vety na základe teórie intencie slovesného deja.

4. Monografia dobre znázorňuje, aké dôležité sú všeobecnolingvistické poznatky pre teoreticky zdôvodnený opis slovenského jazyka a naopak, ako vedecká analýza slovenčiny prispieva k obohacovaniu všeobecnej jazykovedy. Pravda, treba dodať, že dielo (ako mnohé ďalšie slovenské lingvistické práce) je poznačené závažnou medzerou v slovenskej jazykovede, totiž tým, že sa u nás inštitucionálne nepestuje všeobecná jazykoveda, ktorá by okrem iného poskytovala sústavné informácie o všeobecnolingvistickom dianí vo svete. Táto nevýhoda slovenskej lingvistiky je v mnohých prácach citeľne prítomná, pretože v nich chýbajú komplexné zhodnotenia

stavu výskumu sledovaných otázok a zodpovedajúce vývody z nich, v dôsledku čoho sa rozbor sledovaných javov objektívne vopred ochudobňuje. Napriek tejto nevýhode recenzovaná kniha podáva veľmi dobrý teoretický obraz sémantiky slovenskej vety (vrátane problémov, ktoré sú späté s jej teoretickým uchopením).

5. Práca J. Kačalu obsahuje aj cenné empirické poznatky o niektorých javoch súvisiacich so sémantikou slovenskej vety. Z tohto hľadiska sú významné najmä tri podkapitoly, v ktorých sa analyzuje sémantika a intencia osobných a neosobných slovies, súvzťažných nezvratných a zvratných slovies a vznik konverzných slovies v súvise so sémantickou deriváciou.

Ako sme v úvode spomínali, monografia prináša množstvo výskumných podnetov. Na jednej strane explicitne alebo implicitne ukazuje, ktoré témy sú pri skúmaní syntaktickej sémantiky súčasnej slovenčiny najaktuálnejšie (za najzávažnejšie považujeme komplexný opis vetných typov, výskum obsahu vety v jeho komplexnosti a výskum kontextového významu, t.j. referenčnej zakotvenosti vety) a na druhej strane podnecuje do diskusie a ujasňovania viacerých dôležitých teoretických otázok. Ktoré otázky sa ponúkajú do pozornosti?

1. Je pravda – ako sa v práci konštatuje –, že sa bežne rozlišuje medzi vedomým odrazom a jazykovým významom a že je rozšírený názor na jazykový význam ako jazykovo stvárnený obsah vedomia, ale treba dodať, že toto členenie sa takmer bez námietok prijíma z pozície systémovej lingvistiky. Pokiaľ sa pohybujeme v rámci tejto lingvistiky (v jej rámci sa nachádza aj sledovaná monografia), niet dôvodu pochybovať o potrebe tejto diferenciácie. Len čo však prekročíme tento rámec a začneme sa zaujímať o to, ako funguje jazyk z hľadiska komunikantov (čiže sa posunieme do oblasti lingvistickej pragmatiky a kladieme si napr. otázku, ako rozumie poslucháč istej vete v istom komunikačnom kontexte), oprávnenosť tohto členenia sa stáva otáznou. Otázka reálneho fungovania slovenčiny v jazykovej komunikácii z pohľadu jej nositeľov je potenciálnou úlohou slovenskej lingvistiky (porov. s poznámkou o absencii inštitucionalizovanej všeobecnej jazykovedy).

2. Monografia nabáda k oživeniu diskusie o vzťahu medzi gramatickým jadrom vety (v zmysle vzťahu gramatického subjektu a predikátu) a sémantickou štruktúrou vety. Vychádza sa v nej z toho, že na výstavbe vety sa zúčastňujú gramatické aj sémantické zložky, pričom sa zdôrazňuje, že hierarchicky na prvom mieste je gramatický princíp, lebo určuje gramatický typ vety (napr. jednočlenný, dvojčlenný); ďalej z toho, že sémantická štruktúra vety sa buduje na sémantických vlastnostiach slovesa. Z týchto východísk vyplýva, že sémantická štruktúra vety nemusí byť zhodná s jej gramatickou štruktúrou (napr. trojčlennej sémantickej štruktúre zodpovedá dvojčlenná gramatická štruktúra). Potom sa zisťuje, že jestvujú prípady (napr. *Schôdzka už trvá hodinu*), "keď požiadavka minimálneho, ale štruktúrne úplného vetného celku je saturovaná nie gramatickými prostriedkami, t.j. gramatickým jadrom vety, lež opäť tu má rozhodujúcu úlohu sémantika slovesa v predikáte" (s. 164). O tom, či máme do činenia vôbec s vetou (so štruktúrne úplným vetným celkom), rozhoduje teda sémantika slovesa. Nie je preto práve sémantický princíp základný? Zodpovedá povahe javu, že považujeme za dôležité

zvýrazňovať vzťah medzi gramatickým jadrom vety a jej sémantickou štruktúrou? Nie je primeranejšie hovoriť o gramatickom jadre vety na podklade valenčného potenciálu slovesa? Vieme, že ide o starý problém, ktorý je v logike známy ako vzťah medzi tradičným chápaním predikácie a ponímaním predikátu v zmysle formálnej logiky. Ukazuje sa, že v našich pomeroch je aktuálna otázka vzťahu predikácie (v rámci našej lingvistickej tradície) k sémantickej stavbe vety založenej na vlastnostiach predikátového výrazu.

3. Nevýhodou pojmu intencie slovesného deja (ako sa vymedzuje v sledovanej práci a v slovenskej lingvistickej literatúre vôbec) je, že nie je dosť všeobecný vzhľadom na spomínané minimálne, ale štruktúrne úplné vetné celky, a preto sa dodatočne zavádza pojem intenčnej sféry slovesa, ktorý zahŕňa substanciálne aj nesubstanciálne prvky (miesto, výsledok, pôvod atď.). To značí, že pri konštruovaní sémantických vetných typov treba vychádzať z intenčnej sféry slovesa. Otázka je, aký je z tohto hľadiska hlbší (teoretický) zmysel rozlišovania medzi intenčnou hodnotou a intenčnou sférou slovesa. Pomáha nám táto diferenciácia pri objasňovaní sémantických vetných štruktúr? Príslovkové určenie sa považuje za neintenčný ve ný člen. Na čom sa zakladá sémantická štruktúra *správa sa vzorne*? Je tu v hre intenčná hodnota aj intenčná sféra slovesa *správať sa*? Zdá sa, že sa stretávame s terminologickým zahmlením javu. Na jednej strane je aj záväzné príslovkové určenie neintenčný vetný člen a na druhej strane jeho záväznosť sa zdôvodňuje tým, že príslušný významový prvok je zakotvený v intenčnej sfére slovesa.

4. V monografii sa pracuje s pojmom obsah vety, hoci ho autor osobitne neanalyzuje, pretože to presahuje rámec práce. Do obsahu sa zaraďuje to, že "veta je výpoveďou o istom výseku skutočnosti" (s. 186), ďalej sa do tohto pojmu zahŕňa postoj hovoriaceho k tomuto výseku, ako aj to, čo patrí do problematiky aktuálneho členenia. Zdôrazňujeme, že ide o improvizované vymedzenie tohto pojmu (vzhľadom na cieľ práce), avšak dôležité je, že sa táto otázka nastoľuje ako závažná syntaktickosémantická úloha. Tu by sme chceli vyjadriť iba mienku, že nepovažujeme za účelné do pojmu vety zahrnúť všetko to, čo presahuje hranicu jej sémantickej štruktúry.

5. Závažnou otázkou je to, čo sa v práci pokrýva pojmom perspektíva vety. O perspektíve vety sa hovorí "v súvislosti s vyjadrovacími potrebami a s usporiadaním, resp. organizáciou lexikálneho a gramatického materiálu vo vete podľa týchto vyjadrovacích potrieb ..." (s. 193). Otázka je, či je v súlade s týmto východiskom tvrdenie, že veta s gramaticky aktívnou perspektívou môže byť sémanticky aktívna alebo neaktívna. Stručne naznačíme, čo máme na mysli. Gramaticky aktívnej a neaktívnej vete zodpovedá na sémantickej rovine podanie opisovaného "stavu vecí" z hľadiska agensa alebo paciensa. Podľa vyjadrovacích potrieb si môžeme zvoliť aktívnu alebo neaktívnu perspektívu. Jazykovým podkladom možnosti voľby je paradigmatická opozícia aktívum : pasívum (pre stručnosť sa vyjadrujeme všeobecne). Môžeme z tohto hľadiska oprávnene hovoriť o sémanticky neaktívnej perspektíve pri vete *Hora sa začína červeniet'*? Tu niet

možnosti voľby, niet čo usporiadať vo vete (z hľadiska sledovanej perspektívy), pretože spomínaná opozícia je v systéme neutralizovaná. Na základe slovesného tvaru môžeme síce hovoriť aj v týchto prípadoch o aktívnej gramatickej perspektíve (hoci to narúša konzistentnosť teórie), ale prvok *perspektíva* na sémantickej rovine je tu nerelevantný, lebo je zbavený informačnej hodnoty (hovoriaci nemá možnosť voľby z dvoch perspektív, takže je pre neho táto možná stránka vety bezvýznamná). Otázka si, pravda, vyžaduje hlbší rozbor.

Nemôžeme tu uviesť ďalšie závažné otázky, ktoré sa v monografii nastoľujú a pri ktorých čitateľ nachádza množstvo výskumných podnetov. Môžeme tu len konštatovať, že monografia J. Kačalu je významný vklad do sústavy poznatkov o súčasnej slovenčine. Ide o dielo, ktoré predstavuje základný zdroj informácií o syntaktickej sémantike nášho jazyka.

J. Dolník

Performancia, performance a performer. – V poslednom období sa v našej lingvistickej literatúre čoraz častejšie sústreďuje pozornosť na internacionalizačné tendencie v jazyku, ktorých aktuálnosť je výrazne podmienená súčasnou mimojazykovou situáciou u nás i v širšom medzinárodnom kontexte. Pochopiteľne, najotvorenejšia voči týmto internacionalizačným vplyvom je lexikálna rovina, ako o tom svedčia v jazykovej praxi početné lexikálne neologizmy cudzieho pôvodu.

V našom príspevku venujeme pozornosť trom importovaným pomenovaniam so spoločným základom *perform-: performancia, performance* a *performer.* Všimneme si predovšetkým dvojicu *performancia – performance.* Pôvod týchto slov treba hľadať v anglickom výraze *performance*, ktorého súčasnú sémantickú štruktúru tvoria 4 významy: 1. vykonávanie istej činnosti; splnenie, uskutočnenie čohosi, 2. predvádzanie práce alebo určitej roly pred obecenstvom, 3. výkon, práca stroja, 4. predstavenie, najmä divadelné, pred obecenstvom. Etymológia tohto výrazu je však komplikovanejšia. Ide totiž o derivát pôvodne germánskeho slovesného výrazu, ktorý prijala starofrancúzština v podobe *parfornir*, do anglonormánčiny prešiel s formou *parformer* a potom do strednej angličtiny s formou *performen* (Webster's II New Riverside University Dictionary, 1984). Za zmienku stojí i ďalší osud pomenovania: v 19. stor. francúzske slovníky zaznamenávajú jeho opätovné migrovanie do francúzštiny a najnovší lingvistický výkladový slovník Petit Robert (1991) pri tomto heslovom slove uvádza tento výklad: 1. bodovaný výsledok verejnej súťaže; lingv. (1967) individuálne uskutočňovanie výpovedného aktu; tech. výkon stroja, 2. pren. výkon, úspech. V súčasnosti teda jestvuje táto polysémická lexikálna jednotka s rôznymi sémantickými štruktúrami v obidvoch jazykoch. Slovenčina sa dostala do kontaktu s týmto slovom dvakrát. Prvý raz v 60. rokoch v lingvistickom kontexte po vyjdení 2. verzie Chomského generatívnej gramatiky, v ktorej autor popri teórii o hĺbkovej a povrchovej štruktúre vety priniesol a rozpracoval i nové myšlienky o jazykovej kompetencii (t.j. neohraničenej možnosti používateľa jazyka vytvárať nové vety) popri jazykovej performancii ako súhrne skutočných konkrétnych jazykových prejavov hovoriaceho. V slovenčine sa udomácnili pôvodné lingvistické termíny *performance* a *competence* v adaptovanej podobe *performancia* a *kompetencia* a bezproblémovo sa zaradili do deklinačnej paradigmy substantív ženského rodu vzoru *ulica* (podobne ako napr. *akcia, harpya* atď.).

Druhý kontakt slova *performance* so slovenčinou viazaný na umeleckú sféru by sa mohol v zásade časovo zhruba zaradiť k prvému (60. roky), ale s jeho systematickejším výskytom spolu s výskytom označovanej reálie sa stretávame najmä v posledných rokoch. Popri ňom sa k nám dostal i ďalší derivát *performer* na označenie umelca, vykonávateľa *performance.* V umeleckom kontexte sa totiž termín *performance [performens]* používa na pomenovanie akejkoľvek verejnej prezentácie či predstavenia (porov. 2. význam v angličtine). Vo výtvarnom umení sa termín po-

užíval nepravidelne a s prestávkami na označenie rôznych typov živého umenia a akčného umenia. Ide o vytváranie diel založených na čase, pričom umelci (*performeri*) ako médium používajú svoje vlastné telo a sústreďujú sa na priamy vzťah medzi sebou a svojím okolím. Ohnisko sa presúva od toho, čo umelec urobil, k tomu, čo práve robí.

Z jazykovej stránky si umelecký termín *performance* uchováva zatiaľ štatút cudzieho nezdomácneného slova, a to z hľadiska ortografickej podoby (zachováva si pôvodný pravopis s atypickým zakončením pre slovenčinu) a následne i z hľadiska morfologickej charakteristiky (je nesklonný). Súčasný excerpčný materiál z písomných dokladov potvrdzuje morfologickú neadaptovanosť slova *performance* ako nesklonného neutra, napr.

István Kovács (Maďarsko) ani tento rok nesklamal. Natretý medom sa obsypal vtáčím perím, urobil veľké hniezdo z konárov a zniesol vajce – cez ústa. Takto by sa dalo asi jednou vetou priblížiť 30-minútové kompaktné a vizuálne zaujímavé *performance*... (Profil, *17–18*, 1991, s. 9) – Martin Wallner sa v sólovom *performance*... prejavil nielen ako vynikajúci hudobník, ale tiež ako invenčný *performer*... (Kultúrny život, 29. 10. 1991, s. 12) – Femalo eroticko-exorcistické *performance* maľovalo rituálny portrét zaujímavej autorky. (Zmena, 5.–11. 12. 1991, s. 8)

Ojedinel. (azda pod vplyvom češtiny) sme sa stretli s posunom kategórie rodu od neutier k feminínam, signalizovaným určujúcim adjektívom: *Karchňák kompaktnou p e r f o r m a n c e a plynulosťou pohybov trénovaného tela vytváral videniachtivú atmosféru*... (Profil, 17–18/1991, s. 8). Naproti tomu v ústnej interpretácii tohto termínu, ktorú sme registrovali pri rozhovoroch umelcov priamo na podujatiach, už badať isté váhanie a pod tlakom výslovnosti sa častejšie objavuje i jeho gramaticky adaptovaná podoba *performens, -u,* ktorá sa včleňuje do paradigmy neživotných maskulín vzoru *dub*. Vzhľadom na jestvujúce váhanie sme o používaní výrazu *performance* či jeho zdomácnenej podoby *performens* v textoch uskutočnili medzi umelcami a odborníkmi z tejto sféry menší prieskum (30 respondentov) formou písomnej ankety. Výsledky ankety výrazne potvrdili preferenciu nezdomácnenej neohybnej podoby termínu *performance* ako pomerne špecifického odborného termínu, ktorý vzhľadom na časový i frekvenčný faktor nezdomácnel, hoci jeho používanie čoraz širšie preniká do masmédií (porov. naše excerpty zo Zmeny, Kultúrneho života a iné).

Napokon je potrebná ešte stručná charakteristika pomenovania *performer*. Deverbatívne názvy osôb anglického pôvodu na *-er* nie sú už v slovenčine neznáme (napr. *speaker, líder* či *manažér*) a vzhľadom na podobu tohto zakončenia sa ľahko včlenili do paradigmy maskulín vzoru *chlap*. K nim priraďujeme i pomenovanie *performer*. Zriedkavý variant *performen* pokladáme za neopodstatnený zo slovotvornej stránky, pretože v tomto prípade nejde o kompozitum obsahujúce určovanú zložku *man* a určujúcu zložku *perfor*, ale o derivát od slovesa *perform* (vykonávať, predvádzať, hrať). V terminológii kontaktovej lingvistiky sa pomenovania typu *performen* označujú ako fiktívne či falošné internacionalizmy, ktoré boli utvorené v cieľovom jazyku, pričom nejestvujú vo východiskovom

jazyku, hoci svojou formou pripomínajú (na základe analógie) prvky východiskového jazyka.

Slová *performancia* a *performance* sú ďalším z početných príkladov na tzv. dubletné jazykové výpožičky, ktoré majú spoločný pôvod v tom istom cudzom slove a do slovenčiny boli prevzaté rôznymi cestami do rôznych sfér a s rôznymi významami, a to paralelne alebo s časovým odstupom. V kontexte internacionalizmov (výpožičiek prevzatých do viacerých jazykov) možno takýmto produktom medzijazykových kontaktov prisúdiť (podľa K. Buzássyovej, Jazykovedný časopis, *42*, 1991, s. 89–104) označenie produkty opakovanej internacionalizácie.

O. Orgoňová